

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 28 кастрычніка 1988 г. № 43 (3453) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Заклікі ЦК КПСС

Да 71-й гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі

1. Няхай жыве 71-я гадавіна Вялікага Кастрычніка!
 2. Няхай жыве марксізм-ленінізм — творчае вучэнне, ідэйная аснова абнаўлення савецкага грамадства!
 3. Слава бальшавікам-ленінцам, ветэранам партыі, вайны і працы!
 4. Таварышы! Увасобім у жыццё рашэнні XXVII з'езда КПСС і XIX Усесаюзнай партканферэнцыі! Зробім незваротнай рэвалюцыйную перабудову!
 5. Камуністы! Сілай прыкладу і пераканання прыцягвайце мільёны людзей да працэсу абнаўлення сацыялізму!
 6. Працоўныя Савецкага Саюза! Змагайцеся за ажыццяўленне эканамічнай рэформы, укараняйце поўны гаспадарчы разлік, самафінансаванне, арэнду і кааперацыю!
 7. Рабочыя, сяляне, інтэлігенцыя! Добрасумленнай і творчай працай увасобім у жыццё сацыяльна-эканамічную палітыку партыі, курс на паліпашэнне ўмоў жыцця народа!
 8. Грамадзяне Савецкага Саюза! Умацоўвайце брацтва народаў СССР — вялікую заваёву ленынскай нацыянальнай палітыкі!
 9. Грамадзяне СССР! Актыўна ўдзельнічайце ў рэформе палітычнай сістэмы, у павышэнні ролі Саветаў, дэмакратызацыі ўсіх сфер нашага жыцця!

10. Камуністы! Грамадзяне Краіны Саветаў! Усталёўвайце праўду і публічнасць, выкараняйце бюракратызм, руціну і коснасць!
 11. Грамадзяне СССР! Створым сацыялістычную прававую дзяржаву, якая сцвярджае вяршэнства закона, правы і свабоды чалавека, аўтарытэта ўлады!
 12. Грамадзяне Савецкага Саюза! Выступайце ў абарону прыроды, удзельнічайце ў ахове навакольнага асяроддзя!
 13. Работнікі аграпрамысловага комплексу! Змагайцеся за карэннае паліпашэнне харчовага забеспячэння насельніцтва, смялей асвойвайце новыя формы гаспадарання!
 14. Савецкія вучоныя, інжынеры, вынаходнікі! Паскарайце навукова-тэхнічны прагрэс, інтэнсіфікацыю вытворчасці, павышэнне прадукцыйнасці працы!
 15. Работнікі народнай асветы! Ажыццяўляйце рэформу школы, узбройвайце маладое пакаленне сучаснымі ведамі, навыкамі да працы, ідэйнай перакананасцю!
 16. Работнікі аховы здароўя! Павышайце якасць медыцынскай дапамогі, больш увагі і міласэрнасці да людзей!
 17. Дзеячы літаратуры і мастацтва! Узбагачайце духоўны свет, фарміруйце актыўную грама-

дзянскую пазіцыю чалавека, праўдзіва і ярка адлюстроўвайце ход перабудовы!
 18. Савецкія прафсаюзы! Цвёрда і паслядоўна абараняйце правы працоўных, дабывайцеся ўкаранення новых метадаў гаспадарання, арганізацыі і стымулявання працы!
 19. Камсамольцы! Юнакі і дзяўчаты! Авадавайце спадчынай вялікага Леніна, будзьце ў першых радах актыўных барацьбітоў за рэвалюцыйнае абнаўленне грамадства!
 20. Няхай жывуць савецкія жанчыны — актыўныя ўдзельніцы перабудовы, клапатлівыя выхавальніцы маладой змены!
 21. Савецкія воіны! Надзейна ахоўвайце сацыялістычную Радзіму, будзьце беззапаветнымі патрыётамі і інтэрнацыяналістамі!
 22. Няхай мацнее салдарнасць КПСС з камуністычнымі і рабочымі партыямі, усмі грамадскімі сіламі ў барацьбе за мір і сацыяльны прагрэс, за свабоду і дэмакратыю!
 23. Гарачае прывітанне народам сацыялістычных дзяржаў! Няхай мацнее садружнасць брацкіх краін!
 24. Народы свету! Умацоўвайце давер'е, узаемаразуменне і супрацоўніцтва! Абаронім сусветную цывілізацыю ад ядзернай небяспекі!
 25. Няхай жыве ў вяках імя і справа вялікага Леніна!

Па праву памяці і сумлення, пад знакам перабудовы

Створана рэспубліканскае гісторыка-асветніцкае таварыства памяці ахвяр сталінізму «Мартыралог Беларусі»

Карэнным пытаннем, якое стаяла перад дэлегатамі XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыі, было пытанне аб тым, як паглыбляць, развіваць далей, зрабіць незваротнай рэвалюцыйную перабудову ў краіне.

Пытанне гэтае застаецца надзеінным. «Вялікую ролю ў сацыялістычным абнаўленні нашага грамадства закляканы аднагрэц дзеячы савецкай культуры», — гаварылася на канферэнцыі ў дакладзе Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова. Адзначалася таксама, што «неад'емнымі рысамі нашага жыцця павінны зрабіцца сталы, канструктыўны палітычны дыялог, культура дыскусій, вывучэнне і ўлік грамадскай думкі. Умовы для гэтага сёння ствараюцца. У краіне, па сутнасці, фарміруецца агульнанародны патрыятычны рух падтрымкі лініі партыі на перабудову. Ён уключае ўсе сілы, якія выступаюць за аздараўленне грамадства, — камуністаў, камсамольцаў, беспартыйных, веруючых, жанчы, ветэранаў, моладзь, прадстаўнікоў усіх асноўных грамадскіх арганізацый. Гэты рух адлюстроўвае глыбінныя працэсы сучаснага грамадска-палітычнага жыцця, умацоўвае ўпэўненасць у поспеху справы перабудовы...»

Звернем увагу на апошнія словы — аб характары народнага, масавага руху за аздараўленне грамадства, аб яго значэнні як адной з зарук поспеху перабудовы. Рух у падтрымку перабудовы — не толькі магутны паскаральнік перабудовачных працэсаў, але і зручная для шырокіх мас фар-

ма ўдзелу ў гэтых працэсах. Што ў гэтых адносінах робіцца ў рэспубліцы, у яе сталіцы Мінску? Адбываюцца працэсы, якія сведчаць, што найбольш свядомая і актыўная ў палітычных адносінах частка працоўных, творчай інтэлігенцыі, студэнцкай і рабочай моладзі, ву-

чонах і г. д. падключаецца да палітычнага жыцця краіны, да патрыятычнага руху падтрымкі лініі партыі на перабудову і абнаўленне. Аб гэтым, у прыватнасці, сведчыць факт стварэння рэспубліканскага грамадскага гісторыка-асветніцкага таварыства памяці ахвяр сталінізму «Мартыралог Беларусі». Ініцыятарам стварэння таварыства выступіла гісторыка-мемарыяльная камісія Беларускага фонду культуры. Арганізацыйная група звярнулася да творчых саюзаў — пісьменнікаў, мастакоў і кінематаграфістаў, — а таксама да рэдакцый газет «Літаратура і мастацтва» з просьбай прыняць

удзел у рабоце таварыства ў якасці заснавальнікаў і атрымала станоўчы адказ. 19 кастрычніка ў рэспубліканскім Доме кіно адбылася ўстаноўчая канферэнцыя гісторыка-асветніцкага таварыства. Сабралася звыш трохсот чалавек — прадстаўнікі творчай і навуковай інтэлігенцыі, студэнцкай і рабочай моладзі, рэдактары літаратурных выданняў рэспублікі, кіраўнікі творчых саюзаў, работнікі тэлебачання і радыё, кінастудыі «Беларусьфільм». Побач са старэйшымі літаратуры і мастацтва Стэфаніяй Станютай і Максімам Танкам — маладыя паэты і акцёры. У ліку прысутных на-

Уступнае слова Васіля БЫКАВА

Мабыць, найбольшае зло ў нашым жыцці — спрадвечная наша бяспамятнасць. На працягу стагоддзяў наш народ моўчкі цярпеў прыгнёт, ліў сваю кроў, ахвяраваў мільёнамі жыццяў і — маўчаў. Маўчаў, бо ягоныя гісторыкі пазбавілі яго праўдзівай гісторыяграфіі, яго філосафы ўнушалі яму фальшывую ідэю аб мудрай правільнасці ягонага бязмежнага цярпення. Ягоныя рыцары прыгожага пісьменства спаборнічалі між сабой аб тым, хто найлепш апячэ тое, што варта было выбуху гневу і абурэння. Ягоныя палітыкі і дзяржаўныя дзеячы былі пазбаўлены ўласнай палітыкі, магчымасці дзейнічаць на карысць народа, а шмат хто з іх сам стаў ахвяраю тэрору, уласнае слепаты і заблуджэння. Але мы больш не хочам жыць, каб не памятаць як аб нашым гонары, так і аб нашых ахвярах, нашых пакутніках. Урэшце прыйшоў час сказаць людзям праўду і зрабіць з яе пэўныя высновы. Найперш праўду трэба сказаць пра мільёны безыменных людзей Беларусі — рабочых, калгаснікаў, інтэлігентаў з народа — беларусаў, рускіх, паліянах, яўрэях, людзях іншай нацыянальнасці, панішчаных у гады сталіншчыны — без віны, без права, без следу ў народнай памяці. Сімвалам тых панішчаных сёння сталі славутыя «Куралаты», але «Куралаты» — толькі адна кропля ў моры людскай крыві. Мы павінны таксама назваць імяны катаў нашых ахвяр. Хто былі гэтыя нелюды? Зусім марныя спробы сёння вызначыць іх аблічча па святлопаглядных, класавых ці нацыянальных адзнаках. Гэтыя людзі пазбаўлены ўсялякіх людскіх адзнак, бо набылі і на сілі на сабе, можа, самую пацварную адзнаку ў гісторыі, імя якой — сталіншчына. Менавіта гэтым тлумачыцца, бадай, усё з дня учарашняга, а таксама шмат што — і з дня сённяшняга.

Як даўно вядома, нат і ахвяра інфернальным чынам звязаны між сабой, і чалавечтва павінна ведаць і памятаць абодвух. Гэта патрэбна ў імя справядлівасці, у імя дэмакратыі, у імя нашай будучыні. У тым наш святлы абавязак перад гісторыяй, маральны абавязак перад наступнымі пакаленнямі, — каб ім не давялося дакараць нас за тое, што мы мелі магчымасць і ўпусцілі яе. Мабыць, ніхто з нашых папярэднікаў не меў таю жаданым магчымасці, якую лёсці гісторыя далі нам, і было б найвялічай гістарычнай несправядлівасцю не вынарыстаць яе. Але здзейсніць гэты абавязак, мабыць, будзе нялёгка. Сілы рэакцыі і сталіншчыны не сілалі сваёй выпрабаванай зброі і гатовы ўзяць рэванш за іхняе паражэнне ў галоснасці. (Каб пераканацца ў тым, даволі хоць зрэдку браць у рукі газету «Вячэрні Мінск», орган Мінскага гарнома партыі і гарсавета народных дэпутатаў, і паглядзець, хто і супраць чаго там выступае). Сілы зла цяпер перажываюць невялікую паўзу ў сваёй антынароднай дзейнасці, Але яны ўжо пачалі прыстасоўвацца і да атмасферы перабудовы, а ў некаторых выпадках і браць яе пад сваё кіраўніцтва. Кіраваць ланейшым душам таталітарызм з падаўленнем, рэпрэсіямі, п'яным і пакарным існаваннем знявольнага народа. Таму ўсе, каму дорагі прынцыпы дэмакратыі і сацыялізму, лёс нацыі, павінны быць пільнымі. Не даць слэбе ашунаць ні крывадушнай бюракратыі, ні амаральнай навуковасці, ні тым сапраўдным правакатарам ад перабудовы, якія маюць заданне пусціць яе на злом галавы, адварнуўшы ад высякароднай мэты дэмакратычна-нацыянальных, рэгіянальных, ведамасных і амбіцыйных сварнак і супярэчнасцяў. Мы павінны сілсці велічны мартыралог нашых страт і нашых пакутнікаў. Гэта ляжа агульным каменем у падмурку нашай нацыянальнай свядомасці, стане важным элементом гістарычнай памяці і гарантам. Гарантам будучыні народа, які праз генаты, кроў і знявоў з упартасцю асуджанага рвецца да сонца добра і справядлівасці.

«ШЧЫРАМУ СЫНУ БЕЛАЙ РУСІ...»

ЦЭНТР ФАЛЬКЛОРУ ЦІ ДЫСКАТЭКА?

ХТО СУПРАЦЬ?

З глыбокім задавальненнем ўспрынята рашэнне Бюро ЦК КПБ аб тым, што ў сувязі з 500-годдзем Францыска Скарыны ў сталіцы Беларусі горадзе Мінску будзе пастаўлены помнік сьліннаму палачаніну, першадрукару, мысліцелю-асветніку, вучонаму, перакладчыку і пісьменніку эпохі Адраджэння.

Гэтае паведамленне прыйшло ў тую дзень, калі я працаваў над новымі матэрыяламі пра сталінскія рэпрэсіі і бяспраўе, што панавалі ў нашай краіне ў 20—40-я гады. Не ўсе, мусіць, ведаюць: адным з абнавачаных, высунутых супраць Максіма Гарэцкага, якія сталіся прычынай яго арышту і высылкі ў Вятку, потым у Калужскую вобласць (пасёлак Пясочня), а ў 1937 годзе ў Калінін АССР, дзе ён і загінуў, былі тое, што пісьменнік-патрыёт заклікаў паставіць помнік «вялікаму русіну, шчыраму сыну Беларускай Францыска Скарыны».

Барыс САЧАНКА.

Нядаўна наш ансамбль «Крупіцкія музыкі» вярнуўся з Міжнароднага фестывалю фальклору, які праходзіў у Італіі. Скажу шчыра, пабываўшы там, у мяне змянілася шмат крытэрыяў і ацэнак, з якімі раней

падыходзіў да заходняй культуры. На востраве Сардынія мы пабачылі, як там зберагаюць свае нацыянальныя культурныя традыцыі, шануюць сваю народную творчасць, развіваюць і ўзбагачаюць яе.

Мяне нават здзівіла, з якім захапленнем і зацікаўленасцю прымалі выступленні фальклорных ансамбляў гледачы. І нагадаў я тады свае намаганні, спробы аднавіць спевы пад пахвоўскую дудку, карыну, колавую ліру, дуду. А людзі з залы паціхеньку разыходзіліся. Яны аказаліся непадрыхтаванымі да ўспрымання традыцыйнай народнай музыкі, спеваў.

Разгарнуў праз некалькі дзён «Вячэрні Мінск» і якія аб'явы ўбачыў? Палац культуры Беларускага прафсаюза аб'яўляе набор у студию сучаснага танца, дадатковы набор у эстрадны аркестр, Палац культуры Мінскага трактарнага завода — у народны тэатр эстрадных мініячур, у ансамбль сучаснага танца «Сэрпанцін», дзе можна навучыцца элементам танца брэйк-стэйп, рок і г. д. Палац культуры і тэхнікі Мінскага аўтазавода праводзіць вечары моладзі ў суправаджэнні дыска-катэкі «Бег часу», нават мінскі Палац піянераў і школьнікаў і той аб'яўляе прыём у школу сучаснага танца!

Шукаў я шукаў хоць бы адну аб'яву аб лёсе якогасці фальклорнага калектыву, набор у школу народных умельцаў, так і не знайшоў.

У рэспубліцы ў апошнія гады робяцца смелыя і даўно наспевы спробы аднавіць сваю нацыянальную культуру, беларускую мову, нацыянальныя традыцыі, якія складаліся і ўзбагачаліся вякамі. І мне думаецца: чаму ў Мінску няма такога цэнтра, які б збіраў народныя здабыткі, стаў калі не ўніверсітэтам, дык хоць бы школай для фальклорных калектываў, умельцаў традыцыйных промыслаў.

Загаварыў на гэту тэму ў Рэспубліканскім навукова-метадычным цэнтры культуры. Дырэктар яго, Аляксандр Данилавіч Лягенчанка, мне і кажа: — Робім спробу адкрыць такі цэнтр фальклорнага мастацтва. Прыгледзелі і памяшканне — дом сядзібнага тыпу па вуліцы Казіна, 76, так званая «Белая дача».

Дырэктар расказаў мне, што цэнтр гэты павінен стаць традыцыйным месцам сустрэчы мінчан, гасцей сталіцы, спецыялістаў культуры, студэнтаў з аўтэнтычнымі фальклорнымі калектывамі рэспублікі. Плануецца праводзіць штогод народныя традыцыйныя святы і абрады. Сваё майстэрства, мясцо-

вы каларыт, арыгінальны касцюм, песню, танец, музыку змогуць дэманстраваць пасланцы ўсіх рэгіёнаў рэспублікі.

Зразумела, гэта — не толькі конкурсны агляд, а ў першую чаргу вучоба для кіраўнікоў народных калектываў, выдатная база практыкі навучэнцаў Беларускага кансерваторыі, інстытута культуры, музычных і культурна-асветных вучылішчаў. Работа цэнтра будзе будавацца на навуковай аснове, з разлікам на дапамогу такіх вядомых спецыялістаў як І. Назіна, З. Маўжэйка і іншых супрацоўнікаў Інстытута этнаграфіі і фальклору АН БССР. Памяшканне Цэнтра фальклорнага мастацтва дазваляе размясціць музей беларускіх народных музычных інструментаў, зробленых народнымі майстрамі, нацыянальны касцюм розных рэгіёнаў рэспублікі, арганізаваць вучобу народных майстроў. Тут можна размясціць выстаўкі мастакоў-аматараў.

У абласцях фальклорныя цэнтры створаны: у н. Моталь Іванаўскага раёна, у в. Залессе, што на Смалоншчыне, а таксама на Валожыншчыне, Гомельшчыне і ў іншых месцах. Але цэнтр у Мінску стаў бы каардынацыйнай устаноўкай, аб'яднаў бы здабыткі і дапамагаў выкарыстоўваць народную творчасць прафесійным калектывам, кампазітарам, пэстам і пісьменнікам, мастакам.

Трэба ўлічваць і тое, што ў Мінску ў 1992 годзе адбудзецца Міжнародны фестываль фальклору, і гэты цэнтр неабходны як вада.

А далей А. Лягенчанка паскардзіўся на цяжкасці з вырашэннем гэтай праблемы. Аказваецца, на калегіі Міністэрства культуры БССР ухвалена ідэя стварэння ў Мінску цэнтра фальклорнага мастацтва, рэспубліканскі аргкамітэт III Усеаўскага фестывалю народнай

творчасці падтрымаў прапанову. Ужо падпісаны акты прыёму кі-перадачы будынка БелНДІ глебзнаўства, у якога ён лічыцца на рахунку. Рэспубліканскаму навукова-метадычнаму цэнтру культуры. А на апошняй стадыі ўзгаднення пытання ў Мінскім гарвыканкоме начальнік упраўлення культуры А. Літвіновіч праявіў заінтарэсаванасць да гэтага памішкання. Тут, маўляў, зручна размясціць чарговую дыска-тэку ці які-небудзь супермаладзёжны відэа-дыска-брэйк-бар. І Міністэрства культуры аказалася не ў стане супярэчыць гарадскім уладам, даказаць ім, што праз сучасную какафонію гукаў, узмоцненую электронікай, не будуць чуць мелодычныя гукі скрыпкі, цымбал, дуды ні нам, ні нашым унукам

Уладзімір ГРОМ, мастацкі кіраўнік народнага фальклорнага ансамбля «Крупіцкія музыкі», заслужаны работнік культуры Беларускай ССР.

Вось ужо колькі год як няма сярод нас выдатнага пэста Аляксея Васільевіча Пысіна. Толькі сёння, як заўсёды запозна, мы разумеем яго сапраўднае значэнне і месца ў нашай літаратуры.

У асобе Аляксея Пысіна мы мелі не толькі самабытнага майстра з непаўторным голасам, але і кляпатлівага чулага настаўніка. Наўрад ці знойдзецца хоць адзін пэст родам з Магілёўшчыны, які б у свой час не адчуў бацькоўскай падтрымкі Аляксея Васільевіча. Сумленны ў жыцці і літаратуры, сціплы і просты ў абыходжэнні, ён мог адкладзі свае творчыя справы і запроста паехаць у глыбінку, каб пазнаміцца з пачаткоўцамі, якія толькі-толькі спрабуюць свой голас. Ён умеў быць добразыч-

Па праву памяці і сумлення, пад знакам перабудовы

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1).

родны артыст ССР Я. Глебаў, народная артыстка БССР М. Захарэвіч. На сход прыехалі: літаратары з Брэста У. Калеснік і А. Каско, доктар гістарычных навук з Гродна М. Ткачоў, выкладчык Магілёўскага культасветвучылішча Т. Раманькова.

На канферэнцыю былі запрошаны былыя вязні сталінскіх канцлагераў, родныя і блізкія загінуўшых. Сярод іх: пісьменнікі Ян Скрыган, Сяргей Грахоўскі, Пётр Бітэль, дачка старшыні Саўнаркома БССР Мікалая Галадзеда Валянціна Мікалаеўна, дачка старшыні ЦВК БССР Аляксандра Чарвякова Соф'я Аляксандраўна, дочкі пэста Тодара Кляшторнага Мая і Тадзіяна, заслужаная артыстка Грузінскай ССР Т. Цулукідзе-Пальчэўская.

Присутныя мінутай маўчання ўшанавалі памяць ахвяр сталінізму.

Уступным словам адкрыў канферэнцыю народны пісьменнік Беларусі, Герой Сацыялістычнай Працы, лаўрэат Ленінскай прэміі Васіль Быкаў (яго выступленне публікуецца).

Абмеркаванне дэкларацыі (праграмы) таварыства і яго статута было актыўным і вострым. На працягу пяці з лішнім гадзін людзі самых розных прафесій, сацыяльнага статусу, партыйнай прыналежнасці, адукацыі, узросту і жыццёвага вопыту спрачаліся, абменьваліся думкамі, галасавалі «за» і «супраць», прымалі рашэнні. Гучалі розныя па тоне і змесце выступленні. Былі спробы ўмяшання ў ход галасавання. Аднак пераважалі ўсё ж канструктыўныя, дзелавыя выступленні з канкрэтнымі прапановамі, якія і былі ўнесены ў да-

кументы, зацверджаныя канферэнцыяй.

У абмеркаванні прынялі ўдзел народны пісьменнік Беларусі, лаўрэат Дзяржаўных прэмій ССР і БССР Янка Брыль, першы сакратар праўлення СП БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Ніл Гілевіч, літаратуразнавец прафесар У. Калеснік, крытык А. Сідарэвіч, журналісты Г. Суша, П. Ярашэнка, першы намеснік пракурора рэспублікі У. Кандрацьёў, ветэран вайны і працы У. Мазур, кандыдат біялагічных навук Л. Тарасенка, інжынер завода імя Леніна У. Несцер, інжынер-будаўнік Г. Уласаў, выкладчык ледінстытута імя М. Горкага В. Вячорка і іншыя.

У галасаванні прынялі ўдзел усе, хто прыйшоў на канферэнцыю і зарэгістраваны ў арганізатараў як яе ўдзельнікі.

На канферэнцыі была выбрана грамадская рада (кіруючы орган) таварыства. У яе ўвайшлі пісьменнікі В. Быкаў, лаўрэат прэміі камсамола Беларусі У. Арлоў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Р. Бардулін, С. Грахоўскі, У. Дамашэвіч, галоўны рэдактар часопіса «Польмя» С. Законнікаў, старшыня гісторыка-мемарыяльнай камісіі Беларускага фонду культуры, член СП БССР М. Дубянецкі, сакратар праўлення СТД БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі ССР драматург А. Дудараў, акцёр-купалавец, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР В. Манасёў, кінарэжысёры А. Белавусаў і лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР М. Пташук, кампазітар А. Рашчынскі, мастакі У. Крукоўскі, М. Кунава, А. Марачкін, доктар філа-

софскіх навук У. Конан, доктар гістарычных навук М. Ткачоў, кандыдат гістарычных навук М. Чарняўскі, матэматык Ю. Дракахруст, інжынер Я. Шмыгалёў, ветэран вайны і працы, былы партыйны работнік В. Лашковіч і іншыя — усяго трыццаць чалавек.

Старшынёй грамадскай рады аднагалосна выбраны кандыдат навук, публіцыст, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН БССР Зянон Пазняк.

У ходзе канферэнцыі адбылося арганізацыйнае афармленне членства ў новым таварыстве: было нададзена каля двухсот заяў.

Віталій ТАРАС, спецкар «ЛіМа».

АД РЭДАКЦЫІ. Калі гэты матэрыял нашага карэспандэнта быў падрыхтаваны да друку, у нумары «Вячэрняга Мінска» за 24 кастрычніка з'явілася публікацыя пад шматзначна-пагрозлівым загалоўкам «Нам з вамі не па дарозе» з так званай «рэзалюцыяй прадстаўнікоў грамадскасці горада». У ёй, вытрыманай у духу горшых часоў, зроблена спроба палітычнай дысінтэграцыі створанага таварыства памяці ахвяр сталінізму «Мартыралог Беларусі».

З кім жа «не па дарозе» аўтарам рэзалюцыі? Відавочна, з тымі, хто ўсвядоміў маральны абавязак дарэшткі разлічыцца са злавесным ценем сталіншчыны — у імя праўды і справядлівасці. У такім разе тая, хто ўхваліў памяненую рэзалюцыю, — з кім яны?

Адзначым, што на ўстаноўчай канферэнцыі «Мартыралогу Беларусі» не было нават наміну на супрацьпастаўленне розных груп насельніцтва рэспублікі паводле нацыянальнага, адукацыйнага ці якога іншага цэнзу. Гэта ўдзельнікі мітыngu ў Доме палітасветы пачалі дзяліць усіх на «чыстых» і «нячыстых» — на «рабочых» і «нерабочых», на «грамадскасць» і «самазванцаў». Ці не значыць гэта, — калі адкінуць «крык» і «істэрычны тон фармуліровак, —

што аўтары рэзалюцыі бяруць на сябе адназначнае за канфрантацыю, за штучнае распальванне нездаровых страстей вакол грамадскай ініцыятывы ў падтрымку перабудовы?

Падобна на тое, што ўдзельнікі «дэўсусіі» ў Доме палітасветы нанчаткова забыталіся ў «камітэтах», «франтах» і іншых, як сказана ў рэзалюцыі, «надуманых арганізацыях». Што і не дзіўна, бо нават ярлык «самазванства» навішаны на канкрэтную праўду ініцыятывы і сваёй думкі. «Хопіць!.. Хопіць!.. Хопіць!» — крычаць аўтары рэзалюцыі. Чаго, паважаныя, хопіць? Ачышчэння ад сталіншчыны? Праўды і галоснасці? Ці, можа, ужо хопіць і самай перабудовы?

«Тое, што зусім нядаўна не дазвалялася, забаранялася, робіцца нармальнай формай грамадскага быцця, — піша ў рэдацыйным каментарыі газета ЦК КПСС «Советская культура». — Нефармальныя палітычныя аб'яднанні — рэальнасць. Рэальнасць складаная, супярэчлівая, якая мяняецца штодня. Яна важна ўмець кантраляваць гэтую рэальнасць, апрацоўваць на сілу канструктыўнага дыялога, спрэчкі, адкрытай сумленнай дыскусіі».

Як вядома, колькі дзён назад у Вільнюсе адбыўся ўстаноўчы з'езд літоўскага руху за перабудову («Саюдзіс»). На ім выступіў з прамовай першы сакратар ЦК Кампартыі Літвы А. Бразаўскіс, які, у прыватнасці, паведаміўшы дэлегатам з'езда пра сваю гаворку з М. С. Гарбачовым, сказаў далей: «Ён прасіў перадаць шчырыя прывітанні і пажаданні ўсяму творчаму і працавітаму літоўскаму народу, які велімі цэнніць і паважае. Таварыш Гарбачоў сказаў, што ў «Саюдзісе» ён бачыць тую пазітыўную сілу, якая здольная служыць на карысць перабудовы і яшчэ вышэй падняць аўтарытэт Саветаў Літвы».

Пазіцыя, заняўшая ў публікацыі «Нам з вамі не па дарозе», выключнае магчымасць канструктыўнага дыялога, такім дазваляе, што называецца, звернуць гадзіннікі. Паліярызацыя грамадскай думкі па надзённых праблемах нашай рэчлінасці беспамылкова сведчыць, што ёсць хто і якой ідэе дарогай.

Сёння грамадзянская годнасць і палітычная свядомасць кожнага з нас, яго адказнасць і сумленнасць — галоўныя гаранты перабудовы. Перабудова, якая, як сказаў М. С. Гарбачоў, адказваючы дзямі на пытанні «Шпігеля», — «не касметыка, не малярныя работы, а грунтоўная рэканструкцыя дома, у якім мы жывём».

ПАЭТЫЧНЫ ВОДГУК

Аляксея РУСЕЦКІ

Выкрываецца мана

Запозна выкрываецца мана, няўжо ж у гэтым і мая віна, што прыляцеў з вядомага ўсім выраю з душою і доверлівай і шчыраю?

Любіць працоўны люд, сваю зямлю вучылі дбайна яснавокіх

і піянерскі аддаваць салют правядыру, кіраўніку Саветаў, хто засядаў пад Леніна партрэтам.

Усіх пайменна ведаў іх тады, у святасці, розум, справядлівасць верыў, але ўзвышаўся потым правядыр між імі ў шынялі сталёва-шэрым.

Яго імя на кумачы сцягоў, яму хвала паўсюль нароўні з сонцам ж ленінскае праўды абаронцу, хто ж ведаў, што тады ўнутры яго ужо мясціўся душгаўб-зайбоца?

Да самаўладства вызначыў ён шлях: Мана і кроў, і чалавечы страх. І абвешчаў свой новы гучны лозунг у класавых баях прарок-змагар пра здраднікаў і шкоднікаў, пагрозу сацыялізму, сонечнаму лёсу і пазіраў у твар сваіх ахвяр.

І ганьбіўся як вораг тэарэтык — вялікай партыі адданы сын, і акадэмік, інжынер і скептык калгаснай справы — шэры селянін.

Кат «шчыраваў» за тоўстымі сцянамі, «віну» сабе пісалі самі, самі ж...

лівым і ў той жа час патрабаваць строгім. Якісці ў сённяшнім літаратурным жыцці, скажам прама, не дужа частыя.

Пра плённае настаўніцтва Аляксея Васільевіча яскрава гавораць шматлікія публікацыі ў «Ліме» дэбютантаў з Магілёўшчыны ў сямідзесятыя гады, калі ён працаваў адказным акратаром абласнога аддзялення СП БССР. На жаль, сёння дэбютантаў з магілёўскай зямлі, некалі шчодрой на таленты, амаль не чуваць.

Але я ўзяўся за пяро не толькі дзеля таго, каб яшчэ раз нагадаць, які цудоўны пэрт і чалавек быў Аляксей Пысін. (Хоць і гэта рабіць, відаць, трэба часцей).

Я хачу сказаць вось пра што: ужо каторы год у Магілёве на праспекце Міру на доме 35-А вісіць мемарыяльная дошка з барэльефам паэта, якая сведчыць пра тое, што тут некалі жыў «заслужанный» дзеяць культуры, лауреат Государственной премии БССР Пысін Алексей Васильевич». Так, так, я не памыліўся — надпіс зроблены па-руску. Навошта? Дзеля чаго? У чым кабінэце, у галавалі чалавек з «звышінтэрнацыяналіста» нарадзілася гэтая дзя?

Дарэчы, пра тое, што Аляксей Пысін паэт, выдатны паэт, на дошцы нічога не сказана. Відаць, для аўтараў тэксту, выхаваных у вялікай пашане да табеля аб рангах, здалося дастатковым, што «дзеяць» і што «заслужанный»...

Алесь ПІСЬМЯНКОУ.

Прапаную некалькі радкоў увазе чытачоў «ЛіМа». Вось чым яны падказаны. Шоў справаздачна-выбарчы сход камуністаў Мінскага СКБ працяжных станкоў. У перапынку, выкліканым падлікам галасоў, ад-

былася размова прысутных з загадчыкам аддзела арганізацыі Мінскага абкома КПБ Ф. І. Ключакам. Партыйны кіраўнік спускаўся з прэзідыума ў залу і пасля невялікага ўступу зазначыў, што хаця ён і не прафесійны журналіст, але цікавіцца пытаннямі друку. «Асабіста мне не падабаецца, што газеты многія пытанні асвятляюць неадназначна», — зазначыў ён, абвінаваціў «ЛіМ» у прадурзятым асвятленні падзей у Курапатах, напакраўніў Янона Пазняка ў тым, што той даў інтэрв'ю шматтыражцы Мінскага вытворчага аб'яднання «Прамень». Праўда, размову хутка ўдалося павярнуць удзельнікам гутаркі ў іншае рэчышча, але ў мяне, як прыхільніка вашай газеты, засталася непрыемнае ўражанне. Ці да твару партыйнаму кіраўніку такога рангу займацца, на сутнасці, агітацыйнай супраць выкрыцця злачынстваў сталіншчыны.

Друк, у прыватнасці «ЛіМ», падмае такія пытанні, на якія не заўсёды і не ўсім проста адказаць. Вось некаторыя і шукаюць выйсце, робяць захады, каб неяк прыглушыць важкасць той або іншай публікацыі. Дарэчы, той жа загадчык аддзела, напрыклад, спаслаўся на нібыта меўшыя месца факты расстрэлу ў Курапатах патрыётаў-падпольшчыкаў у гады вайны. Я асабіста дагэтуль такой інфармацыі не сустракаў (як вядома, злачынствы фашыстаў на акупіраваных тэрыторыях рассяладала спецыяльная ўрадавая камісія). Гэта па-першае. Па-другое, хіба нельга дапусціць (і хіба не было так?), што ў адных і тых жа лясных мясцінах расстрэльвалі ў 30-ых свае, а ў час вайны фашысты?

В. ХУРСІК,
інжынер-канструктар
Мінскага СКБ працяжных
станкоў.

Суды, расстрэлы... Пільнасці псіхоз каціўся цёмнай хваляю чарговай і д'ябал нейкі ў ніцых душах рос, пісаў паклёп на блізкіх ці данос на ўсмешку, вольна сказанае слова.

А з рупараў, з эстрад, газет прашчасце жыць і радасныя песні, жытло ж чыёсьці ўночы злыдні трэслі, у спіне пакут стаўлялася радня.

Хто скажа лік панішчаных і зганеных, і колькі за «калючкаю» прайшло, і нас усіх надзейна абалваненых? О колькі з верай у дабро жыло!

Цяпер чытаць пра «справы», лютасць катаў з віною нейкай... Каб я ведаць мог? Напэўна б там, ля Мінска, ў Курапатах уночы ў яму безыманна лёг.

Запозна выкрываецца злачынства. Мой родны край, з «навукаю» відна дарога нам ужо да праўды чыстай... Дажыць бы мне да заўтрашняга дня! 20.X.1988.

Ніл ГІЛЕВІЧ

Каму і з кім не па дарозе?

Дабру і злу! Мяркуюць самі: Дабро — у поле, хлеб расціць, А зло — касцамі, чарапамі У Курапатах дол масціць.

Любоў і страх — Адаву розны Трымаюць след між пальню:

Любоў глядзіць на край свой родны, А страх — глядзіць на Калыму...

Сумленню з подласцю ў суполцы Ганебна мераць шлях стары: Сумленне рвецца ўвысь, да сонца, А подласць — шчэрыцца ў нары.

Рука ў руку з хлуснёю Праўда Не пойдзе побач — хоць звязжы!

Бо праўда свет кіруе ў заўтра, Члусня — да гібельнай мяжы. Куды ж і з кім па безгалоўю Ісці Табе — праз буралом? З любоўю, братачка, з любоўю! З сумленнем, З праўдай І з дабром! 24.X.1988.

На новым вітку

Чаго вам хочацца, панове? Янка КУПАЛА. Вось і судзіў нам лёс нанова Пытанне кінучь у хаўрус: «Чаго вам хочацца, панове? Які вас выклікаў прымус?»

Чаго ім хочацца?.. Ды ясна: Душу зямлі абрававаць. Зрабіць нямой, без мовы ўласнай. Лягчэй бязмоўнай кіраваць! Яшчэ, відаць, ідуць падлікі, Што мала даў народ ахаяр, Пакуль апошні, найвялікі Ягоны скарб не ўкраў ліхаяр.

Не штось прыватнае, не дробязь, Не асабісты нейчы спрат — Народа гонар, славу, доблесць Наважыў сплюндрыць тарбахват.

Таму й пукчыць-букчыць злавесна, Што не ўдаецца адлучыць Ад роднай мовы, роднай песні... Што ж, хай пукчыць! Няхай букчыць!

Кожны раз, калі праходжу праз сквер, што на скрыжаванні вуліц Свардлова і Кірава, заўсёды мільгане думка: а можа, усё-такі лепшае месца для помніка Цішку Гартнаму тут, у гэтым скверы, заўсёды людным? Калісь тут, у цэнтры сквера, стаяў вялікі камень з надпісам: «Тут будзе пабудаваны помнік...»

Але час ішоў, і нават старыя жыхары горада забыліся, каму хацелі будаваць помнік, а потым і гэты камень прыбралі.

На гэтым месцы і гасці, якія выходзяць у горад з боку чыгуначнага вакзала, і мінчане заўсёды маглі б пакланіцца гэтай выдатнаму чалавеку, паэту, акадэміку, грамадскаму дзеячу.

Не трэба манументальнага збудавання, хай гэта будзе просты, сціплы помнік, але зроблены ад усяго сэрца і душы.

І яшчэ хочацца ўзняць адно пытанне. А калі ж гэта ў нас у Мінску пабудуюць, нарэшце, Палац моладзі, ці хоць проста Дом моладзі, каб яна магла дзе адпачыць, цікава правесці свой вольны час?..

Есць у нас і Палац спорту, і Дом настаўніка, і Палац мастацтваў, і Дом прафсаюзаў, зусім нядаўна на беразе Свіслачы пабудаваны Дом палітасветы, будуюцца Палац рэспублікі... А вось для Палаца моладзі не знайшлося месца. Бо толькі лаянкай, што моладзь такая-сякая, праблемы выхавання не вырашыць. Хай бы яна, моладзь, мела свой дом, дзе б магла наладжваць сустрэчы.

Уладзімір ГОЛУБЕЎ,
служачы Мінскага
велазавода.

Якое прагне ён мастацтва Накінуць нам (пачом кіло?) — Народ спазнаў і святатэцтва Не ўчыніць, сам сабе назло.

Якую прагне ён асцету Развесці ў нас (пачом стакан?) — Народ спазнаў, і ў храме прасветлы Не ўвойдзе богам чыстагані!..

Народ спадману не паддасца, Не ступіць ён у гіблы след. У кожнай песні, кожнай казцы Тут лёс яго і запавет!

Ён тут — спакон, ён — на радзіме, Яму з'яжджаць няма куды. Ён сам заўжды і ў гасці прыме, І дасць прытулак ад бяды.

Народ — ён быў, і ёсць, і будзе! Таму: спакойна, дзецюкі! Не згіне вера наша ў блудзе! Яна нам светач — на вякі!

Сяргей ПАНІЗНІК

— На шыбеніцу!
— На касцёр!
— На кол!..

І дзе б ні зніштажалася істота, — для гэтага у катаў быў дазвол, яшчэ і асабістая ахвота.

— На Салаўкі!
— На Калыму!
— На смерці!..

І кат аж упіваецца у раны. А гэта крывапіўцу трэба ўмець. Умее, бо не будзе пакараны.

— На мукі!
— На асмеяванне!
— На злом!..

У катавальнях новыя прылады. Але, а суджанае, чакае зло за страты справядлівае адплаты. 19.X.1988.

СЕЛЕТНЯЯ падпісная кампанія — працверзенае лёгкаверных і апафеоз бюракратызму, хоць усё ў рэшце рэшт заканчваецца добра,—апроч іншага, выявіла адну акалічнасць, якая не залежыць ад вытворчых магутнасцей папяровай прамысловасці ці ад Міністэрства сувязі.

Нават не выявіла, дакладней сказаць—засведчыла, канстатавала. Бо існаванне галоснасці «маскоўскай» і «мінскай», «сталічнай» і «калужска-разанскай»—не селетняе адкрыццё. І не адкрыццё ўвогуле, а рэальнасць нашага жыцця.

«Смеласць рэдактара і рэдакцыі перастае быць гераізмам, калі праўда і здаровы сэнс робяцца нормай грамад-

словамі гэта і завецца паньрэнным дэмакратызмаці, якая не так проста ўкараняецца ў наша жыццё, у тым ліку і ў практыку мясцовага друку.

ЧАМУ Ж досыць часта «над галавой шуміць, а ўнізе спакойна»? Прычыні шмат, спынюся толькі на адной з іх, калі і не самай галоўнай, дык, напэўна ж, самай далікатнай. Доўгі час над гэтай тэмай і ўвогуле лунала вета, але галоснасць і тут пачынае парушаць усталяваныя рамкі.

«Манапольнае права рашаць, што друкаваць, а што не, разнасны рэдактарам за публікацыю «не тых» матэрыялаў, застаюцца пакуль нормай, — дзельца набалелым на старонках «Известий» журналіст з Клай-

Перабудове — і гэці абнаўлення

Андрэй ГАНЧАРОУ

Правы ці ўступкі

скага жыцця, — пішучь «Известия». — Падобна на тое, што мы пачынаем набываць гэтую норму. У цэнтры — смялей, больш рашуча. А вось «на месцах»... Шумныя падзеі дэмакратызацыі (у тым ліку і выступленні цэнтральнага друку) праносыцца над ускраінамі, як верхавы ўраган,—над галавой шуміць, а ўнізе спакойна. Прыклад першых газет краіны, якія адкрываюць адну за другой зоны маўчання, кліча за сабой—гэта безумоўна. Але... Там змагаюцца нібыта са з'явай, а тут—канкрэтныя людзі, пасады, тут усё пераплецена, як карані травы, даўнімі сувязямі, сімптыямі ці антыпатыямі, тут іншым разам быццам бы і на стрэлачніка замахануся, а пакрыўдзіў начальніка вакзала...»

«Як верхавы ўраган... Завучаны ці не на памяць спіс лімітаваных газет і часопісаў цалкам складаўся з цэнтральных выданняў. Гэта натуральна настолькі, што не патрабуе тлумачэння. Відавочныя і выдаткі, якія нясе працэс фарміравання новай грамадскай свядомасці ў выніку штучнага стрымлівання дыялога чытача з перадавым друкам.

Разам з тым, у сітуацыі, якая склалася, нельга не заўважыць пэўнай фантазмагарычнасці. Уся наша неабсяжная краіна, ад Буга да Курыл, у адначасе выказвае жаданне чытаць дзевяць кнігі, пяць-сем газет і часопісаў. Прапанова нараджася... попыт, які не ў стане наталіць.

Трэба спадзявацца, што да вывучэння падпісных «катаклізмаў» падключыцца сур'езная навука, якая прааналізуе прыроду выбухаў чытацкай актыўнасці, прычыны папулярнасці адных і неппулярнасці другіх выданняў. Глыбокае даследаванне магло б абвергнуць ці пацвердзіць многія з нашых стэрэатыпаў, уяўленняў, меркаванняў.

Напрыклад, такую маю сама-тужную гіпотэзу—аб істотных парушэннях балансу паміж цэнтральным і мясцовым друкам. Думаецца, у гіганцкіх, якім няма роўных у свеце, тыражах групы маскоўскіх газет ёсць немалая доля патэнцыяльных тыражоў прэсы перыферыянай. Зрэшты, не ў тыражах справа, хоць аб празмерных «пастаўках у саюзна фонд» чытацкай аўдыторыі я міжволі задумваюся кожны раз, калі назіраю, якую карэспандэнцыю дзяўчына «з тоўстай сумкай на рамні» спрытна рассоўвае ў паштовыя скрынкі нашага 107-кватэрнага дома...

На першы план, мяркую, выходзіць праблема «пераразмеркавання» галоснасці. Іншымі

педы.—На перыферыі партыйныя органы стварылі тэорыю аб дзюох катэгорыях галоснасці—для цэнтральнага друку і для правінцыйнага, чым ігнаруюць дакладныя ўстаноўкі важнейшых партыйных дакументаў. Нашы спасылкі на цэнтральную прэсу, няхай гэта нават «Правда», выклікаюць у лепшым выпадку іранічныя ўсмешкі».

Выступленне калегі нагадала эпізод трохгадовай даўнасці. Доктар філасофіі, у тагачасныя службовыя абавязкі якога ўваходзіла апекавацца беларускай культурай, у тым ліку і нашай газетай, бласлаўляючы супрацоўнікаў і членаў рэдакцыі «ЛіМа» на дзейнасць ва ўмовах перабудовы, зрабіў, аднак, націск на тым, што заўсёды была і будзе галоснасць для ўсіх і галоснасць для інтэлітэнага кола. Я не ўтрыму—цытую. І думаю: што самае галоўнае ў гэтай гісторыі? Тое, што доктар не на сто працэнтаў меў рацыю? Ці тое, што ён не на сто працэнтаў памыляўся?..

Усе мы былі сведкамі гарачай дыскусіі аб друку, якая разгарнулася на XIX Усесаюзнай партканферэнцыі. Дыскусія выразна акрэсліла працэсы, якія адбываюцца цяпер у грамадскай свядомасці, выявіла шырокі спектр інтарэсаў і пазіцыі у дачыненні да галоснасці. У выніковых дакументах канферэнцыі адкрытасць, здольнасць да крытыкі і самакрытыкі пастаўлены ў непасрэдную залежнасць ад жыццяздольнасці і маральнага здароўя грамадства, неад'емным і натуральным прызнана права кожнага грамадзяніна на поўную і аб'ектыўную інфармацыю ва ўсіх сферах дзейнасці дзяржавы, права публічна выказвацца па любой сацыяльна значнай праблеме.

Але адзінагалоснае прыняцце рэзалюцыі «Аб галоснасці» яшчэ не азначае, што зніклі намеры (і, дарэчы, магчымасці) зрабіць прэс «ўкарот». Рызыкую таксама ўклікаць іранічныя ўсмешкі, і ўсё ж, спынюся на «Правду»: аказваецца (цытую орган ЦК) «мала «дазволу на галоснасць» з Масквы, дзеля гэтага патрабуецца яшчэ і бласлаўленне сваёй першай асобы. Такім чынам, дэмакратыя дэмакратыяй, а асновы і нормы «апаратнага жыцця» ўсё яшчэ жывучыя».

У ленынскім «Праекце рэзалюцыі аб свабодзе друку» (лістапад 1917 г.) адзначалася: «Рабочы і сялянскі ўрад пад свабодай друку разумее... прадстаўленне кожнай групе грамад-

(Заканчэнне на стар. 15).

ДЫЯЛОГ ПЕРШЫ

П. МАКАЛЬ. Гарды, як і людзі, маюць свой адметны твар. Кожны непаўторны, кожны сваёасаблівы. Я не першы раз бываю ў Кішыніёве, але кожная сустрэча з ім адкрывае мне новыя яго рысы. І хоць Кішыніёў далёка па адлегласці ад Мінска, але скарочаюць гэту адлегласць не толькі рэзультыўныя самалёты, але і шчырая праца людзей розных прафесій. Мне было прыемна бачыць у Кішыніёве мінскія халадзільнікі, але і ў нас ёсць тое, што робіць на малдаўскай зямлі. Аднак самая вялікая каштоўнасць, што ладнае нас, — гэта духоўныя каштоўнасці. Праўда, часцей за ўсё мы ведаем пра малдаўскія літаратурныя дасягненні з перакладаў на рускую мову. За гэта дзякуй Маскве. Але патрэбны прамы кантакт. Каб наша дружба, нашы адносіны былі сапраўды інтэрнацыянальнымі, каб яны спрыялі росквіту культуры Беларусі і Малдавіі, было б добра правесці аб'яднаныя пісьменніцкі пленум, дзе б маглі ўзнікнуць сур'ёзныя гаворкі пра далейшую актывізацыю нашых сувязей. Такія ж пленумы маглі б правесці і іншыя творчыя саюзы. Гэта пайшло б толькі на нарысцы. Мы прыехалі не толькі для таго, каб успомніць, што зроблена намі ў культурным жыцці. Што ёсць, тое ёсць. Мне хочацца пагаварыць пра магчымасці, якія намі не выкарыстаны. А не выкарыстана інфармацыйнасць, на мой погляд. Пра поспехі малдаван мы даведваемся з «Літаратурнай газеты», але яна не можа ўсяго ахапіць. Трэба, каб нашы інфармацыйныя органы знаёмілі нас з культурнымі падзеямі нашых народаў...

Г. МАЛАРЧУК. Публіцыст, уласны карэспандэнт «Літаратурнай газеты» па Малдавіі. Нашы літаратурныя сувязі добрыя. У нас з вамі шмат агульнага болю. Гэта праблема паветра, вады, праблема зямлі, на якой зараз мы разам жывём. Вы даведліся з друку, пра што турбуецца Іон Друцэ, мы — аб чым трываючыца Ніл Гілевіч. Гэта нашы агульныя праблемы, таму што мы жывём у агульным доме.

П. МАКАЛЬ. У нашым агульным доме адбыліся чарнобыльскія падзеі. Ці закранулі яны вас?

Г. МАЛАРЧУК. Не так трагічна, як вашу Беларусь, але закранулі даволі адчувальна. Ведаеце, я не так даўно вярнуўся з Чарнобыльскай АЭС. Шчыра прызнаюся, што ў мяне застаўся не дужа ружовай настрой ад гэтай паездкі. Нягледзячы на ​​занадта аптымістычныя выступленні некаторых нашых вучоных, чарнобыльскія праблема будзе доўгі гады закранаць усіх нас... Вам зараз нялёгка, але і нам не солідка. Хоць мы і жывём на вінаграднай зямлі... У Чарнобылі я пачаў распытваць шафёра, які мяне вёз, а ён мне кажа: «Вы думаеце, у Малдавіі лепш, чым у нас? Ды мы ад вашай садавіны адмахваемся і рукамі і нагамі!» Мы зацікаваліся зямлю. Цяпер некаторыя вучоныя пачалі сцвярджаць, што ўздзеянне пестыцыдаў на жывыя арганізмы гэткае ж самае, як і СНІДа... Я глыбока перакананы, што трывога аб зямлі ў нас агульная. Павярце, непрадуманая меліярацыя вашага Палесся, гэтага ўнікальнага кутка зямлі, гэтых «лёгкаў Еўропы», кранае мяне да глыбіні душы!

П. МАКАЛЬ. Таму, я лічу, пісьменнікі не павінны адмоўвацца, а заняць актыўную, наступальную пазіцыю.

Г. МАЛАРЧУК. Нашы пісьменнікі ўжо ўключыліся ў такую барацьбу, але сілы ззстою вельмі нам перашкаджаюць. Мы ўпарта імкнемся выйсці на чытача, але гэта, прызнаюся, нам не заўсёды ўдаецца. Барацьба ідзе за новы напрамак у мысленні... Ведаеце, ёсць такая птушачка канарэйка. Яна імгненна адчувае небяспеку шкоднага газу ў шахце і сваімі паводзінамі папярэджвае шахцёраў аб раптоўнай бядзе. Пісьменнікі — сіла грамадства, якая адчувае народную бяду і падымжае супраць яе свой голас...

П. МАКАЛЬ. А як падумаюць свой голас пісьменнікі за праблемы нацыянальнай культуры? Дарчы, якая з гэтых праблем у вас галоўная?

Г. МАЛАРЧУК. У першую чаргу — праблема мовы! Яна ўласціва і вам. Вось, напрыклад, ідуць размовы пра тое, што малдаўская мова бліжэй да румынскай. Кожнаму малдаваніну вядома ісціна. Дык не! Некаторыя таварышы ўпарта пераконваюць нас, што наша мова страшэнна бліжэй да славянскай. І таму трэба нам карыстацца кірыліцай. Глупства! Нашай мове бліжэй лацінскі алфавіт. І гэта даказана вучонымі. Дык чаму ж да іх думкі не прыслухоўваюцца? Малдаўскі народ у маральным стане не зробіцца горшы, калі будзе карыстацца сваім карэнным, бліжэй яму алфавітам! Так як і беларускі народ толькі ўзбагаціцца, калі па-сапраўднаму верне сваю мову!

шага сакратара ЦК партыі Малдавіі. Разуеце, некаторых натхніў артыкул Н. Андрэвай у «Советской России» яны прынялі яго як кіраўніцтва да дзеяння... Мяне рэдактарам абралі пісьменнікі, і я імкнуся іх давер апраўдаць. А пісьменніку зараз вельмі трывожаць нацыянальныя праблемы. Пра іх яшчэ не так даўно гаварылі, што іх не існуе. Але яны ёсць.

П. МАКАЛЬ. Пра гэта сведчаць хоць бы і падзеі ў Нагорным Карабаху. Ды не толькі там. Дзмітрый Лявонцэвіч, вы закранулі некаторыя праблемы, якія хваляюць малдаўскіх пісьменнікаў. Яны бліжэй і зразумелыя нам. А цяпер я хачу вярнуцца да пытання аб нашых сувязях. Скажыце, што, на ваш погляд, можна зрабіць, каб нашы адносіны былі плённыя?

М. АНДРАНАЦЬП. Не так даўно я вёў перагаворы з рэжысёрам вашага тэатра імя Янкі Купалы Раеўскім. Прасіў паставіць у нас «Радавых» Аляксея Дударова. Нібыта дамовіліся, і цяпер я спадзяюся, што паставім гэты спектакль у сябе.

П. МАКАЛЬ. Калі я прыязджаю да вас на прэм'еру свайго спектакля разам з прафесарам Анатолем Сабалеўскім, вы, Мікола, былі яшчэ на пасадзе дырэктара тэатра. Сумяшчаль пасады галоўнага мастака і дырэктара. З'ява ўнікальная для тэатра. Даруйце, а чаму цяпер вы не дырэктар?

М. АНДРАНАЦЬП. Я яшчэ гадоў быў дырэктарам. Але потым адчуў, што нельга раздвойвацца. Прафесія мастака раўнівая, як жанчына, яна не перпіць палавінчатасці.

віцкага, Паплаўскага. Асабліва ўважліва я назіраю за работамі вашых кніжных графікаў. Яны ярка ўзышлі на ўсеагульным небасхіле.

Што ж датычыць праблем, дык іх у нас шмат. Возьмем праблему творчай моладзі. Мы не радуем, што ў моладзі пачаўся працэс духоўнага разняволення. Ідзе, напрыклад, цікавы працэс пошукаў выяўленчых форм. Я гэта вітаю. Аднак у пошуках прыгожай формы нельга забывацца аб праўдзе жыцця. Без гэтай жыццёвай праўды не будзе сапраўднага мастацтва. Творчасць павінна адлюстроўваць праўду свайго часу. Моладзь часам пра гэта забывае. Але што радуе: маладая ідуць у авангардзе нацыянальнай культуры.

П. МАКАЛЬ. Якія ж тут унікальныя праблемы?

І. БАГДЭСКУ. У нас, напрыклад, да 1984 года не было свайго мастацкага інстытута. Цяпер ужо чацвёрты год мы вучым у ім здольную моладзь. Шлях выхавання ідзе не толькі праз пазнанне сусветнай культуры, але і сваіх нацыянальных каранёў. Ды вось, бывае, выкладанне ў мастацкім інстытуце ідзе толькі на рускай мове. Так нельга. Мова — гэта душа народа. А без душы ў творца не можа быць сапраўднага мастацтва...

ДЫЯЛОГ ПЯТЫ

П. МАКАЛЬ. Леаніда Іванаўна, я хачу звярнуцца да вас, паэтэсы, прадстаўніца малодшага пакалення малдаўскіх літаратараў, з такім пытаннем: што вас зараз найбольш трывожаць? І што радуе?

Л. ЛАРЫ. Што радуе мяне? Што ёсць шмат людзей, якія арыгінальна мысляць і сваёй творчасцю намагаюцца абнавіць нашу жыццё. Сярод іх пісьменнік Іон Друцэ, Георгій Маларчук, Георгій Віеру, Дзмітрый Маткоўскі і іншыя. За імі дружна цягнуцца наша таленавітая моладзь. Але, на вялікі жаль, не ўсе нашы пісьменнікі нясуць у сваёй душы глыбокую адказнасць за свой час, адказнасць за грамадскае жыццё, адказнасць за сваю мову. Калі мова звужвае сферу ўжывання, яна гіне. Мне вельмі сумна вам гэта казаць, але чыстую малдаўскую мову пачуеш толькі ў Саюзе пісьменнікаў. Гэта вельмі балюча. Нацыянальнай мовы няма ў дзіцячых садах і школах, няма ў вышэйшых навучальных устаноў. У нас было рашэнне партыі наконт мовы, але мінуў ужо год, ды нічога так і не зроблена. У нас нават назвы гарадкоў і вёсак на дарожных указальніках напісаны толькі па-руску. Мяне вельмі радуе, што абуджаецца нацыянальная самасвядомасць, асабліва ў моладзі.

П. МАКАЛЬ. Леаніда, вы працуеце літкансультантам у Саюзе пісьменнікаў, таму чалавек даведаны. Скажыце, якія ў вас літаратурныя сувязі з братамі рэспублікамі?

Л. ЛАРЫ. Мы многа перакладаем з братамі літаратур. У тым ліку і беларускую прозу і паэзію...

П. МАКАЛЬ. Калі я збіраўся ў Кішыніёў, то ведаўся, што наша выдавецтва «Мастацкая літаратура» рыхтуе да выдання анталогію малдаўскай паэзіі ў перакладзе беларускіх паэтаў.

Л. ЛАРЫ. Дзякуй. Нам, відаць, таксама трэба падумаць наконт гэтага.

П. МАКАЛЬ. Леаніда, зараз шмат гаворыцца аб экалогіі, аб стане прыроднага асяроддзя. А што вы думаеце аб стане душы, аб аналогіі чалавечай душы?

Л. ЛАРЫ. У старажытнасці паэт адказваў за чалавечую душу, ён адкрываў яе. Цяпер, як ніколі, ён у адказе за гэту душу. Вызваляць яе ад застойнага палону, удіваць у яе чысціню і свежасць — такая наша з вамі агульная, але не дужа лёгкага задача. Паменне нам трэба думаць аб ганаровых званнях і ўзнагародах, паболей, паболей думаць аб лёсе свайго народа...

Дыялогі запісаў
Алесь ШЛЕГ.

Пяць кішыніёўскіх дыялогаў

Беларусь і Малдавія... Рэспубліка блакітных азёраў і зялёных лясоў і краі садоў і вінаградных лозаў... Між імі існуе даўняя культурная сувязь.

Галоўная рэдакцыя літаратурна-драматычных праграм Беларускага тэлебачання вядзе пастаянную рубрыку «У сям'і адзінак». Для здымкаў тэлеперадачы, прысвечанай беларуска-малдаўскім культурным сувязям, здымачная група вылетала ў Кішыніёў. У яе складзе быў вядучы і аўтар перадачы, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, паэт Пятрусь Макаль. Паміж ім і дзеячамі малдаўскай культуры адбылося пяць дыялогаў. Дыялогі прагучалі ў эфіры, аднак не лішне будзе ўзнавіць іх і на старонках «ЛіМа».

П. МАКАЛЬ. Мы закранулі вядомае пытанне — пытанне мовы. Як у вас з яе вывучэннем?

Г. МАЛАРЧУК. У нас у Тыраспалі, былой сталіцы Малдаўскай аўтаномнай рэспублікі, няма ніводнай школы з нацыянальнай мовай... Хіба гэта нармальна з'ява? У вас у рэспубліцы становіцца, чуў, яшчэ горшэе...

Ваш прыезд у Кішыніёў — добры пачатак. Цалкам згодзен з вамі, нам трэба выходзіць на прамую сувязь. Каб ведаць, пра што баліць народная душа... Будзе ўзаемная карысна, калі нас будзе звязваць разуменне агульных недаробак. Давайце закасаваць рукавы і разам броща за работу.

ДЫЯЛОГ ДРУГІ

П. МАКАЛЬ. Я рад сустрэчы з вамі, з выдатным прадстаўніком малдаўскай літаратуры Дзмітрыем Лявонцэвічам Маткоўскім.

Цяпер прыйшоў час публіцыстыкі, яна апыраджае аповесці і раманы. Дзмітрый Лявонцэвіч, якія праблемы ўдзімаюць публіцысты ў часопісе «Ністру», які вы ўзначальваеце?

Д. МАТКОЎСКІ. Для стварэння новых мастацкіх твораў патрэбен час. Таму на прядні край выйшла публіцыстыка. Праблемы мовы і нацыянальнай гісторыі без публіцыстыкі часопіс не падые. Але друкаваць матэрыялы пра гэтыя праблемы цяжка.

П. МАКАЛЬ. Дае адчуваць сябе механізм тармажэння?

Д. МАТКОЎСКІ. Перашкаджаюць чыноўнікі ад літаратуры. Я ўсяго некалькі месяцаў як галоўны рэдактар «Ністру». Наш часопіс быў самі нечытаемы ў Саюзе, тыраж яго 3500 экзэмпляраў. Ён выдаецца на малдаўскай мове. Галоўная мая задача: падняць тыраж. Часопіс павінен адлюстроўваць праблемы сённяшняга дня. Але вострыя матэрыялы праходзяць з вялікімі цяжкасцямі. Чацвёрты нумар часопіса я доўга не мог падпісаць у друк. Справа дайшла да пер-

Д. МАТКОЎСКІ. Мяркую, што трэба пачынаць з інфармацыі. Разуеце, усё, што ёсць у вас лепшае, мы не заўсёды ведаем. Таму я хачу бы абмяняцца нумарамі з вазым часопісам «Польмя».

П. МАКАЛЬ. Добрае пажаданне. Вы с Сяргеем Законікавым, галоўным рэдактарам «Польмя», знаёмы?

Д. МАТКОЎСКІ. Трошкі знаёмы. Я з ім сам звязуюся, але папрашу вас таксама перадаць маю просьбу.

П. МАКАЛЬ. Абавязкова. Я думаю, што нам трэба абмяняцца не толькі часопісамі, але і літаратурнымі штотыднёвікамі.

Д. МАТКОЎСКІ. Безумоўна. Ад гэтага будзе ўзаемная культурная карысць.

ДЫЯЛОГ ТРЭЦІ

П. МАКАЛЬ. Вы, Мікалай Ісакавіч, галоўны мастак тэатра «Лучафэрул». Па-беларуску гэта будзе гучаць прыкладна так: «Ранішняя зорка»... Ваш тэатр, я ведаю, вельмі любіць моладзь. Можна, папулярнасць ідзе ад таго, што вы свой рэпертуар смела ўзбагачаеце драматычнымі творами з іншых братаў рэспублік? Ці не маглі б вы расказаць пра гэта больш падрабязна.

М. АНДРАНАЦЬП. Я магу расказаць аб кантактах нашага тэатра з беларускімі калегамі. Гэта для мяне бліжэй і дарагая тэма. З'явай у нашым тэатры была ў свой час п'еса Андрэя Макаёнка «Святая прастава». Прынята яна была гледачом цудоўна. Восем гадоў таму назад мы ўзяліся за пастаноўку вашай, Пётр Міхайлавіч, п'есы «На ўсіх адна бяда». Ваш спектакль ішоў у нашым тэатры сем гадоў. Пагадзіцеся, што для спектакля гэта не малы тэрмін. Ставіў вашу п'есу Рыгор Іванавіч Баравік. Будынак тэатра на той час рамантавалі, ён быў у рыштаваных. Вось у такіх умовах мы рыхтавалі ваш спектакль. Я працаваў над ім як мастак.

П. МАКАЛЬ. А наго яшчэ вы нагледзелі з беларускіх аўтараў?

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ДА ЮБІЛЕЮ...

24 кастрычніка ў сталіцы рэспублікі пачаліся Дні паказу дасягненняў народнай творчасці абласцей, прысвечаныя 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі, якія прадоўжацца да 25 снежня сёлета года. Першай творчай перадаючай справаздачу трымае Брэстчына. Мінчане і госці горада-героя Мінска ў гэтыя дні ў Палацы культуры Белсаўпрофа могуць наведаць выстаўку лепшых вырабаў майстроў народных промыслаў Надбужжа «Палескія ўзоры», пазнаёміцца з фотазакладамі «Радзіма — наша праца і натхненне».

Ужо адбыліся і праходзяць у палацах і дамах культуры г. Мінска, у прамысловых калектывах, перад войскамі Саветскай Арміі выступленні вядомых самадзейных калектываў краю — «Радасць», «Лялікі», «Пейзіжы», «Палескія зоры», «Завіруха» і іншых.

Учора ж у Палацы культуры Белсаўпрофа прайшоў вялікі святотны канцэрт «Спявай, маё Палессе».

Эстафету ад брэстаўчан прымуць віцебчане, якія з 14 па 20 лістапада будуць трымаць творчую справаздачу ў Палацы культуры Мінскага трактарнага завода.

У Мінску, на доме № 30 па Ленінскім праспекце, у якім жывуць выдатны ацёр-купалавец, народны артыст СССР Л. Рахленка, адкрыта мемарыяльная дошка. На мітынг у нагодзі гэтай падзеі выступілі начальнік упраўлення культуры Мінскага гарвыканкома А. Літвіновіч, намеснік начальніка упраўлення тэатраў і музычных устаноў Міністэрства культуры БССР Л. Пашук, народны артыст БССР М. Захарэвіч і З. Браваўская, дырэктар купалаўснага тэатра І. Вашкевіч.

ГРАМАДСКАЯ КАМІСІЯ ДЗЕЙНІЧАЕ

Як паведамлялася ўжо, Мінскі гарвыканком стварыў грамадскую камісію па забеспячэнні захаванасці аб'ектаў гістарычнага цэнтру Мінска пры будаўніцтве і эксплуатацыі другой лініі метрапалітана.

Старшынёй камісіі, у якую ўваходзяць кампетэнтныя спецыялісты з розных навуковых і культурных устаноў, прадстаўнікі грамадскасці горада, быў выбраны дырэктар гістарычных навук У. Палуян.

Камісія прыйшла да высновы, што ў выніку праходзіць лініі метро на тэрыторыі Верхняга горада помніку архітэктуры рэспубліканскага значэння, былому Базіліянскаму кляштару (пл. Свабоды, 23) нанесены значны ўрон, і будынак знаходзіцца ў аварыйным стане. Пад пагрозай разбураўня апанулі і іншыя помнікі Верхняга горада. Каб прадухіліць пагрозу, камісія звярнулася ў Савет Міністраў БССР і Мінгарвыканком з прапановай спыніць будаўніцтва метро на тэрыторыі гістарычнага цэнтру Мінска да правядзення экспертнага праекта і ўзгаднення яго з Міністэрствам культуры СССР.

Міністэрства культуры СССР неаднойчы накіроўвала тэлеграмы на адрас Мінгарвыканкома і Савета Міністраў БССР аб неабходнасці спынення будаўніцтва метро ў адпаведнасці з законам «Аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры». 19 кастрычніка паступіла новая тэлеграма саюзнага міністэрства ў Савет Міністраў рэспублікі аб спыненні ўсіх работ па будаўніцтве метро на тэрыторыі Верхняга горада.

Нягледзячы на гэта, будаўніцтва станцыі «Няміга» ідзе поўным ходам. Грамадская камісія прыняла рашэнне звярнуцца ў пракуратуру рэспублікі з просьбай прызначыць вінаватых у парушэнні заканадаўства па ахове помнікаў гісторыі і культуры да адназначнага і культурна да адназначнага.

Застаецца дадаць, што грамадская камісія працуе ў пашані рэспубліканскага савета Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры кожны панядзелак, пачынаючы з 17 гадзін.

СЕННЯШНЯМУ літаратурнаму працэсу ўласціва паскоранае размыццё жанравых межаў. Аповесці, у якіх назіраецца толькі адна апавядальная плынь, называюцца раманамі, доўгія вершы — паэмамі, тры незарыфаваныя радкі, якім з розных прычын цяжка было вырасіць у чатырохрадковую строфу, імянуюцца хокі і г. д.

Іншы раз пісьменнікі, усваяючы жанравую няпэўнасць свайго твора, успрымаюць гэта як непазбежнае: «...мне нічога іншага не заставалася, як напісаць над запісам Еха аповесці, хоць паўтаруся, ўсё, што Вы, шануюны чытач, прачытаеце ніжэй, ніякая не аповесць (!) і нават не фантастыка» (В. Гігевіч, «Полымя», 1988, № 8).

Ці не адбываецца такім чы-

ных раздзелаў «Натхненне» і «Пабочная тэма» з паэмы «Наскрозь», а таксама верша «Вадзівіль у двух актах». Вучыўся, як кажуць, не па сваім жаданні, а толькі таму, што ў прозе беларускай смех — гасць рэдкі.

У паэзіі і драматургіі існуюць ужо цэлыя традыцыі нацыянальнай сатыры і гумару, пачатак і развіццё якіх вызначаюць вядомыя ўсім «Энеіда на выварат», «Тарас на Парнасе», «Пінская шляхта», «Залёты», «Паўлінка», «Прымакі», «Пісаравы імяніны», «Хто смяецца апошнім», «Мілы чалавек», «Пагарэльцы», «Сказ пра Лысую гару», «Смаргонская акадэмія», доўгі шэраг баек, вершаваных фельетонаў, дасціпных шаржаў, эпіграм самых розных аўтараў.

Але чаму ж нестасе ў прозе «вясёлых, жыццядасных кніг» (А. Мрый)?

рыўся ў празаіка і напісаў «Вежу».

І паэт Рыгор Семашкевіч у сярэдзіне 70-ых, мяркую, што ад гэтай самай незадаволенасці таксама ўзяўся за піро празаіка і здзівіў радавых чытачоў (а нерадавых нават напалохаў) сваёй цудоўнай аповесцю «Бацька ў калаўроце».

Я не збіраюся праводзіць прыцэпной паралелі паміж нядаўняй наведанай Някляева і аповесцю Семашкевіча, надрукаванай у 1975 г. Творы даволі розныя, таму што рознае ў іх «паходжанне» смеху. Смех Семашкевіча — гэта смех сумнай душы, якая здолела ўзвысіцца над усім непатрэбным у жыцці і ў момант найбольшага свайго ўзвышэння спазнала найглыбей смутак і, можа, нават адзіноту. Смех Някляева мае раблезіянскае адценне, ён нібыта вынікае з самога жадан-

падробнаму гумару напаяўзбытай прозы А. Наўроцкага і маляцкай творчасці М. Клебановіча. А што ж папярэднічала? Рэдкія творы-адзінкі. Як, напрыклад, вельмі дасціпнае і — з пункту гледжання крытыка Анатоля Сідарэвіча — пасапраўднаму вясёлае апавяданне Язэпа Ядлоўца «Адзінаццатая запаведзь» («Полымя», 1964, № 8). Галоўны герой гэтага апавядання — настаўнік-недарэка Самастаян Спірыдонавіч Мяшэчкін — у асноўным прадвызначае вобраз Зміцера Апанасавіча, асабліва такія ягоны рысы, як псеўдавуначасць, нехлямяжасць і проста чалавечая прыдуркаватасць. Але гэта, паўтаруся, толькі адно сатырычнае апавяданне, а не цэлая літаратура, чый вопыт мог бы з вялікай карысцю засвоіць той жа Семашкевіч. Хаця і не выключана, што апавяданне Я. Ядлоўца ён у свой час прачытаў і вобраз Самастаяна Мяшэчкіна дапамог яму больш пэўна рэалізаваць свае назіранні пры стварэнні партрэта «паважанага» Зміцера Апанасавіча.

Трэба не забываць, што мастацтва смеху — вялікае мастацтва. Яно, да прыкладу, робіць значнай новую рускую прозу (Т. Талстая, Я. Папоў, В. Пегуч)...

Вось апавяданне Т. Талстой «Сомнамбула в тумане» («Новый мир», 1988, № 7). Яно не мае жанравага вызначэння нахшталь фантастычна-дакументальнай прыпавесці, але блізкае да някляеўскай «Вежы» менавіта формай свабоднага стыля-выяўлення — тут частыя літаратурныя алужыі, і ўменне пародыраваць, і сацыяльна-афарбаваны сарказм, і тая ж лаканічная парадаксальнасць фразы.

Нельга прыняць у Т. Талстой хіба яе аўтарскага ўзвышэння над героем. Бо ўзвышаецца яна не дзеля таго, каб пашкадаваць, сусцешыць чалавека, а толькі дзеля аднаго халоднага анатамічнага пазнання.

Някляеў пазбягае голага анатаміравання, ён у дачыненні да ўсіх сваіх герояў, нават зусім эпізодычных персанажаў (успомнім тую ж пакутную Броню Карунскую), захоўвае цеплыню і разуменне. Да Юткі Казубоўскага — таксама.

Ютка — дзівак, з тых казачных дзівакоў, без якіх жыццё ператварылася б у дэмаграфічную пустыню. Ён — чалавек без комплексу, романтик, а што гэта такое — бедным Самастаяну Спірыдонавічу і Зміцэру Апанасавічу не дадзена зведзець.

Больш дакладнае псіхалагічнае вызначэнне Юткаваму характару даў сам аўтар, толькі не ў гэтай наведзе, а ў адным з вершаў, дзе сказана пра людзей, якія:

...зведзшы працу зямлі,
Успомнілі прагу нябёсаў.

Дык вось Ютка таксама, не ўнікаючы працы, успомніў прагу нябёсаў і пачаў «будаваць вежу да неба».

Найіна ўспрымаць Юткава будаўніцтва ў літаральным сэнсе, а тым больш папракаць аўтара ў псіхалагічнай неадпаведнасці — маўляў, селяніна, г. зн. чалавека практычнага, прымуціў займацца абы-якой работай. Навела ўсё ж фантастычная і алегорыя ў ёй, калі так можна сказаць, навідавоку.

Ствараючы нязвычайнае, чалавек тым самым адстойвае сваю самастойнасць. Урэшце, будаўніцтва вежы — гэта толькі мастацкі прыём. Інакш кажучы, Ютка не яе будзе, а тое нязвычайнае, што яму хочацца рабіць, у чым бачыць ён няхай маленькае, але вельмі неабходнае шчасце.

Юткава душа прагне такой работы, бо стамілася ад работы прымусовай, той работы, што кожны дзень чакае за межамі роднага двара. Дарэчы, цікава заўважыць — Ютка ажно на тры месяцы захварэў. І гэта не выпадкова. Здароваму не далі б узвесці на сваіх сотках нейкую там вежу. Ужо на другі дзень, можна ўявіць, той жа старшыня Антон Сыцок гнаў

(Зананчэнне на стар. 6).

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Пра яшчэ адзін дэфіцыт

Пасля прачытання прыпавесці У. Някляева «Вежа»

нам своеасабліва жанравая канвергенцыя — паступовае ўтварэнне нейкай універсальнай формы выказвання?

Магчыма. Вось і Уладзімір Някляеў, мусіць, у пошуку той жа формы сваю наведзе «Вежа» («Полымя», 1988, № 6) назваў не наведзе, а фантастычна-дакументальнай (!) прыпавесцю. Ён свядома палітызаваў сваю прыпавесць, памятаючы, што ў паняцці «канвергенцыя» акрамя біялагічнага ёсць і палітычны сэнс, г. зн. — ідэя збліжэння розных грамадскіх сістэм. Упершыню ў беларускай літаратуры, няхай у карыкатуна-гумарыстычным асявятленні, але ўсё ж мы ўбачылі нечаканую ідылію — калгасны старшыня размаўляе па тэлефоне з самім прэзідэнтам Злучаных Штатаў, а мільярдэр Фрэнк Морган запрашае нашага селяніна на ўрачыстую вячэру.

Уражанне выключнае, бо яшчэ ж нядаўна нас вучылі, што ідэя такога збліжэння шкодная, і ва ўсіх падручніках тэрміны палітычнага плюралізму і мірнага ідэалагічнага суіснавання браліся ў здэклівія двухкосі. Дзякуючы богу, што тая вучоба патроху забываецца, а літаратура дэмакратычна ўзбагачаецца фантастычна-дакументальнымі наведзе.

Насуперак У. Някляеву ягоную «Вежу» буду называць не прыпавесцю, а наведзе, хоць бы таму, што ў ёй усяго «адно незвычайнае здарэнне» (Гётэ), зусім няма прытчавай павучальнасці, і прачытаецца яна імгненна.

Ужо пасля першага абзаца яе не адкладзеш назаўтра і, чым бы ні былі заняты, абавязкова дачытаеш у гэты ж дзень. Прычынай таму не толькі чыста наведзены «кароткаметражны» (нейкі дзесятак часопісных старонак), а сэнсавая паўната амаль кожнай фразы, памайстэрску ўзмоцненая то лёгкай іроніяй, а то непрыхаванай сатырай.

«Пан Цырлюкевіч быў тым панам, які ў XIX стагоддзі меў у Карунах глосус, і, калі каруны пачалі капаш калодзежскімі ўсю Зямлю, пан Цырлюкевіч праткнуў свой глосус сталёвай спіхай з боку Карун — і аказалася, што другі канец спіцы вытыркнуўся ў Ціхім акіяне».

У каго ж вучыўся Някляеў-празаік гэтай парадаксальна-іранічнай фразе?

Думаецца, што Някляеў-празаік вучыўся перш за ўсё ў Някляева-паэта, аўтара іраніч-

Прычына, мусіць, у той кансерватыўнай, амаль фатальнай настроенасці нашай прозы толькі на «сур'эзнае». Гэта шкодна паўплывала і на тэматычнае развіццё, звёўшы яго, увогуле, да кнігі пра вёску і кнігі пра вайну. Нават гістарычная тэма доўгі час была другаяраднай...

Настроенасць беларускай прозы толькі на сур'эзнае і аб'ектыўна праграмавалася. Кажучы даходліва, смех, дасціпная іронія і вольная ад апэкі сатыра не надта ўхваляліся. Пра гэта слухна гаворыць ва ўступе да паэмы «Сказ пра Лысую гару» Дзмітрый Бугаеў, тлумачачы, чаму паэма не была надрукавана адразу пасля яе напісання.

Цярністы шлях да чытача быў накіраваны і алегарычнай прозе Ядвігіна Ш. А лепшая нацыянальная сатыра з даваенных гадоў, як паказаў трагічны лёс Андрэя Мрыя, аўтара «Запіск Самсона Самасуя», увогуле падлягала на доўгія дзесяцігоддзі забароне і замоўчванню. Самы час тут успомніць і апавяданне Максіма Гарэцкага «Апостал», што было надрукавана ў Вільні ў «Беларускіх ведамасях» яшчэ ў 1921 годзе. Дзякуючы пошуку крытыка Аляся Бяляцкага, гэты цудоўны сатырычны твор толькі цяпер, магчыма, будзе ўключаны ў актыўны ўжытак нашай літаратуры. І да вялікага свайго дзіва мы даведзіліся, што свядома беларускі «апостал», ці па яшчэ адным вызначэнні М. Гарэцкага «гарачы камуніста» таварыш Курапа тыпалагічна папярэднічае з'яўленню рускіх «гарачых камуністаў» — Сіяпану Капёніну з платонаўскага «Чэвенгура» і Макару Нагульнаву з вядомай усім «Узнятай цаліны».

Апашленне сацыялістычных ідэй, ператварэнне «гарачымі камуністамі» марксісцкай навуцы ў сацыяльна-палітычную карыкатуру было заўважана і, вядома ж, высмеяна беларускай літаратурай не паэзіяй за рускую, а можа, нават і раней, калі мець на ўвазе забароненае апавяданне М. Гарэцкага «Апостал». Але ідэолагам казарменнай эпохі было заўгодна, каб беларусы не мелі прозы, у аснову якой закладзена філасофія смеху, смеху мудрага і сацыяльна-жорсткага. Так ён паволь і вырастаў у нашым мастацтве — дэфіцыт «спразаічнага» смеху.

Пэўна ж, ад незадаволенасці гэтым паэт Някляеў ператва-

ня шчыра пасмяяша.

Семашкевіч у сваёй прозе застаўся паэтам — ён сапраўды толькі ўзяўся за піро празаіка, пакадаючы за сабой права чыста паэтычнага канстрування фразы: дамачка — цэлы парфумны магазін на абцасіках; белая, як завіруха, буфетчыца; падлога гула, пакуль ён няўключна ўставаў... і г. д.

Някляеў жа менавіта пера тварыўся ў празаіка. У любой ягонай фразе перш за ўсё навідавоку элемент празаічнасці, падкрэслены свядома ўжытым прыёмам белетрызаванай журналістыкі.

І «анкетныя» партрэты галоўных герояў таксама розныя. Семашкевіч у Зміцера Апанасавіча як ні ёсць, але ўсё ж навуковец, «інтэлігент», а някляеўскі Ютка Казубоўскі — звычайны селянін. І ўсё ж паміж аповесцю «Бацька ў калаўроце» і наведзе «Вежа» існуе трывалая ўнутраная сувязь.

Дык ці толькі незадаволенасцю абодвух пісьменнікаў, выкліканай дэфіцытам «вясёлых, жыццядасных кніг», можна растлумачыць гэтую сувязь?

Вядома ж, не.

Яна адчуваецца перш за ўсё ва ўнутранай плыні пісьма, у непрадзутым, свабодным стылявым уяўленні, якое ў аднолькава высокай ступені характэрна і аповесці Семашкевіча, і наведзе Някляева.

Творы гэтыя пачынаюцца аднолькава абсурдна — Ютка Казубоўскі будзе ў сваім гардзе вежу, каб пасля ляжаць на самым яе версе і дыхаць горным паветрам, а Зміцера Апанасавіч робіць запісы пра свае аспіранці пакуты не ва ўласным дзённіку, а ў кнізе водгукаў і прапаў у булачнай.

Трэба сказаць, што любая ступень абсурду пакуль што ўспрымаецца ў нас як замаха на непарушана-нацыянальныя традыцыі. Любы алагізм лічыцца яблыкым з чужога саду. У прыватнай гутарцы можна пачуць і абагулена-пагардлівую апэнку — гэта ўсё, маўляў, не беларускае. Але як бы там ні было, заўсёды трэба памятаць, што з'яўленне свайго сутнаснага без уплыву сутнаснага чужога (няхай у той жа абсурдысцкай форме) немагчымае...

Дык вось, усё праз тую ж запраграмаваную настроенасць, штучна ўтвораную «сур'эзнасць», творам Семашкевіча і Някляева не папярэднічала традыцыйная празаічная смеху. Як, дарэчы, і вясёлым аповесцям В. Дубінкі, камічным апавяданням А. Дударова, а таксама не-

САМ-НАСАМ

Ільдзінак звон крышталінаму
Вясновы дзень, бы ў залатым
Іду сабе і размаўляю гучна.
— І ўсе, што ў сэрцы, гавару яму.
— Ільч, — я гавару яму, —
Аб дробным я цябе б
Мне наварстаць вунь колькі
Ды надта мала часу ёсць і сіл.
Ну а ў цябе сто жыццяў
За нас, за наш народ
Было і кулям нават немагчыма
Ні павярнуць, ні затрымаць
І я прашу цябе, каб дапамог
Мы раімся з табой і ў нашы дні.
Вунь ярка між кляноў чыесці
Падміргваюць нябеснай
Там, знаю, хтосьці не засне
Ці мала іх, бяссоннікаў такіх,
Каму, нібы натхненне,
І дарагі, як шчасце, кожны міг.
Як многа нас, як многа дум
на свеце...

Бяссонны подзвіг зноў шукае
І ўсім на свеце тваё слова
Хто пошук не спыняе па начах.
Ну а ў цябе сто жыццяў
За нас ты, за народ аддаў
На ўсе, што нам адолець
Адказы мы шукаем у цябе.
І не злічыць тых вокан
Дзе ноч святло гарыць, як
Сам-насам ты з усімі на ўсім
А кожнаму здаецца — толькі
Над гаем свеціць серп
Блішчыць, лядком
І так пад месяцам бялюць
Што па зямлі ступаць мне
Я чую, як гракі спакой
І жураўлёў прылётных чараду...
І што ўпусціў,
Я ўсё-ткі наварстаю,
Паколькі разам я з табой іду.
Пераклаў з рускай
Мікола ЯНЧАНКА.

Пра яшчэ адзін дэфіцыт

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).
бы Ютка паперадзе свайго ма-
тацкіла на калгасны пляц.
Алегорыя навелы мае глыбокі
сацыяльны падтэкст. Ён вы-
яўляецца апасродкавана і цал-
кам разлічаны на так званую
чытацкую кемліваць. Прасо-
чым, як гэта робіцца...
Вось Хведар Былінскі даведваецца,
што Ютка намерыўся рабіць ве-
жу, і зусім не здзіўляецца,
толькі прамаўляе: «Ну, памагай
бог».
Аўтар не глумачыць — чаму
Хведар не здзіўляецца. Толькі
скупа падае пра яго самую не-
абходную інфармацыю — Хве-
дар Былінскі працуе на ферме
даяром. Гэта значыць, што ён
— самы звычайны калгаснік, які
за свой век з рознымі цудамі
сутыкаўся. Гэта яму абяцалі
рай пры жыцці — камунізм
праз 20 год; гэта яго падба-
дзёрвалі тым, што неўзабаве
Амерыка будзе ў савескім ма-
лаце тануць. Ды ці мала яш-
чэ што. Звык да ўсяго чалавек,
таму нейкая там вежа, якую
Ютка задумаў, — ці варта я
здзіўлення?
Навела — не раман, у ёй не
дасі хранікальнага развіцця
характару. Таму Някляеў, раз-
лічваючы на грамадскую дас-
ведчанасць чытача, на ягоную,
як ужо гаварылася, кемліваць,
не памыляецца, калі толькі
эскізна карыстаецца сацыяль-
най падтэкстоўкай. Усе героі
«Вежы» надзелены ёю — і
настаўніца Хрысціна Сымо-
наўна (дарэчы, і ў яе анэль-
скім характары ёсць колькі
рысачак, вельмі родна-
ных Самастагану Спірыдонаві-
чу), і старшыня калгаса Андрон
Сыцюк, і нават амерыканскі
мільярдэр нашай крыві Фрэнк
Морган з усімі сваімі гасцямі
ад генерал-пракурора Самш-
тавых астравоў да магістра тай-
най масонскай ложы з Сіншылі.
А ўзначальвае гэты пералік
вядома хто — Ютка Казубоўскі.
Кажучы мовай тэле- і ра-
дыёкаментатараў, чалавек іні-
цыятывы, якога імкнешца заду-
шыць вядомая нам бюракратыя.
Вось якую характарыстыку вы-
дае Ютку ягоны старшыня Ан-
дрон Сыцюк: «Ютка Казубоўскі
— авантурыст, акцыя ягонага —
звычайная пагоня за сенсацияй
і наогул шкодна справа, якая
спарадзіла нездаровы ажыятаж,
няправільную фінансава-гаспа-
дарчую і палітычную арыента-
цыю, што адцягвае найлепшыя
сілы нашага калгаса, раёна,
рэспублікі і ўсяго чалавештва
ад стварэння сапраўдных матэ-
рыяльных і духоўных каштоў-
насцей».

Дзе сёння можна такое па-
чуць? Ды, мусіць, у любой дзяр-
жаўнай установе, якая ваюе з
кааператарами.
Газеты пішучы, што для кож-
нага цяперашняга чыноўніка
— маленькага правіцеля, і,
ўвогуле, для ўсёй строга рэгла-
ментаванай адміністрацыйнай
сістэмы ўсякі ініцыятывы ча-
лавец — бальмо на воку. І, вы-
дама ж, пры зручным выпадку
гэтая сістэма можа загадаць
словамі Андрона: «Таварыш
участковы... Пакажыце, калі
ласка, пісталет з якога мы рас-
страляем грамадзяніна Казу-
боўскага без суда і следства як
амерыканскага шпіёна».
Пры ўсёй наўмыснай гіперба-
лічнасці гэтых слоў, пры ўсім
зразумелым імкненні аўтара
дзеля жывінкі падпусціць у
сваё апавяданне элементы так
званага чорнага гумару, трэба
прызнаць — гэта ўжо не проста
сацыяльна падтэкставая са-
тыра, гэта самы звычайны страх
за чалавека.
Я не схільны да ўтапізму, але
ж веру, што ўрэшце кожная яр-
кая індывідуальнасць будзе
зразумета грамадствам, і кожна-
е будаўніцтва сваёй вежы
не будзе ўспрымацца як нешта
непатрэбна-прыкрае, а то і
шкоднае.
Ад тае ж веры неаддзельны
і аўтар — паэт Уладзімір Няк-
ляеў. Вось на якой урачыста-
спакойнай ноце развітваецца
ён са сваім Юткам. Гэтым спа-
коем, больш чым якой іншай
метафарай, выказана сацыяль-
ная пэўнасць і неабходнасць
Юткавага будаўніцтва: «Ютка
кіраваў напракці і ўверх, да-
плыў да вежы, перабраўся на яе
і адштурхнуў карабель да Літ-
вінавай гары. Пачакаў, пакуль
той аказаўся на звыклым мес-
цы, разаслаў на плоскім камені
свой парадны фрэнч, лёг і зас-
нуў. Каля новенькага, толькі
што адкаванага, распаленага
яшчэ маладзіка Ютку было
цёпла. Нават прыптыкала са спі-
ня».
Чапрыканцы хочацца спы-
тацца — ці будзе мець уплыў
някляеўская «Вежа» на прозу
пачаткоўцаў? Ці з'явіцца пас-
лядоўнікі ў Семашкевіча, якія
па-новаму прачытаюць «Башку
ў калаўроце»?
Хочацца, каб так было.
А пакуль жа самая найноў-
шая генерацыя празаікаў
(С. Дубаец, С. Кавалёў, С. Та-
расаў, А. Федарэнка, У. Сцяпан,
Г. Ланеўская, А. Наварыч)
схільная пераважна да сурова-
га пісьма, нібыта гэта не іхні
клопат — ператварыць дэфіцыт
смеху ў дастатак.

На атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР

ДЛЯ САПРАЎДНАГА ма-
стака ціколі не было
даспраўдных часоў. А што
да нашай літаратуры, то яна
ўвогуле стваралася, у пера-
важнай большасці свасёй, дзя-
куючы нязломнай веры ў леп-
шую будучыню свайго народа,
дзякуючы ўпартай самаахва-
ранасці і самаадданасці твораў.
Варта яшчэ раз добрым словам
успомніць нашых пачынальні-
каў-адраджэнцаў: Ф. Багушэві-
ча, В. Дуніна-Марцінкевіча,
Янку Лучыну, Цётку. І варта
аддаць належнае тым мастакам,
якія і ў гады сталінскай рэак-
цыі, і ў беспрасветныя часы
застаю не адасобіліся ад свай-
го народа, а менавіта праз ма-

вае апошнія часіны, ён на схі-
ле свайго ўласнага дня і яму
наканавана гісторыя адзіці ў
нябыт. Адчуванне асуджанасці
і завядання вызначае ўвесь
эмацыянальны настрой твора.
І таму ўсякае буянне прыро-
ды, магутная сіла яе жыцця-
дзейнасці, найвышэйшы момант
аказаліся б неарганічнымі ў
той сістэме мастацкага ўзнаў-
лення жыцця, якую выбраў
В. Адамчык». І сапраўды, пе-
рагарнуўшы апошнюю старонку
рамана «І скажа той, хто наро-
дзіцца», можна цалкам пага-
дзіцца з В. Каваленкам, што ў
сістэме мастацкага ўзнаўлення
жыцця, выбранай В. Адамчы-
кам, няма месца буянню пры-

лося восьем мільёнаў беларусаў,
а іх было больш дзесяці яшчэ
тады, калі слышны чалавек з
пад Наваградка, чытаючы курс
лекцыі у Калез дэ Франс у
Парыжы, гаварыў пра найлеп-
шую прастату нашай мовы. Я
хачу гэта зразумець: для сябе
і для другіх».
Ці не з гэтага жадання зра-
зумець і нарадзілася першапа-
чатковая задума трылогіі пра
лёс адной сям'і, адной вёскі і
ўсяго народа? І ці не ў гэтым
пачатак Адамчыкавага смутку.
схільнасці яго да журботна-
шчымаўлівых настройў і краяві-
даў?
Падзеі ў трылогіі В. Адам-

Галіна ТЫЧКА

На неспазнаны круг жыцця...

стацкась, апасродкавана выя-
вілі ў сваіх творах той рух і
той накірунак грамадства, які
вызначаў сутнасць іх часу, іх
эпохі. У першую чаргу гэта
«Палеская хроніка» І. Мележа,
ваенныя апавесці Васіля Быка-
ва, дзе менавіта праз маста-
касьць на поўную сілу выявіла-
ся трагедыя калектывізацыі і
апошняй вайны. Але, акрамя
гэтых трагічных старонак, у
гісторыі нашага народа ёсць
яшчэ адна незагойная рана —
горыч падманутых надзей За-
ходняй Беларусі, для якой ма-
жорны гімн доўгачаканага
ўз'яднання змяніўся гукамі жа-
лоў.
Пра складанасць палітычнага
становішча і духоўнага стану
нацыі на тэрыторыі Заходняй
Беларусі напярэдадні другой
сусветнай вайны распавядаецца
ў трылогіі Вячаслава Адамчы-
ка, якая была распачата ў
1978 годзе раманам «Чужая
бацькаўшчына» і прадоўжана
раманамі «Год нульвы» (1983)
і «І скажа той, хто народзіцца»
(1987). Гэта цыкл, які па сло-
вах самога аўтара, павінен быў
адлюстравіць «лёс сям'і Корса-
каў, лёс вёскі Верасава, а за
імі лёс народа».
Раманы Адамчыка не заста-
ліся па-за ўвагай сур'ёзнай лі-
таратурнай крытыкі. Пра іх
пісалі В. Каваленка, Д. Бу-
гаёў, Я. Лецка, С. Андрэюк і
іншыя. Было выказана многа
слухных думак і меркаванняў.
Цікавую версію ў разуменні
рамана «Чужая бацькаўшчына»
прапанаваў В. Каваленка.
«Пісьменнік глядзіць на ўвесь
лад сялянскага жыцця ва ўмо-
вах капіталізму як на лад ад-
сталы і асуджаны, поўнасьцю
супроцьпаказаны сапраўднаму
чалавечаму існаванню, — пісаў
даследчык, — гэты лад дажы-

роды. Але так адбываецца, на-
пэўна, не толькі таму, што
пісьменнік хацеў паказаць ад-
сталасць і асуджанасць капі-
талістычнага ладу. І ў заключным
рамане, калі ўсталяваўся новы
лад, эмацыянальны настрой твора
вызначаюць усё тыя ж жур-
ботныя краявіды дажджліва-
шэрай восені і сівернай халод-
най зімы, а ў развагах герояў
пра свет і жыццё прысутнічае
ці не больш пэсімізму, чым у
папярэдніх дзвюх кнігах.
Змяняюцца поры года, змя-
няюцца ўлады, але ні вясна ні
лета не адлюстравяюцца пісь-
меннікам у кідкіх, насычаных
фарбах. Успомнім уласнае пры-
знанне В. Адамчыка: «Каб я
быў мастаком і меў шчыра ба-
лючы талент Ван-Гога, я нашу
вёску, зямлю і людзей маля-
ваў бы не ў сіні, а ў шэра-жоў-
ты колер — колер прывялага
лета, спелага жыта і нашае пі-
шчымна-пясчанае зямлі... У
нас усё шэрае: хаты, неба (бо
край дажджлівы) і нават вечы-
ры — шарая гадзіна». Што ж,
кожны мае права на сваё
ўспрыманне. У дачыненні да
мастака, напэўна, важней зра-
зумець, чаму менавіта так, а
не інакш бачыць ён гэты свет.
«Паззія Адамчыкавай твор-
часці, па сутнасці, уся народ-
жана настроем смутку», — пі-
саў С. Андрэюк, і як адну з
істотных асаблівасцей творчай
манеры пісьменніка адзначаў
здольнасць стварыць адпаведны
настрой, насыціць усе падзеі,
уземадачыненні герояў, іхнія
учынкi, думкі моцнай эма-
цыянальнай атмасферай.
У чым жа вытокі гэтай паззіі
смутку? Што прымушае В.
Адамчыка ўсё задаваць і зада-
ваць сабе пытанне: «Я думаў і
думаць пра тое, чаму аста-

чыка амаль не выходзяць за
межы маленькай вёскі Вераса-
ва і яе ваколіц. Толькі ў апош-
нім рамане «І скажа той, хто
народзіцца» дзейныя часткова
пераносіцца ў мястэчка Двар-
чань, куды перабраюцца вера-
саўскія героі твора, ды яшчэ
разам з Літаварам чытач трап-
ляе ў глыб Польшчы, на фран-
ты другой сусветнай вайны.
Але менавіта тут, у гушчы на-
роднага жыцця, на фоне з эт-
награфічнай дакладнасцю вы-
пісаных карцін звыкллага сяля-
нскага побыту, найбольш яскрава
і адкрыта выяўляюцца ўсе гра-
мадскія і палітычныя тэндэнцыі
таго часу.
Безумоўна, можна папракнуць
пісьменніка, што ён не адлюст-
раваў усёй складанасці і шмат-
стайнасці нацыянальна-вызва-
ленчага руху на тэрыторыі За-
ходняй Беларусі. А на гэтай
жа зямлі, дзе жыло паводле
перанісу 1939 года больш ча-
тырох мільёнаў беларусаў,
фактычна палова нацыі (у
БССР пасля ўсіх узбуйненняў
было чатыры мільёны насамос-
т сорок дзевяць тысяч) дзейніча-
ла значная колькасць партый і
палітычна-грамадскіх аргані-
зацый. Акрамя КПЗБ, якая на-
лічвала 11 акруговых і больш
за 90 раённых камітэтаў, дзей-
нічалі яшчэ БСРГ (Беларуская
сялянска-рабочая грамада) —
мела больш за 120 тысяч чле-
наў, БНП (Беларуская народ-
ная партыя), БХД (Беларуская
хрысціянская дэмакратыя), БСС
(Беларускі сялянскі саюз),
Цэнтральны саюз культурных і
гаспадарчых арганізацый (Цэн-
тральны саюз, Беларуская са-
нацыя), урэшце, клуб «Змаган-
не» і ТБШ, якая стварыла
больш пачісот гурткоў, што ак-
тыўна займаліся культурна-ас-

МУЗЫ НЕ МАЎЧАЛІ

На адным з літаратурных ве-
чароў прагучаў папрок у адрас
пісьменнікаў, мастакоў, арты-
стаў — усіх дзеечаў мастацтва:
гэта вы зраз нешта асмялелі, а
дзе ж вы былі раней, у час за-
стою, калі трэба было змагаць-
ца з душнай атмасферай сама-
задаволенасці і самаўсхваля-
ня? Так, вядома, кан'юктурш-
чыкі заўсёды былі і, мусіць,
заўсёды будуць. Але не яны
вызначалі воблік беларускай
літаратуры і мастацтва.

Вінен казаць праўду толькі
на вушка? Толькі з вока на
вока? Чаму я не магу назва-
ваць дурня дурнем, нягодніка
— нягоднікам? Чаму ў нас так
атрымліваецца: сягоння бог,
заўтра ніхто? У нас жа дэмак-
ратыя, партыя, ЦК». Згадзіцца,
што і ў эпоху галоснасці не
ўсе асмелваюцца адкрыта за-
даваць гэтыя пытанні.
Усё гэта згадалася ў сувязі з
тым, што «Мудрамер», вылу-
чаны сёлета на атрыманне
Дзяржаўнай прэміі БССР, пі-
саўся ў час, калі пра перабудо-
ву яшчэ ніхто ўслых не гаво-
рыў. Але пра яе думалі, пра яе
марылі. Аўтару проста пашанца-

вала, што апошняю кропку ў
сваёй п'есе ён паставіў тады,
калі ў краіне пачаліся рады-
кальныя змены. Выпадковае су-
паданне? Наўрад.
У апошняй п'есе, у параўнанні
з папярэднімі, адчуваецца больш-
шая ступень грамадзянскай
спеласці і прафесійнага май-
стэрства аўтара. І «Амністыя»,
і «Апошняя інстанцыя» ўсё ж
выглядаюць прыватнымі гісто-
рыямі. У «Мудрамеры» М.
Матукоўскі выйшаў на абагуль-
ненні: высмеяў усю заскарзу-
льную бюракратычную сістэму,
выршыняй якой з'яўляецца
прыдуманая аўтарам міністэр-
ства ўзгадненняў. Такого міні-

ветніцкай дзейнасцю. У 1927 годзе, акрамя нелегальных, на тэрыторыі Заходняй Беларусі выходзілі 23 беларускія выданні, праўда, у выніку рэпрэсій і пагаршэння міжнароднай палітычнай сітуацыі да 1937 года іх засталася толькі во сем. Аднак кожнае з іх мела свой індывідуальны твар, свой ідэйны накірунак, сваю праграму. І ці не з'яўляецца гэта сведчаннем наяўнасці сапраўднай свабоды думкі, сапраўднага плюралізму, пра якія і думаць баялася ў тых гады, ды і пазней, другая палова беларускай нацыі?

Усё гэтае актыўнае грамадска-культурнае і палітычнае жыццё ў трылогіі В. Адамчыка мала адчувацца. Яно прысутнічае апасродкавана, толькі праз пягу Міці Корсака да беларускага слова, праз яго ўсведамленне сваёй нацыянальнай прыналежнасці. У нейкай ступені, відаць, гэта тлумачыцца тым, што пісьменнік адлюстроўвае перыяд напярэдадні другой сусветнай вайны, час найменш спрыяльны для нацыянальна-вызваленчага руху. Ды і ці можна было ў тых гады, калі была распачата трылогія, спадзявацца легальна выявіць усю складанасць гэтага руху з належнай гістарычнай праўдзівасцю і аб'ектыўнасцю? І таму, напэўна, В. Адамчык выбраў іншы шлях, іншы ракурс. У традыцыйнай плыні сямейна-бытавога рамана падспудна пульсуе і час ад часу выбіваецца на паверхню спакутаная народная думка: «Хто мы? Куды ідзем і што нас чакае наперадзе?» І нездарма ж прыводзіць у такое шаленства афіцыйных прадстаўнікоў сацыяльнай Польшчы той дробязны факт, што Міця піша вершы па-беларуску. Як хочацца ім у бяспільнай злосці сцвердзіць, што «Беларусь пад нагамі, бо наверху не была і не будзе». І як многа яны зрабілі ў гэтым забраным краі, каб прымусіць яго люд забыць пра сваю гісторыю, скарыцца і адмовіцца ад самога сябе. Зняверыўся і скарыўся святар, які хацеў весці гутарку з народам на роднай мове. «Гэты люд не хоча ведаць свайго нічога, на якой з ім гутарыць ні гавары, якую яму навуку ці казанні ні кажы, якія набажэнствы ні твары, якую сутану ні надзень, гэты народ не ўчыце вас, ён глухі не толькі да слова свайго, свае душы, ён, як смертэльна хворы чалавек, не адгукваецца ні на што, ён адмірае ўжо. (...) Ен, гэты народ, даўно не разбірае, хто яму спрыяе, а хто яму чыніць зло. (...) Бо ён быта на крыжы распяты», — сцвярджае Ксёндз.

А што ж думае сам гэты люд, чаго ён сам хоча? А ўсё таго ж, што песняй-жалбай выпсёўвалася яшчэ ў творах нашых пачынальнікаў, і што так ёміста выказаў Янка Купала: «Эй, каб цёмна не быў, Чытаць кніжкі ўмеў,— Я б і долю здабыў, Я б і песенькі пеў». Думку гэтага Купалавага мужыка-беларуса

нібы паўтарае адначасна версасайскі філосаф Марцін Ваўчок: «Нявучаны чалавек — спяны. Яго ўжо трэба за руку вадзіць — сам ён дарогі не знойдзе ... Вот чаму мы не ведаем — хто мы. Адзін кажа — паляк, другі кажа — беларус... Ды і галодныя мы, нам яшчэ наесціся хочацца. І свянцонага зеляя, каб трохі душы апачы... Каб злосць прагнаць...»

Менавіта пад знакам гэтага голаду, злосці і распятасці і разгортваюцца падзеі ў трылогіі В. Адамчыка. Здаецца, так мала — добра, справядлівасці і шчасця — хочучы героі твора. Але ці можа існаваць гэтае добро і справядлівасць на зямлі — фактычна калоніі буржуазнай Польшчы, якая не зацікаўлена ні ў эканамічным, ні ў сацыяльна-культурным развіцці ўходных крэсаў? Забраная бацькаўшчына робіцца чужой для сваіх дзяцей. Пасынкам на роднай зямлі чужаца Міця Корсак, за чужыя інтарэсы і чужую айчыну змагаецца і гібе ў фашысцкім канцлагеры Літавар, за чужы край складаюць свае галовы тысячы заходнебеларускіх хлапоў на франтах другой сусветнай вайны, і нават удзячнасць нашчадкаў дасціганецца не ім, а як гэта было ў нашай гісторыі ўжо не раз, — тым, пад чыімі сцягамі яны пралівалі сваю кроў.

Як жа было разабрацца гэтаму зняверанаму народу — хто спрыяе яму, а хто чыніць зло, калі заходнебеларускія мацеры яшчэ не аплакаўшы сваіх дзяцей, што загінулі на польска-германскай вайне, што пакутуюць у фашыстоўскім палоне, ўжо павінны насіць жалобу па тых, каго цёмнай ноччу пад аховай сталых чырвонаармейскіх штыкоў вывозяць у неведомыя — у Сібір ці якія-небудзь Курапаты? І ці магчыма асабістае чалавечае шчасце, калі твой лёс залежыць то ад паліцыянта Гуры, то ад Назімава ці Нікандрава, якія нават гаварыць з гэтым народам на яго мове не ўмеюць? (І народ у прамым і пераносным сэнсе не разумее, што ад яго хочучы. Паказальная сцэна ў апошняй раманае трылогіі, дзе на сходах разгараецца цэлая дыскусія аб тым, што азначае слова «кровля»). І ў каторы ўжо раз гэты народ павінен тэрмінова перавучацца з польскай мовы, якую ён вучыў, каб неяк даваць сабе раду ў дачыненнях з польскімі асіднікамі, на мову рускую, каб зразумець і быць зразуметым новым чыноўнікам.

На алтар часовых палітычных інтарэсаў больш моцных суседніх дзяржаў клаўся лёс і воля цэлага народа. А ён, яшчэ нават добра не ўсведамляючы тое, што мае адбыцца, як Ісаак, сын біблейскага прарока Абраама, пакорна клаў на ахвярную калоду сваю галаву, інстынктыўна адчуваючы занесены над ёй сякеру. Як жа ў такіх умовах было не нарадзіцца

горычы і злосці? Нездарма ж (і гэта ўжо згадвалася ў друку) у гады Вялікай Айчыннай вайны менавіта на тэрыторыі рэспублікі, што былі далучаны да СССР у гэты перыяд, было больш чым дзе калабаранцыністаў, людзей, якія свядома ішлі на супрацоўніцтва з фашызмам.

І ўсё ж і ўлада цемры, і гэтыя апраўданыя горычы і злосці былі на Заходняй Беларусі не такімі страшнымі, як гэтага можна было б чакаць пасля ўсіх перанесеных здзекаў. В. Адамчык у сваёй трылогіі не ідэалізуе герояў. Ен імкнецца сказаць усю тую несправядлівую і непадсалоджаную праўду пра чалавеча, якая была і ёсць у рэальнасці. Гэтая праўда і ў страшным, бесчалавечным учынку Алесі Мандрых, якая загубіла жыццё старога свекры і нямой Еўкі, яна і ў імкненні Уласа Корсака адгарадзіцца ад грамадскіх інтарэсаў і ўсенародных клопатаў. Есць гэтая праўда і ў вобразе Лаўрына Царыка, змагага за народнае шчасце, які паўжыцца правёў у польскіх турмах, а ў савецкі час пачаў увачавідкі змяняцца, і ўжо «нечаканы лішні гонар і пыха рабілі яго пачальніцку непадступным і важным». Ды што гаварыць пра Царыка, калі нават Міця Корсак (бадай, самы станоўчы герой трылогіі), які так шчыра імкнецца да свету добра і справядлівасці, у адзін з найбольш адказных момантаў свайго жыцця здраджвае самому сабе, свайму сумленню. Ен не ў стане пераадолець страх маленькага чалавека і ўратаваць Вайтовічаву Яніну, якую вывозяць неведомы куды, як дачку ворага народа, тую Яніну, якая некалі ратавала яго, напярэдзіла аб прыходзе паліцыянтаў, тую Яніну, якая (Міця гэта добра ведае) невінаватая ні ў чым.

Усё гэтыя ўчынкі герояў псіхалагічна-праўдзівыя і пачастак пераканаўчыя. Нармальнаму жывому чалавеку ва ўсе часы быў уласцівы і страх за сябе, і памылкі, і кампрамісы з уласным сумленнем. Гэта толькі тэорыя сацыялістычнага рэалізму патрабавала ідэальнага героя, надчалавека, які ў імя доўгу мог не вагаючыся прадаць родных бацьку і маці. У рэальнасці ж, у сапраўдным, нікому і нічым не абавязаным мастацтва ўсё прасцей, а разам з тым і складаней. І сапраўдны мастак ніколі не баіцца выказаць нават непрыемную праўду і пра асобнага чалавека, і пра свой народ. Есць і ў раманах В. Адамчыка гэтая праўда, якую хто-небудзь, можа, хацеў бы і прыхаваць. Яна выяўляецца ў адносінах верасайцаў адзін да другога, вельмі часта несправядлівых, зайздрослівых, жорсткіх. Невыпадкова Міця пасля чарговага, ужо ў савецкі час, арышту Царыка пачынае пытаць не толькі ў сябе: «Няўжо мы так лёгка подлае, нягоднае махлярства прымаем за праўду? Няўжо гэта ідзе ад нашага самадства? Чаго мы так

дратуем, прадаем і пішчым саміх сябе?»

Пра жорсткасць і несправядлівасць гэтага свету, пра тое, што так далей жыць няможна, думаюць і Імполь, і Хрысця, і Бронік Літавар, і стары Улас Корсак, і Алеся. Але як быць з тым добром і справядлівасцю, якіх кожны з іх хоча сам для сябе, калі ўсе яны знарок ці незнарок самі чыняць зло іншым? «Няўжо мы беражом, ашчаджаем толькі сваё жыццё? І нават шукаем апраўданне перад сабою і пераконваем сябе, што мы самыя справядлівыя і сумленныя. Няўжо ва ўсім мы абманваем не толькі іншых, а нават і самі сябе?» — задае сабе пакутлівыя пытанні Міця Корсак. Змагаючыся за вольную Беларусь, ці мог прадбачыць Міця, што стане ён на месца былога паліцыянта Гуры і солтыса Вайтовіча? І таксама, як некалі пад час арышту Міці хаваў ад яго свае вочы Вайтовіч, так пазней не зможа глядзець у вочы Вайтовічавай дачкі сам Міця Корсак.

У такіх умовах, дзе чалавек не можа адчуваць сябе чалавекам, немагчыма ніякае асабістае шчасце. І не склалася жыццё старога Уласа Корсака, які хацеў, не лезучы ў палітыку, абрабляць свой кавалак зямлі, і не могуць споўніцца мары Алесі пра ўзаемнае каханне і добрую сям'ю. Няма і не можа быць поўнага самавыяўлення ў сацыяльна-грамадскай дзейнасці для Міці Корсака, бо тая будучыня, у імя якой ён пакутаваў у польскіх турмах, урэшце рэшт абярнулася супраць яго і супраць яго народа.

Есць не намі прыдуманая праўда, што духоўныя трагедыі і перажыванні ўзвышаюць чалавека, робяць яго больш высакародным. І В. Адамчык у сваёй трылогіі нібы выпрабуе гэтую праўду. Амаль кожнаму са сваіх герояў ён дае шанса на ачышчэнне. І акурат праз асабісты перажыванні, праз душэўную драму нараджаецца ў сэрцах герояў спакутанне і міласэрнасць да іншых. Тая віна, якую носіць у сваім сэрцы Алеся, можа, і спатрэбілася пісьменніку для таго, каб зразумець і выявіць, як душэўны боль здольны змяніць чалавека, зрабіць яго больш чужым, здольным спачуваць іншым. Не толькі Алеся пасля перажытага набывае высокія рысы духоўнасці (такія высокія і так яскрава выяўленыя, асабліва ў апошнім раманае трылогіі, што ўнікаюць сумненні, а ці магла яна, гэтая памяркоўная і чулая дачка Уласа Корсака, пайсці на злучэнства?). І легкадумны Бронік Літавар вяртаецца з фронту і фашысцкага канцлагера іншым чалавекам.

І цяпер гэты Літавар, што калісьці хаваўся нават сам ад сябе, паціху радаваўся смерці

Сяргея Рэпкі, якому не мог дабраваць зліцання да Хрысці, — гэты Літавар, вяртаючыся дадому з палону, думае ўжо не толькі пра сябе, сэрца яго працінае «неадчэпная крыўда ці то віна, што ён уцёк адтуль, астаўся жывы і ідзе дадому, а там людзей грызе і заядае смутак па жонцы, родным полі, дзяўчыне, да якой, можа, адзін бог ведае, калі ты вернешся...» Ды і Марцін Ваўчок успрымае смерць свайго сына як кару за тое, што, ратуючы сам сябе, уцёк з вайска.

Есць гэта міласэрнасць, высакароднасць і спагада да слабейшых і ў душы спакутананага народа. І не раз яна выяўлялася на старонках адначасна-каўскай трылогіі. І якраз гэтая высокая духоўнасць не дазваляе верасайцам дабраваць Корсакавай Алесі той страшны грэх, які яна ўчыніла. І Алеся разумее, што вёска «помсціла і помсціць будзе, перакваваючы нават дзеянне». «Страшную, неверагодную новасць, як Жэнік Рэпка засек маладога асідніка Грабянку» Верасава успрыняло як нечуваную агульную бяду. І, можа, таму нейкім дысанансам нейкай псіхалагічнай няпраўдай уражае сцэна ў раманае «Год нулявы», дзе такая ж самая, як Верасава, беларуская вёска з каламі і стрэльбамі нішчыць грабянкаўскую сядзібу і эдзекуюцца з сям'і асідніка.

Адной з характэрных асаблівасцей трылогіі В. Адамчыка з'яўляецца натуральнасць моўнай стыліі — пісьменнік захоўвае гістарычную праўду ў адлюстраванні моўнай сітуацыі, і таму на старонках раманаў можа сустраць і рускую і польскую мову. Аднак нічым іншым як непаважна выдаюць да чытача і пісьменніка нельга растлумачыць той факт, што дыялогі на польскай мове падаюцца ў беларускай транскрыпцыі з падрадкавым перакладам на палях. І нараджаецца боязь, што пры такім падыходзе ў серыі «Скарбы сусветнай літаратуры» нам прыйдзецца чытаць талстоўскую «Вайну і мір» з французскімі тэкстамі ў беларускай транскрыпцыі.

Але, што б ні дзеялася на гэтым свеце, народ заўсёды жыве надзеяй на лепшае, і наш сучаснік таксама. На новы неспазнаны круг жыцця выходзіць Верасава і героі адначасна-каўскай трылогіі. Што чакае іх наперадзе? Сіверным холадам вее з расчыненых насцеж дзвярэй рэквізанаванай Вайтовічавай хаты ў апошняй сцэне заключнага рамана. Гэта не толькі прадчуванне і сімвал страшнай гітлераўскай навалы, якую яшчэ трэба перажыць беларускаму народу. Гэта сімвал і прадчуванне нашай сучаснасці і нашай нацыянальнай будучыні. Бо і тыя, што нарадзіліся, яшчэ не казалі свайго слова. І перад імі, народжанымі нашай сучаснасцю, — свой чарговы неспазнаны круг жыцця.

стэрства ў прыродзе не існуе, але хіба мы не ведаем, якія тытанічныя намаганні падчас патрабуюцца для вырашэння прасцейшага пытання — зацвердзіць новы артыкул тканіны, мадэль дзіцячага абутку, узяць даведку. Колькі ідзе часу на басконцыя ўзгадненні, калі чыноўнікі стараюцца спіхнуць адказнасць з сябе на іншага!

Верны жанру сатыры, аўтар карыстаецца прыёмам гіпербалы. Міністр узгадненняў зацвярджае спаборніцтва хірургаў (што лічыць галоўным — колькасць аперацый ці колькасць выжыўшых пасля аперацый?), вырашае, ці спяць першакласнікам у школе. Абсурд? Несумненна. Але на тое і сатыра.

Адзін з эпізодаў у спектаклі тэатра Янкі Купалы я не прыняла цалкам. Міністр узгадненняў вырашае, каго на жар паслаць раней — пажарні-

каў ці следчага. Павінны ж быць нейкія межы і ў гратэску, думала я. Хто будзе марудзіць, калі гарыць самы буйны ў горадзе універмаг?

Але вось чытаю артыкул «Огонька»: пажарным не даюць верталёт для тушэння сібірскага лесу, бо не было папярэдняга заказу. Але ж лес загарэўся толькі сёння! Усё роўна, верталёт трэба было заказаць наперад. І зусім ужо дзікі выпадак з ленынградскім універмагам (прадказанне аўтара): пажар не дазвалялі тушыць, бо на месцы не аказалася адказнай асобы, якая зняла б з дзвярэй пломбу. Ці не таму і смяліся глядачы так шчыра, што пазнавалі знаёмыя сітуацыі?

Пазней я зразумела, што аўтар знішчае смехам не асобныя выпадкі, з'явіўся, а ўсю сістэму, пры якой яны могуць існаваць. Сістэму, што адваргае геніяль-

нае вынаходніцтва, але прымае ідыёцкую ідэю пра курыццянушыку, якая будзе несці па пяць яек у дзень і дапаможа вырашыць Харчовую праграму. Супастаўляюцца дзве ідэі, два вынаходніцтвы. Нездарма мы сёння ставім пытанне аб перабудове палітычнай сістэмы, усяго ладу жыцця, пры якім разумная ініцыятыва церпіць крах, а штосьці несусветнае знаходзіць прыхільнікаў.

Тое, што спектакль «Мудрамер» высмейвае не прыватныя моманты, падкрэслівае і сцэнаграфія, дасціпна прыдуманая Б. Герлаванам, — чыноўная піраміда ад падлогі да самай столі. Праўда, рэжысёр В. Раеўскі, у цэлым стварыўшы на сцэне выдатнае камедыйнае дзейства, не да канца выкарыстаў прапанову мастака. Чыноўная піраміда не заўсёды працуе на сюжэт, на думку. У «Мудра-

меры» В. Раеўскі яшчэ раз даказаў, што яго поспех у пастаноўцы мажарнаўскага «Трыбунала» не выпадковы — ён бацьчы і ўмее ставіць камедыі. Шкада толькі, што іх так мала на сцэне тэатра імя Янкі Купалы.

Спектакль «Мудрамер» не меў бы такога глядацкага поспеху, калі б не цэлае сузор'е акцёраў, занятых у ім. Літаральна жыве ў ролі М. Яроменка, пераканаўчы ў ролі міністра і А. Мілаванцаў. Не горш іграюць Л. Давідовіч, Г. Талкачова, П. Кармунін, М. Федароўскі.

Незразумела, чаму сярод заяўленых на прэмію няма імяні старэйшай купалаўскай актрысы Стэфані Станюты (яна выконвае ролі Загуменнай): У яе ўсяго адзін эпізод, затое які! На сцэну выходзіць само жыццё — і ўсё становіцца на свае месцы. Глядачы добра адчу-

ваюць аўтарскі падтэкст ролі і нязменна праводзяць С. Станюту аваяцый.

У «Мудрамера» свае прыхільнікі і свае апаненты. І гэта натуральна: сатыра заўсёды успрымаецца па-рознаму, асабліва калі трапляе ў цэль. У тэатр імя Янкі Купалы прыйшла тэлеграма, падпісаная дырэктарам, галоўным інспектарам і галоўным канструктарам аднаго буйнога завода: «Тэрмінова высілайце чарцяжы мудрамера, бярэмся асвоіць па-за планам». Вось яна, сіла мастацтва: паверылі, што мудрамер сапраўды выяўдзены і толькі чыноўнікі замінаюць яго стварэнню. Мне здаецца, што гэтая тэлеграма — лепшая рэцэнзія на спектакль «Мудрамер».

Т. ВЕРАБ'ЁВА,
кандыдат мастацтвазнаўства.

АКЦЫБРСКІ... На карце Радзімы не адзін дзесятак населеных пунктаў з такой назвай, ды гарадскі паясёлак Акцябрскі, што на Гомельшчыне, асабліва знакаміты. Згадваеш яго, і адразу ў памяці ажываюць падзеі, што адбыліся ў слаўтай Рудабельскай рэспубліцы. Абвешчана ў тэатры мясцінах Савецкай ўлады (22 лістапада 1917 года) адразу ж дала добрыя ўсходы грамадскай, сацыяльнай актыўнасці мясцовага люду, росту яго нацыянальнай свядомасці.

З павагай прыгадваюць у раёне імёны А. Салаўя, Л. Адзіцова, М. Ляўкова, М. Уса і іншых, хто нёс у палескую глуш святло новага жыцця. Гэта яны, першыя камунары Рудабелкі, Карпілаўкі і Рудні (у выніку аб'яднання гэтых вёсак у жніўні 1954 года і з'явіўся пасёлак Акцябрскі), іх папленнікі і прадаўжальнікі зрабілі ўсё для таго, каб чырвоны сцяг не знімаўся тут ніколі. Савецкая ўлада адчувала сябе паўнапраўным гаспадаром у Рудабелцы нават у час акупацыі Беларусі ворагамі: войскамі кайзераўскай Германіі (1918) і буржуазна-памешчыцкай Польшчы (1919—1920), гітлераўцамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Гісторыя Акцябрскага — гэта першы на тэрыторыі Беларусі партызанскі атрад у грамадзянскую вайну і адзін з першых — у Вялікую Айчынную... Яе старонкі — гераічны лёс Ц. Бумажкова і Ф. Паплаўскага, якія першымі сярод народных месціцаў былі ўдасцены высокага звання Героя Савецкага Саюза. Нарэшце, гісторыя Акцябрскага раёна — не менш слаўнае сёння, у скарбонку якога ўпісваюцца працоўныя дасягненні хлебарабаў раёна.

Правядзенне чарговага рэспубліканскага свята паззіі менавіта ў Акцябрскім набыло сімвалічны сэнс. Прысвечанае 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі, яно ў пэўнай ступені і своеасаблівае падрахункаванне шляху, пройдзенага рэспублікай і беларускай літаратурай за гады Савецкай ўлады, магчымасць не толькі ўзважыць набыткі, але і пагаварыць аб планах, аб тым, што неабходна зрабіць, каб літаратура была на вышыні задач, якія ставіць перад ідэалагічнымі і творчымі работнікамі ў час рэвалюцыйнага абнаўлення грамадства, яго далейшай дэмакратызацыі і перабудовы.

Прадстаўнічая пісьменніцкая дэлегацыя на чале са старшынёй праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Максімам Танкам адразу ж адчула на зямлі гераічнай Рудабелкі атмасферу сардэчнасці і цеплыні. Гасцінная сустрэча на мяжы раёна. Шчырыя ўсмешкі і букеты кветак. Хвіліна маўчання ля

манумента, што ўзведзены побач, ля дарогі, і назва якога — «Беларусь-партызанка».

Першымі гідамі для гасцей сталі сакратары Акцябрскага райкома партыі М. М. Судас і Д. П. Высоцкі. Расказаць ім ёсць пра што. І пра слаўнае мінулае раёна, і пра сённяшні дзень. У раёне нямала робіцца для таго, каб стварыць людзям спрыяльныя ўмовы для плённай працы і добрага жыцця, паспя-

змагарам за Савецкую ўладу, да помніка Ц. Бумажкову і да пліт брацкай магілы, дзе пахаваны воіны, што вызвалілі Акцябрскі, мясцовыя і мірныя жыхары — усяго некалькі дзён ўдалося пабыць фашыстам у раёне, але і за гэтыя дні было знішчана 700 чалавек.

Не маглі госці прайсці міма музея Народнай славы. Ён невялікі, але змястоўны, у ім сабраны тысячы экспанатаў, многія

аб тым, што над кнігай нарысаў пра сённяшніх рудабельцаў працуе В. Шырко.

У заключэнне М. Судас віншуе ўсіх прысутных са святам, жадае гасцям натхнення, выказвае пажаданне, каб сустрэча пісьменнікаў з людзьмі раёна не прайшла бяследна, падказала ім тэмы новых твораў.

— Дарагія сябры! Людзі слаўтай Рудабельскай рэспублікі, землякі несмяротнага Аляксанд-

горкі ад пылу быў, часамі салёны ад слёзаў быў, часамі гарачы ад пораху быў, але і салодкі ад дружбы быў мой хлеб надзённы», — чытае на вечары адзін са сваіх вядомых вершаў Максім Танк.

Гераічная Рудабелка стала часцінкай лёсу С. Грахоўскага. Упершыню прыехаў ён сюды 11 ліпеня 1935 года, каб падрыхтаваць пра мужных камунараў радыёперадачу. Другая сустрэча адбылася роўна праз трыццаць гадоў, калі пісалася апавесць «Рудабельская рэспубліка». І вось ён зноў тут, чытае свой верш «Галасы на Палессі», у якім ажывае і вобраз легендарнага арганізатара партызанскага руху на Акцябршчыне А. Салаўя:

**У крохкай таямнічай цішыні,
Па даўніх партызанскіх папялішчах
Начамі загарваюцца агні
І Салавей умоўным светлам
свішча...**

Выступаюць з чытаннем вершаў В. Кузняцоў (Ленінград), Д. Іваноў (Украіна), Г. Каржанеўская, І. Калінаўскас (Літва), П. Макаль, Г. Пашкоў, І. Якаўціс (Латвія), А. Вяцінскі, С. Законнікаў, Б. Спрычан, Н. Загорская, М. Мятліцкі, У. Дзюба, У. Паўлаў, Я. Міклэшэўскі, В. Зуёнак, Н. Гілевіч... Паэты чытаюць вершы, гутараць з залай, і ў самім характары гэтай размовы, у самой атмасферы дыялога паміж пісьменнікам і чытачом — яшчэ адно пацвярджэнне незваротнасці змен, якія адбываюцца ў жыцці грамадства і якія з прыхільнасцю сустраэты савецкім народам.

Святочны канцэрт, які затым адбыўся, засведчыў, наколькі яркія, самабытныя народныя таленты на гэтай зямлі. Сваім майстэрствам парадавалі ўдзельнікаў паэтычнага свята фальклорны ансамбль Пратаўскага сельскага Дома культуры, ансамбль лыжжараў Новадуброўскай школы, народны ансамбль песні «Верачка», узорны танцавальны ансамбль «Верасок», удзельнікі мастацкай самадзейнасці Акцябрскай сярэдняй школы № 2, іншыя калектывы і асобныя выканаўцы.

У Рэспубліканскім свяце паззіі (ініцыятарамі правядзення яго на рудабельскай зямлі Саюз пісьменнікаў БССР і Акцябрскі РК КПБ) прынялі ўдзел намеснік загадчыка аддзела культуры ЦК КПБ Р. Л. Бузук, інструктар аддзела У. Б. Наркевіч, сакратар Гомельскага абкома партыі С. П. Бабыр, старшыня Акцябрскага райвыканкома Г. М. Дзехцяроў.

**Алесь МАРЦІНОВІЧ,
спецыяльны карэспандэнт
«Літаратуры і мастацтва».**

ХЛЕБ НАДЗЁННЫ, ХЛЕБ ДУХОЎНЫ

3 Рэспубліканскага свята паззіі

хова вырашаюцца пытанні сацыяльна-бытавага і культурнага плана. У тым ліку і кадравыя пытанне. Вынікі навідавоку — 60 працэнтаў настаўнікаў раёна — тутэйшыя. Такі ж накірунак узяты і на культурнай ніве.

Далейшае, ужо непасрэднае знаёмства пісьменнікаў з раёнам адбылося ў раённым прадпрыемстве «Аграпрамтэхніка». Дырэктар прадпрыемства Г. Пятух расказаў гасцям, як жыве і працуе калектыв, як ён адпачывае. У клубе «Аграпрамтэхніка» адбылася сустрэча з членамі літаратурнага аб'яднання пры рэдакцыі раённай газеты «Чырвоны Кастрычнік». Госці пазнаёміліся са спецыяльным нумарам «Чырвонага Кастрычніка», прысвечаным свята паззіі, мясцовыя аўтары Г. Анісковіч і М. Лоўгач прачыталі свае творы.

Потым — экскурсія па раённым цэнтрам. Кветкі да помніка У. І. Леніну і да манумента

з якіх унікальныя. Экскурсію вёў дырэктар музея В. Зыблеў...

...Перапоўненая зала раённага Дома культуры. Тут адбылося галоўнае мерапрыемства свята — вялікі паэтычны вечар.

— Мы сабраліся, — гаворыць першы сакратар райкома партыі М. Судас, — на вялікую ўрачыстасць — Рэспубліканскае свята паззіі. Яно прысвечана 70-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі, якое адзначаем сёлета. І нам вельмі прыемна, што яно праходзіць на нашай зямлі, такой багатай рэвалюцыйнымі, баявымі і працоўнымі традыцыямі.

М. Судас адзначае, што жыццё працоўных раёна даўно цікавіць пісьменнікаў і журналістаў, называе вядомую апавесць С. Грахоўскага «Рудабельская рэспубліка», спектакль і фільм на ёй, гаворыць пра нарыс земляка рудабельцаў У. Правасуда «Рэвалюцыйная народжаная»,

ра Раманавіча Салаўя! — гаворыць вядучы паэтычнага свята, першы сакратар праўлення СП БССР Ніл Гілевіч. — Усіх нас сабрала разам паэтычнае свята, якое сёння праходзіць па ўсёй рэспубліцы, але своеасаблівай сталіцай якога выбраны ваш горад. І гэта невыпадкова — можна сказаць, сам лёс пайшоў вам насустрач.

Н. Гілевіч нагадаў вядомыя ленынскія словы, што найлепшым чынам адзначыць юбілей — гэта засяродзіць увагу на нявырашаных задачах, на тым, што неабходна зрабіць у бліжэйшы час. Цяпер, калі ў краіне адбываецца перабудова, менавіта на такое правядзенне святаў настроююць сябе і пісьменнікі. Толькі тады можна дасягнуць сапраўдных поспехаў, калі будуць спалучаны клопат пра хлеб надзённы з клопатам пра хлеб для душы, падкрэсліў Н. Гілевіч.

Хлеб надзённы... «Часамі ён

Пасля ўскладання кветак да манумента «Беларусь-партызанка».

Кветкі ад дзяцей прымаюць Ніл ГІЛЕВІЧ і Максім ТАНК.

Рэдактар акцыбрскай раённай газеты «Чырвоны Кастрычнік» В. ЛОУГАЧ.

У ганаровай варце вучаніца дзевятага класа СШ № 2 г. п. Акцыбрскі Лена ВЕЛІМОК.

Арганізатар пазакласнай работы СШ № 1 Н. СЕЛЬЧАНКА.

Як вядома, сёлета святы пазізі праходзіла адначасова ў розных кутках рэспублікі. Вось што паведамлілі нашы карэспандэнты.

ГАРАДОК. Святы пазізі тут пачалося сустрэчай у райкоме партыі, дзе літаратараў цёпла вітала яго сакратар Ж. М. Паметнікава. Адбыліся своеасаблівы «круглы стол», вялася зацікаўленая гаворка пра рэвалюцыйнае, гераічнае і сённяшні дзень Гарадоччыны, пра экалогію, праблему роднай мовы, не магло не ўстрывожыць гасцей і тое, што на тэрыторыі Гарадоцкага раёна задумана будаўніцтва атамнай электрастанцыі.

Удзельнікі святы наведалі саўгас «Гарадоцкі», а на схіле дня гасцінна расчыніліся дзверы раённага Дома культуры.

На свяце прагучалі вершы і песні, нараджэнне якіх звязана з гарадоцкай зямлёй, з Віцебшчынёй. Гэта і песня «Балада пра Віцебск» гасцей са Смаленска кампазітара Вячаслава Баркалава, паэта Уладзіміра Прастакова і спевака Аляксея Скіянава, патрыятычныя радкі Льва Малякова (Пскоў), Алясе Жыгунова, Уладзіміра Папковіча, вершы Уладзіміра Скарыніна («І я баюся, каб пустым чарнобылем Падворкі апусцелыя, палі, Як пад Пампеямі і Чарнобылем, Ля Гарадка майго не зараслі»), Давіда Сімановіча («Ды хто сказаў, што тут Узнімаецца АЭС — Спытаў ён у народа?»), Юрася Свіркі («На дно поля лашчасціла мне апусціцца, Дзе, як зерню, і слову майму прарасці»).
ХОЦІМСК. Святы папярэднічала гутарка з яго ўдзельнікамі ў Магілёўскім абкоме КПБ. Загадчык аддзела прапаганды і агітацыі абкома партыі В. Ф. Кастэнка расказала аб справах працаўнікоў вобласці, затым у Хоцімску ў раённым Доме культуры адбыўся вялікі літаратурны вечар. Гасцям быў паднесены каравай духмянага хлеба, іх вітаў першы сакратар райкома КПБ В. А. Пруднікаў. Аб развіцці беларускай савецкай літаратуры, набытках, з якімі яна сустракае юбілей рэспублікі, расказаў загадчык кафедры Магілёўскага педінстытута імя Аркадзя Куляшова дацэнт В. Атрашкевіч.

Сакратар абласнога аддзялення СП БССР І. Аношкін засяродзіў увагу прысутных на сённяшнім літаратурным жыцці вобласці. П. Пруднікаў і Я. Крупенька прачыталі свае новыя вершы, падзяліліся творчымі задумамі. Ад імя літаратараў Браншчыны сардэчнае прывітанне перадаў рускі пісьменнік С. Сцешыц. З чытаннем сваіх вершаў выступіў таксама старшыня мясцовага літаб'яднання М. Саўчанка.

Літаратурныя сустрэчы адбыліся ў школе-інтэрнаце Хоцімска і саўгасе «Забялышына».

ВІЛЕЙКА. Святочна і людна на цэнтральнай плошчы горада Вілейкі. Гучала музыка, песні, смех і жарты, віхурылі танцы.

Пісьменнікі з Мінска былі шчыра сустрэты ў гаркоме партыі і абнадзеены багатай праграмай літаратурных выступленняў.

На жаль, як засведчыў ход падзей, у мітусні культурна-аганізацыйных мерапрыемстваў гаспадары святы амаль забыліся аб запрошаных літаратарах. Так званая «паэтычная альтан-

ка» сіратліва тулілася на водшыбе плошчы, пакуль самі пісьменнікі не праявілі ініцыятыву — яны літаральна «уклініліся» паміж танцавальнымі нумарамі.

Свае вершы, прысвечаныя 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі, прачыталі М. Федзюковіч, З. Новікаў, В. Дашкевіч, В. Шніп, Г. Тумаш.

НАВАГРУДАК. Шчыра і гасцінна сустракала старажытная навагрудская зямля В. Адамчыка, Д. Бічэль-Загнетава, А. Лойку, А. Іверса, А. Клышку, А. Руцкую, В. Аколава, М. Шаўчонак. Літаратурныя сустрэчы з працоўнымі раёна, з творчай і студэнцкай моладдзю адбыліся ў гарадской бібліятэцы, гандлёва-эканамічным тэхнікуме, пансіянаце «Свіцязь». Акрамя згаданых пісьменнікаў, у іх прынялі ўдзел вучоны-філолаг з Кракава, выкладчык Ягелонскага ўніверсітэта А. Раманоўскі, а таксама маладыя літаратары Гродзеншчыны Ю. Пацюпа, У. Шурпа, С. Чыгрын, мясцовы паэт С. Пярловіч.

У Навагрудскім гаркоме партыі адбылася змястоўная таварыская гутарка з першым сакратаром Р. І. Унучко.

Пісьменнікі ўсклалі кветкі да помніка У. І. Леніну, аглядзелі гістарычныя мясціны горада і помнікі старажытнага беларускага дойлідства, наведалі дом-музей Адама Міцкевіча і літаратурна-краязнаўчы музей у Валеўцы, дзе пакінулі запісы ў кнізе ганаровых гасцей, зрабілі паездку да легендарнай Свіцязі.

У гарадскім Доме культуры прайшоў вялікі літаратурны вечар. Сакратар гаркома партыі Г. У. Жарый цёпла вітала гасцей, ім быў урачыста паднесены духмяны каравай. Вёў вечар В. Адамчык.

Актыўны ўдзел у арганізацыі і правядзенні святкаванняў сумесна з Бюро прапаганды СП БССР прынялі загадчык сектара друку Гродзенскага абкома КПБ У. П. Амелыка, загадчык аддзела прапаганды Навагрудскага гаркома партыі З. М. Шляхцюк, адказны сакратар абласной арганізацыі аматараў кнігі Л. А. Цыхун, старшыня калгаса «Свіцязь» І. І. Санько.

КОСАВА. Пісьменнікі, што прыехалі сюды з Брэста і Мінска, наведалі музей баявой і працоўнай славы, створаны пры Косаўскім мэблева-вытворчым аб'яднанні. Цікавым было знаёмства са старшынёй калгаса імя Суворова У. Рымшам, які ўзяўся за падрыхтоўку дакументаў на рэстаўрацыю Косаўскага замка і хоча размясціць у ім міжкалгасны санаторый.

Ля помніка, узведзенага ў гонар ахвяр палітычнай дэманстрацыі, арганізаванай у Косаве трэцяга лютага 1927 года пад лозунгам уз'яднання беларускіх зямель, быў праведзены мітынг.

У кінатэатры адбылася літаратурная сустрэча з жыхарамі горада Косава, якую вёў кіраўнік дэлегацыі пісьменнікаў У. Калеснік. У ёй прынялі ўдзел і прачыталі свае творы В. Жуковіч, В. Кукса, А. Емяльянаў, Л. Філатаў, М. Пракаповіч, С. Амяльчук, М. Аляхновіч, А. Каско, члены літаратурнага аб'яднання пры івацэвіцкай раённай газеце «Кастрычнік» Я. Янчанка, С. Кухарчук, П. Валінскі, В. Рэчыц. Фальклорна-этнаграфічныя калектывы з горада Івацэвічы і вёскі Аброва выканалі некалькі нумароў

Акцыбрскі, С. ГРАХОЎСКІ, У. ПАЎЛАЎ, Д. ІВАНОЎ у музеі Нараднай славы.

Аўтографы дае Васіль ЗУЕНАК.

Хлеб-соль у Косаве прымае Уладзімір КАЛЕСНІК.

Навагрудак. Вершы чытае Алег ЛОЙКА. Фота Ул. КРУКА, А. КАЛЯДЫ і М. ГАРМАША.

мастацкай самадзейнасці. Пісьменнікі пабывалі ў Мерачоўшчыне, на месцы дома, у якім у 1746 годзе нарадзіўся Тадэвуш Касцюшка, кіраўнік узброеных сіл нацыянальна-вызваленчага паўстання 1794 года ў Польшчы, Беларусі і Літве.

Сустрэча з косаўскай зямлёй і яе жыхарамі закончылася ля сцен Косаўскага замка, які даўно ўжо чакае таго гістарычнага дня, калі тут пачнуцца рэстаўрацыйныя работы.

Запрашае Дом літаратара Лістападаўская афіша

Выступленні народнага харэаграфічнага ансамбля Палаца культуры Мінскага ВА імя Ц. Я. Кісялёва «Карагод» нарыстаюцца поспехам не толькі ў нашай рэспубліцы, але і далей за яе межамі. Сустрэча з ансамблем «Карагод» — лаўрэатам II Усеаўсознага фестывалю народнай творчасці — чакае вас на вечары, прысвечаным 74-й гадавіне Вялікага Кастрычніка, які адбудзецца 3 лістапада ў 19 гадзін.

«Сэрца Сусвету б'ецца ўва мне...» — так называецца дабрачынны вечар, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Язэпа ДРАЗДОВІЧА — жывапісца, графіка, скульптара, падвіжніка і асветніка. Асноўнае сваё прызначэнне Я. Драздовіч бачыў у служэнні Бацькаўшчыне, роднаму люду. Яго жыццё — гэта пастаянны клопат аб калтуры народа да вытокаў культуры, гісторыі. Беларускі фонд культуры, Дом літаратара і гарадское аддзяленне таварыства аматараў кнігі рыхтуюць вечар дабрачыннасці, у якім прымуць удзел пісьменнікі, мастакі, артысты тэатраў Мінска і Віцебска, сваякі і землякі Я. Драздовіча. Вечар адбудзецца 15 лістапада ў 19 гадзін. Билеты можна набыць у гарадскім аддзяленні таварыства аматараў кнігі.

ДА 70-ГОДДЗЯ УТВАРЭННЯ БЕЛАРУСКАЙ ССР І КАМПАРТЫІ БЕЛАРУСІ.

14 лістапада ў 17 гадзін адбудзецца адкрыццё паказу дагняннелу народнага мастацтва Віцебскай вобласці. Сустрэча прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі Віцебскай вобласці з грамадскаю партызанскага раёна сталіцы мае адбыцца 19 лістапада ў 12 гадзін.

22 лістапада ў 19 гадзін пачнецца вечар, прысвечаны 70-годдзю з дня нараджэння драматурга Арнадзья МАУЗОНА. У праграме вечара ўрыўкі з п'ес драматурга, выступленні пісьменнікаў, артыстаў, мастацтвазнаўцаў. Вядучы — Георгій Колас.

Творчая спадчына Піліпа ПЕСТРАКА надзвычай яркая і разнастайная. У лістападзе пісьменніку споўнілася 65 гадоў. Да гэтай даты рыхтуецца вечар, які мае адбыцца 29 лістапада ў 19 гадзін.

Дом літаратара працягвае серыю вечароў «Пісьменнік і замежнай паездцы». 18 лістапада ў 19 гадзін вас чакае сустрэча з Анатолем ВЯРЦІНСКІМ, які расказае аб паездцы ў Кітай.

24 лістапада ў 15 гадзін мае адбыцца сумеснае паслядзённе секцыі прозы пры СП БССР і Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ «Гісторыя-рэвалюцыйная тэма ў беларускай літаратуры».

Секцыя крытыкі і літаратуразнаўства і Інстытут літаратуры імя Я. Купалы АН БССР праводзяць паслядзённе на тэму «Праблема стварэння новай навуковай гісторыі беларускай савецкай літаратуры». Яно пачнецца ў 15 гадзін 29 лістапада.

Творчы вечар рускага савецкага паэта, перакладчыка Сяргея КРАСІКАВА адбудзецца 30 лістапада ў 19 гадзін.

Секцыя фантастыкі 11 лістапада праводзіць семінар маладых фантастаў. Пачатак семінара ў 18.30.

Чарговыя заняткі народнага вячэрняга ўніверсітэта адбудуцца, як звычайна, у апошні чацвер месяца — 24 лістапада ў 19 гадзін.

9 і 16 лістапада для пісьменнікаў будзе дэманстрацыя новай кінатэатры. Пачатак сеансаў у 18.30, білеты прадаюцца з 18 гадзін.

У дні школьных канікул 5 лістапада будзе дэманстрацыя новай мастацкай фільма. Пачатак у 12 гадзін.

Напамінаем, што уваход на ўсе мерапрыемствы па запрашальных білетах.

А. НОВІКАВА,
метадыст Дома літаратара.

«Прэстыж роднай мовы»

Не так даўно ў друку былі апублікаваны «Асноўныя мерапрыемствы па далейшаму развіццю народнай асветы ў Беларускай ССР». А яшчэ раней было надрукавана інтэрв'ю карэспандэнта БЕЛТА з першым намеснікам міністра народнай асветы БССР Л. К. Сухнат. Пацверджана, што ў рэспубліцы нямае робіцца для выпраўлення моўнай сітуацыі, для адраджэння роднай мовы і культуры. Тым не менш, чытачы па-ранейшаму пішуць у рэдакцыю аб тым, што не ўсё ў гэтым кірунку робіцца так, як след. Пра гэта сведчыць і частка лімаўскай пошты, якую мы змяшчаем сёння.

Для таго, каб выпускнікі школы аднолькава добра валодалі і беларускай, і рускай мовамі, як аб гэтым гаварыў сакратар ЦК КПБ тав. Я. Я. Сакалоў, патрэбны кардынальны меры.

Мы прапануем некаторыя мерапрыемствы, якія, на наш погляд, садзейнічаюць больш поўнаму вырашэнню гэтай праблемы.

Выхаванне ў дзіцячых садзіках ажыццяўляецца на беларускай і рускай мовах, адводзячы для гэтага на кожную з моў роўную колькасць часу.

Ураўняць у вучэбных планах беларускіх і рускіх школ колькасць гадзін, што адводзяцца на вывучэнне беларускай і рускай мовы і літаратуры, бо існуючы вучэбны план ставіць беларускую мову ў нераўнапраўнае становішча. Так, на вывучэнне беларускай мовы і літаратуры нават у беларускамоўнай школе ў сёмым класе адводзіцца толькі тры гадзіны ў тыдзень, у рускай жа — пяць, у дзясятым класе адпаведна дзве і чатыры.

Мы прапануем Міністэрству асветы сумесна з аддзеламі асветы, педагогічнымі калектывамі, у цесным кантакце з пар-

тэйнымі і савецкімі органамі правесці ў блгучым навучальным годзе адпаведную работу з тым, каб ужо з пачатку 1989/90 навучальнага года адкрыць у южным горадзе (у гарадах з раённым дзяленнем — у кожным раёне) не менш чым адну беларускамоўную школу. У далейшым, да канца бягучай пяцігодкі колькасць гарадскіх школ з беларускай і рускай мовай навучання павінна стаць прыкладна роўнай. Неабходна таксама зноў перавесці на беларускую мову навучання тых сельскіх школ, якія ў апошнія 15—20 гадоў сталі рускамоўнымі.

За бліжэйшыя тры-чатыры гады перавесці на беларускую мову навучання педагогічныя, культурна-асветныя, мастацкія, музычныя, сельскагаспадарчыя і медыцынскія вышэйшыя навучальныя ўстановы, тэхнікумы і вучылішчы.

І апошняе. Мы супраць надбаўкі да зарплат настаўнікам рускай мовы ў нашай рэспубліцы.

Настаўнікі беларускай мовы і літаратуры Пружанскага раёна — І. ЗДАНОВІЧ, К. ЖЫТНО, А. СУПРУНОВІЧ і яшчэ 22 подпісы.

Калі праца ў напрамку павышэння прэстыжу беларускай мовы будзе ісці з такімі імплантам, як у Міністэрстве асветы БССР, то праз пятнаццаць-дваццаць гадоў ужо не будзе аб чым і спрачацца. Пры такой абстаноўцы і заспакоенасці нічога не зрушыцца з месца. Пануль што па-ранейшаму ідзе звужэнне сферы беларускай мовы пад акампанімент дэкларацый любіва да фальклору, культуры, звычайў. Але... без мовы, 113 чалавек з 25000 бацькоў першакласнікаў паддалі заявы ў класы з беларускай мовай навучання. Прапорцыя, па сутнасці, жудасная, нечаканай яе не назавеш. Сталінскія выхавальчыя меры і пазнейшая культурная палітыка прывілі народу утылітарнае разуменне ролі культуры і мовы, амаль пазбавілі людзей гістарычнай і нацыянальнай самасвядомасці. А міністр выказвае меланхолічны жал і толькі. Мабыць, цалкам ведагодна, што супрацоўнікаў Міністэрства асветы сярод тых 113 бацькоў не было. Бо яны, таварышы з Міністэрства, робяць выгляд, што ім трэба ўсё плачынаць з нуля, што нічогутні ў іх няма: ані падручнікаў, ані добрай літаратуры, ані настаўнікаў.

І пануль яны будуць дружным гуртам ствараць чарговую інструкцыю, тых 113 чалавек ставяць у выключнае становішча сваіх дзяцей, каб падтрымаць ідэю адраджэння нашай мовы і культуры. Але хіба справа толькі ў стварэнні такіх класаў? У адказах міністра ёсць звесткі аб скарачэнні беларускамоўных школ за 25 год (1953—1988 гг.), але свядома замоўчана асабліва актыўнасць у гэтым напрамку, што назіралася ў недалёкія 60—70-я гады. Тады гэта справа ішла вельмі імкліва і без якіх-небудзь узгадненняў з грамадствам. Сёння ў Гродзенскай вобласці сто вольнамоўных школ, а ў іншых вобласцях адна рускамоўная школа мае больш за 113000 вучняў, а калі шасцісот беларускіх — 48311 вучняў (у працэнтнай прапорцыі семдзесят да трыццаці). Красамоўная ілюстрацыя! Але нават у такіх званых беларускіх школах амаль няма прадметнага выкладання на беларускай мове. Дык зрабіце, таварышы асветнікі, спраўды беларускімі хаця б тых школы, якія вы імянуеце беларускімі.

Арнадзь ЖУКОУСКІ, інжынер, г. Гродна.

ВЯРТАННЕ ДА ВЫТОКАЎ

У адным са здымачных павільёнаў студыі тэлебачання быццам трапляеш у вёску. Не ў сённяшняю і не ў даўнейшую, а ў тую нядаўнюю вёску шасцідзясятых гадоў, дзе яшчэ так часта і балюча нагадвала аб сабе вайна — нагадвала скалечанымі лёсамі, ранами і цяжкімі падчас невырашальных праблемамі.

У павільёне здымаецца тэлеспектакль па рамана І. Пташнікава «Алімпіяда», які мае, як вядома, падзагалолак — «Воблакі шасцідзясятых». Ставіць тэлеспектакль па ўласным сцэнарыі лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР А. Гутковіч (мастак В. Казлоў, аператары С. Родкін і У. Хромаў).

— Мяне, — гаворыць А. Гутковіч, — заўсёды вабіла літаратура буйных сацыяльных праблем і вялікіх чалавечых страсцей. Так было, калі ставіў «Трэцяе пакаленне» Кузьмы Чорнага, «Людзей на балодзе» Івана Мележа, «Трывожнае шчасце» Івана Шамякіна, «Чужую бацькаўшчыну» Вячаслава Адамчыка... Калі ж гаварыць пра «Алімпіяду» Івана Пташнікава, дык, на маю думку, гэта самы значны пасля «Людзей на балодзе» твор сучаснай літаратуры, у якім бы так паслядоўна, глыбока, змястоўна раскрывалася жыццё

беларускага народа на адным з самых складаных этапаў яго гісторыі.

Сёння мы шмат гаворым і пішам аб «белых плямах» у гісторыі, пераглядаем шмат якія яе старонкі. Але нельга забываць і на іншае: высокі маральны патэнцыял народа, яго працавітасць, адданасць зямлі. З жадаем працавітанасць у працы, у штодзённых клопатах такіх людзей, як Алімпіяда, лакаць важны пласт народнага жыцця, я браўся за напісанне сцэнарыя і за пастаноўку тэлеспектакля, які хочацца вырашыць у жанры народнай драмы...

Алімпіяда... На яе ролю запрошана заслужаная артыстка рэспублікі Т. Мархель. Актрыса гаворыць:

— Дакрананне да прозы Івана Пташнікава стала для мяне сапраўдным святам душы. Адрозна ж, ледзь перагарнула першыя старонкі яго цудоўнага рамана, апынулася ў стыхіі блізкай, знаёмай з маленства. Мы ж з Іванам Мікалаевічам па сутнасці землякі: ён з Лагойскага (былога Пleshчаніцкага) раёна, а са Смалявіцкага. Наколькі ведаю, вобраз Алімпіяды ён пісаў са сваёй маці. Я ж у Алімпіядзе пазнаю сваю маму, якой таксама хапіла гора. Колькі такіх Алімпіяд

Выканаўца галоўнай ролі Т. МАРХЕЛЬ.

на нашай шматпакутнай беларускай зямлі! У Пташнікава ўсё ад жыцця, якое ён ведае дасканала, яго героі жывыя, паўнакрэйныя людзі, яркія характары. Усё ў яго зрокава, асязальна. Ён піша так, што чуеш усе пахі зямлі, бачыш усе колеры і адценні. — Памаўчаўшы, дадае: — Прауючы над гэтай роляй, імкнуся да аднаго — праўдзівасці. Сённяшня вёска ўжо не тая, што была раней, можае безваротна страчваецца. Вяртацца ж да народных вытокаў трэба — каб не страціць духоўнасці і душэўнасці, каб захаваць сваё роднае, нацыянальнае. Мову, культуру...

У іншых ролях заняты народныя артысты СССР Ф. Шмакаў, народныя артысты рэспублікі З. Канпелька, Л. Давідовіч, М. Захарэвіч, Г. Аўсянікі, П. Кармунін, М. Бялінская, заслужаныя артысты Г. Арлова, А. Дзянісавіч, П. Дубашынскі, А. Ткачонак... Прыцягнуў да работы А. Гутковіч і маладых выканаўцаў, тых, каго гледачы ўжо добра ведаюць па купалаўскай сцэне, — З. Белавосік, А. Гарцуева, Я. Нікіціна, В. Манаева...

Здымкі працягваюцца. Прайдзе колькі часу, і мы сустрэнемся з «Алімпіядай» на тэлеэкране.

А. ВІШНЕЎСКІ.

Рэжысёр-пастаноўшчык А. ГУТКОВІЧ і аператар У. ХРОМАЎ. Фота Ул. КРУКА.

МАСТАЦТВА, ЯКОЕ ЗВЕРНУТА ДА ЛЮДЗЕЙ

Калі мастак здолеў данесці перажытае ім пачуццё да гледача, ператварыць яго ў мастацкі твор, тады і адбываецца вялікі чужы мастацтва — чужы эмацыянальнай усхваляванасці і суперажывання. Менавіта такое адкрытае, тонкае і сапраўднае пачуццё жыве ў творах гродзенскага скульптара У. Церабуна, якія мы убачылі на яго персанальнай выставцы. Настрой гэтых твораў народныя рознымі пачуццямі — ад узніслай і бесклапотнай радасці да задуманай самапаглыбленасці і горкага няўцешнага смутку.

Значнае месца ў творчасці мастака займае тэма вайны. Можна сказаць, што ў Церабуна яна падкрэслена прыземлена, а дакладней, прыведзеная ў такі стан, калі яна становіцца зразумелай і блізкай кожнаму чалавеку. Гэта ў аднолькавай ступені датычыцца і буйнага мемарыяльнага ансамбля «Дальва», і маленькай скульптурнай кампазіцыі «Зноў пра вайну». Адна з характэрных асаблівасцей аўтарскай трактоўкі тэмы — уменне ў звычайным і непрыкметным паказе велічнае і трагічнае, у трагеды аднаго чалавека убачыць трагедыю ўсяго чалавецтва — адна завершаная

думка, якая ўвасоблена ў матэрыяле ланкачна і ў той жа час канкрэтна, ператвараецца ў аўтара ў эпічна маштабны твор.

Трагедыя знішчэння вёскі паўстае перад намі ў фігуры забітай у час уборкі ўрадкова жанчыны («Апошняе жніўе»), дзе ўравае неарнальнасць той сітуацыі, якая ўзнікла на фоне мірнай сельскай працы. Грубая матэрыяльнасць жаночай фігуры ў другой кампазіцыі «Дарогамі вайны» напаяўнае сэрца крыўдаю і болей за скалечаныя і пераламананыя лёсы людзей. Тых ж пачуцця нараджае маленькая фігурка схуднелага хлопчыка, у звычайнай дзіцячай гульні янога з усёй сілай адбіваецца вялікая трагедыя вайны («Гульня»).

Эмацыянальнай выразнасці твораў скульптар дасягае ў многім дзякуючы неадназначнасці трактоўкі тэмы, спалучэнню розных адценняў пачуццяў — да кожнага твора ён падыходзіць як да пэўнай жыццёвай сітуацыі. Кампазіцыя «Непераможная» пазбаўлена традыцыйнай прамалінейнасці ў адлюстраванні воінаў-пераможцаў. Рама вагоннага праёма фарміруе мікраасяроддзе кампазіцыі, у якой адсутнічае дзеянне, падкрэслівае суровую штодзён-

насць абставін, якой адпавядае і настрой салдат. І ў гэтай атмасферы нараджаецца адчуванне унутранай сілы, нічым, здаецца, не выдатных людзей, якія паглыблены ў свой невясёлы розум. І невыпадкова твор названы менавіта так — «Непераможная».

Бясконную разнастайнасць складаных ракурсаў, якія дэманструюць пластычныя магчымасці чалавечага цела, паказаў аўтар у графічных студыях. І тут жа мы бачым, як у скульптурных фігурах гэта пластыка цел становіцца сродкам выяўлення пэўнага эмацыянальнага стану, пластычная выразнасць ператвараецца ў выразнасць эмацыянальную. «Радасць», «Смутак», «Бераг», «Флора», «Пачатак», «Ноч», «Асенняя песня» — у гэтых вобразах вар'іруюцца тонкія адценні чалавечай душы.

Паказальна, што эмацыянальным цэнтрам экспазіцыі стала кампазіцыя «Рэха», якую можна разглядаць як метафару ўсёй творчасці мастака — ў гэтым пэўным вобразе ўвасоблена накіраванасць яе да людскіх сэрцаў, патрэба знайсці ў іх водгук.

Ала ШАМРУК.

АПОШНЯ год-два ў вырўленчым мастацтве можна назваць эпохай групавых выставаў. Нават у нас у рэспубліцы. Яны, гэтыя выстаўкі, наладжваюцца ў самых розных месцах — ад вялікіх гмаху палатнаў мастацтваў да непрастасаваных паўпадвальных памяшканняў. І срод іх удзельнікаў мы бачым самых розных жывапісцаў, графікаў, скульптараў. Тут можна сустраць творы і масцеравітых прафесіяналаў, і спробы аматараў-самадзейнікаў, якія гадамі не маглі прабіцца да гледача праз кардоны выстаўковага. Дзіўныя гэта вернісажы. Рэкламы па горадзе амаль ніякай, а людю часцей за ўсё — не прабіцца, не павярнуцца. Цябе піхаюць у спіну, табе наступаюць на ногі, але ты на такіх дробязі не звачаеш, не паварочваеш галавы. Бо так пахне святла! Як першым чананым снегам, які, здаецца, аж распірае грудзі пасля абрыдлай шэ-

гі: што ўдалося, а што не ўдалося мастакам. Крытыкі, думаецца, яшчэ снажучь сваё слова, хоць і яны не судзіць у апошняй інстанцыі. Але само існаванне такіх рашучых процілеглых на выстаўцы, што найбольш характэрна знайшло сваё адлюстраванне ў палотнах Янушкевіча («Наступ інсургентаў»), «Лёс Рагнеды або Сцяна памяці» і Селешчука («Гульні з максімальнай рызыкай») нельга не заўважыць. Міжволі пачынаеш задумвацца: куды нас кінуць? куды вядуць? і яшчэ далей быць?

Барацьба процілеглых сіл у грамадстве, яго размежаванасць кідаецца ў вочы і ў карцінах В. Альшэўскага («Адзінота», «Бяда») і, асабліва, У. Тоўсціна («Зацьменне», «Сустрэча»). Абодва іх, на мой погляд, збліжае яшчэ і тое, што значнае месца ў творчасці кожнага займае гарадская тэма, далёка не распрацаваная, як, дарэчы, і ў літаратуры. На тое ёсць свае прычыны. Яшчэ і яшчэ раз ду-

вання». Тут В. Славуцкі нібыта зноў стрымлівае сваё багаце ўяўленне, імннеца каб нішто не замінала галоўнаму, і даследуе... Даследуе ў нас на вачах, разам з намі. Чога болей у гэтым даследаванні — горычы ці сарказму, — не бяруць сназаць, тут у кожнага з гледачоў будзе сваё меркаванне.

Перад графічнымі аркушамі Уладзіміра Савіча міжволі запавольваеш, спыняеш крон, сцішваешся, бо адчуваеш сэрцам — мастак творыць малітву. Малітву ачышчэння, падобную на гімн харасту, безабароннаму і ўсемагутнаму, якому прадказана, нананавана выратаваць ад самазнішчэння свет. Харасту не абстрактнаму, невыштуканнаму, а спрадвечнаму і, хочацца верыць, незнішчальнаму, як сама наша зямля, як шматпакутны народ наш.

«Аздамічы, Цвіце груша», «Пара мёду. Аздамічы», «Вечарзе. Аздамічы», — не проста назвы твораў, а сімвалічна дакладны

Мастак і жыццё

ПРЫНАДЭЖНАСЦЬ

Валерый СЛАВУК, Уладзімір САВІЧ, Мінола СЕЛЯШЧУК, Фэлікс ЯНУШКЕВІЧ, Уладзімір ТОУСЦІК, Віктар АЛЬШЭУСКІ.

равосенскай хлюпечы. Менавіта такое ўражанне засталася ў мяне пасля першай сумеснай выстаўкі Віктара Альшэўскага, Уладзіміра Савіча, Мінолы Селешчука, Валерыя Славука, Уладзіміра Тоўсціна і Фэлікса Янушкевіча, што адбылася ў маі 1985 года. Гэтыя мастакі, на маю думку, адны з першых у нас павярнулі тварам да сваіх твораў самага шырокага гледача. І дасведчанага, і зусім выпадковага, але які заўсёды бліжэй туды, куды яго гоніць людская пагудна. Гэты першы выстаўка, прысвечаная, дарэчы, XII Сусветнаму фестывалю моладзі і студэнтаў у Маскве, карысталася вялікаю папулярнасцю сярод мінчан і гэтых сталіцы. І такое сцверджанне не з'яўляецца перабольшаннем. Што яшчэ засталося ў памяці — дык гэта дыханне маладосці, упэўненасці ў сваіх сілах, веры, што лепшыя творы яшчэ наперадзе, хоць у кожнага на шляху, як адзначалася ў рэспубліканскай прэсе, былі ўжо пэўныя мастакоўскія набыткі.

Нарэшце новая сустрэча. Сустрэча праз тры гады. Але ўспомнім: якія гады! Сапраўды роўныя дзесяцігоддзям. Ці не таму многія з нас жывуць як бы ў двух вымярэннях адразу: у дні ўчарашняга, з усімі яго пануль пераададзенымі комплексамі, і ў дні будучым, у які верыцца і не верыцца... Мятнік часу так імкліва кіснуўся, што асэнсавана сённяшняму рачыскасць вельмі і вельмі няпроста, са звычайнымі меркамі і ацэнкамі лепей пачакаць. А тут нам прапанаваць ўжо мастакоўскае разуменне і асэнсаванне таго, што адбываецца з усімі намі. Нават калі мастакі свядома і не ставілі перад сабою такую мэту, наша сучасная будзённасць усё роўна з'яўляецца галоўным героем іх палатнаў і графічных аркушаў. Але адразу зазначым: кожны з удзельнікаў вернісажа выяўляе па-свойму. Калі, скажам, Фэлікс Янушкевіч сваімі карцінамі, звернутымі ў сіваю і нядаўнюю мінуўшчыну, сцвярджае насуперак бюракратычнай машыне абуджэнне пачуцця гістарызму, нацыянальнай самасвядомасці ў людскіх душах, то паралельна Мінола Селяшчук у ненаторых сваіх творах адлюстроўвае маральнае спусташэнне ў грамадстве, дзе само паніцце «чалавечнасць» калі не зусім адінута, то ва ўсім разе пераацэньваецца, як нейкі заліжы тавар. Не будзем удавацца ў глыбанадумныя разва-

маеш, глядзячы на асобныя палотны (напрыклад, на «Індустрыяльны матыў» У. Тоўсціна), што архітэктурнае безаблічча многіх гарадоў плодзіць такіх жа безаблічных стандартызаваных людзей, для якіх увесь свет змяшчаецца ў сценах уласнай кватэры. Увогуле яны нядрэнныя людзі, не кідаюцца, снажам, у ірайнасці «Гульні...» М. Селешчука, але перабудову з імі не зробіш, яны баяцца не больш, чым апаратчыкі-столаначальнікі. Чаму? — здагадацца можна, згадаўшы сталінскі тэрор, чарнобыльскі ўрок і першыя дні пасля яго... Усё-тні, напэўна, бязвер'е — хвароба невылечная.

Зразумела, будуць і іншыя меркаванні пра паказанае В. Альшэўскім і У. Тоўсцінам. У іх ёсць нямаля твораў-роздумаў пра нашу гісторыю, культурную спадчыну, у чым лёгка ўпэўніцца, толькі адзін раз абшыошы экспазіцыю. Але заўважым: колькасць выстаўленых пейзажаў ці партрэтаў не заўсёды вызначае тэндэнцыю эвалюцыі мастака, галоўны напрамак ягоных пошукаў. Бо як з зярняці падймаецца да неба дрэва, так і з няўлоўнага нюанса (у жывапісе гэта можа быць і часцей за ўсё бывае фармальны пачатак) разгортваецца найбольш перспектыўны шлях.

Значнае месца ў экспазіцыі выстаўкі займае графіка, прадстаўленая творами Уладзіміра Савіча, Валерыя Славука, Мінолы Селешчука. Тры майстры — тры почыры, якія нізавошта не зблытаеш.

Графічныя аркушы Валерыя Славука «Канфліты», «Падарожнікі», «Варыянт эвалюцыі», «Спосабы выжывання» напачатку здаюцца нейкаю фантазмагорыяй, жахлівым, пачварным сном. Потым аж скаланешся ўвесь: каб жа так! Нездарма хтосьці з вялікіх горасна сказаў, што самае фантастычнае, непадуладнае нармальнаму чалавечаму розуму творыцца ў нас на зямлі, срод істот, якія называюць сябе людзьмі. У першай па часе вынанання серыі «Канфліты» — здзіўляе вынаходлівасць графіка ў дэталю, яго неўтаймоўная фантазія. Мастак тут выступае вострым парадыхам, які бачыць заганыя з'явы ў людскіх адносінах і пераканаўча ілюструе іх сутнасць. Але бачыць і ілюстраваць — яшчэ не значыць знайсці корань негатыўнага, пачаць лячыць яго. У гэтым упэўніўся, калі прыгледзішся і паразважаш над нізкімі «Варыянт эвалюцыі» і «Спосабы выжы-

адрас тым, хто зняверыўся ў магчымасці рэальнай гармоніі суладдзя людзей і зямлі, людзей і неба, людзей і вады, дзе дрэвы, нібы ветразі над палескімі хатамі, выцягнутыя на бераг лодкі сніжч неабдымную чыстую прастору, а старыя пачынуць борці — як маўклівыя і мудрыя душы продкаў...

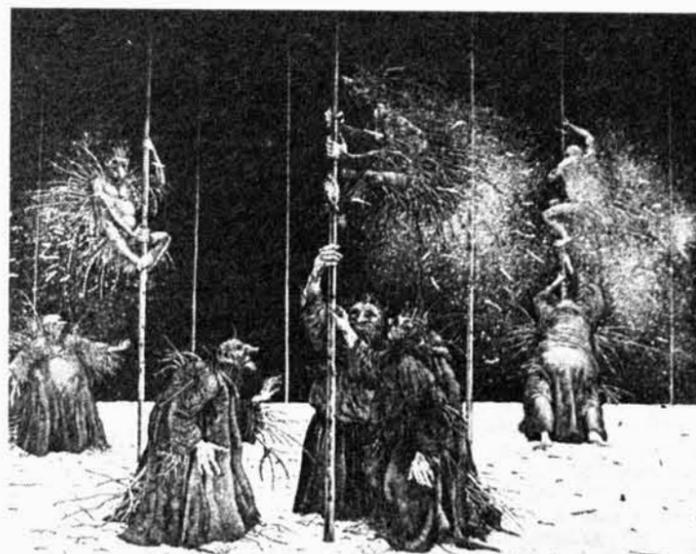
І раптам аркуш пад назвай «Раскіданы краявід», у якім пазнаць Савіча-ўчарашняга і бачыш, прадчуваеш Савіча-заўтрашняга. Мастак у гэтым творы дасягае сапраўднага трагізму, звязавшы ў адзін вузел звычайны будзённы дзень з усімі яго людскімі клопатамі і турботамі і жахліваю чарнобыльскую ноч, што наваліваецца, ужо навалілася на ўсіх нас. Пасля «Раскіданага краявіду» мне стаў зразумелы сэнс назвы «Аздамічы», я нібыта пачуў у ёй: «Аз... дам...» Як голас замужаных часам старажытнаславянскіх глыбін, як дыханне «Гаспадара», увасобленага мастаком у вобразе драўлянай скульптуры, які ўжо ідзе з усёвымяральным стэрном у спрацаваных, сялянскіх, справядлівых руках. Разам з тым большасць графічных аркушаў Савіча аптымістычныя па сваім гучанні, яны нібы выпраменьваюць веру ў чалавека, у яго стваральнае прызначэнне.

На заканчэнне хочацца сназаць вось пра што. Выстаўка атрымалася насычанай, але экспазіцыя прадуманасцю не вызначаецца, сустракаюцца творы, якія проста, як кажуць, «не лезуць» у агульны камерны настрой невялікіх па памерах залаў.

А што прыемна ўразае — дык гэта вельмі густоўна, на высокім паліграфічным узроўні выданы каталог-альбом з каларовымі рапрадукцыямі твораў удзельнікаў выстаўкі. І каталог, і найперш, вядома выстаўка засведчылі самую неспрэдную і антыўную прыналежнасць Віктара Альшэўскага, Уладзіміра Савіча, Мінолы Селешчука, Валерыя Славука, Уладзіміра Тоўсціна і Фэлікса Янушкевіча да ўсяго таго новага, што сцвярджае сёння наша абуджанае грамадства.

Уладзімір ЯГОУДЗІН.

- В. СЛАВУК. «Спаборніцтвы».
- У. САВІЧ. «Аздамічы. Цвіце груша».
- М. СЕЛЯШЧУК. «Нядзеля».
- У. ТОУСЦІК. «Зацьменне».
- В. АЛЬШЭУСКІ. «Дзень нараджэння».
- Ф. ЯНУШКЕВІЧ. «Гарэціца».

Я НЕ ГІСТОРЫК. Ні ваенны гісторык, ні наогул. І на вайне не быў. Я нават зусім не памятаю яе: нарадзіўся за тры дні да 22 чэрвеня.

Але, можа, менавіта таму, што нарадзіўся за тры дні да вайны, так і мкнеца думка ў той чэрвень—незагойную нашу агульную рану.

Заплюшчваю вочы і чую, як над вяршынямі соснаў і бяроз са злавесным выцём ляцяць самалёты — на Кіеў, Каўнас, Севастопаль. На Мінск. На Гомель, дзе я — тады трохдзённы — можа, спаў, а можа, плакаў у сваёй калысцы.

Заплюшчваю вочы і бачу, быццам у кашмарным мультфільме, як карчыневая муць залівае карту маёй краіны, страшнымі языкамі рвецца за Мінск, Гомель, Смаленск — да Масквы. Чаму так хутка? Чаму неспушнена?

Гэтае пытанне пакутлівае не толькі для мяне. Тысячы і тысячы і сёння шукаюць на яго адказу.

Як проста было ў школьных гады, калі нас вучылі: «Ваенныя няўдачы першага перыяду вайны тлумачацца тым, што гітлераўская Германія нечакана і вераломна парушыла пакт аб ненападзе, заключаны ў 1939 годзе паміж ёй і СССР».

Потым, калі школа засталася ззаду, раптам усплыло імя Рыхарда Зорге. Яно прыйшло да нас з-за мяжы, разам з фільмам «Хто вы, доктар Зорге?». Прыйшло, пасяўшы збянтэжанасць у такіх спакойных дагэтуль галявах. Значыць, вайна не была нечаканай? Ведаў бацька народаў, што яна пачнецца, і нават ведаў, калі, у які дзень? Тады чаму ворагу не быў дадзены адпор з першай хвіліны? Чаму перамога, якую было наабыяка здабыць малою крывёю, аказалася піравай — цаною больш чым дваццаці мільёнаў?

Друк у тым дні даваў такі адказ: «І. В. Сталін унёс сур'ёзны ўклад у справу абароны краіны і барацьбы з фашызмам. Аднак напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны ён няправільна ацэньваў міжнароднае становішча, Перабольшваючы значэнне савецка-германскага дагавора аб ненападзе, І. В. Сталін не верыў звесткам аб прамоі падрыхтоўцы ўварвання нямецка-фашысцкіх войск на тэрыторыю СССР. Ён адпрэчваў усе прапановы аб неабходнасці прыгварэння савецкіх войск прыгранічных акруг у баявую гатоўнасць. Гэта стала адной з прычын таго, што для савецкіх войск у заходніх раёнах напад гітлераўскіх армія аказаўся нечаканым» (ВСЭ, выд. 2-е, т. 40, стар. 423. Том падпісаны да друку 20 лістапада 1957 г.).

Значыць, справа зноў амаль праяснілася. Аказваецца, правяды прэзмерна давяраўся заключанаму ім пакту. Заставалася вырашыць, чаму: па дурноце ці па прычыне асаблівай сімпатыі да Гітлера. Мы, тым часова моладзь, дружна парашылі: па дурноце. Мы маглі дапусціць, што наш нядаўна развянчаны бог быў дурнем. Што ён меў сімпатыі да Гітлера — ніколі і нізавошта!

Ды вось пайшоў са свайго паста, з ярлыком валонтарыста, аўтар гэтай версіі, і неўзабаве ўзнікла новая. І па ёй былі бацька народаў зноў аказаўся ім жа, «бацькам». Ён, вядома, ведаў, што вайны не пазбегнуць. Але страшны, вельмі небяспечны быў вораг, а наша краіна да барацьбы з ім такая не гатовая! Трэба было скончыць падрыхтоўку, перш чым ваяваць. Спачатку вайну ўдалося адцягнуць: дзякуючы пакту — на паўтара года. Але вось вораг зноў разгарнуўся тварам да нашай граніцы. Заставалася адно: не даваць падстаў для вайны. Прымаць «усе меры, каб на граніцы было спакойна, нягледзячы на правакацыі і на тое, што па той бок канцэнтруюцца войскі». Карацей кажучы, вытрымаць усе ўніжэнні, толькі б вораг не напаў зараз. Хай праз год нападзе. Вось тады мы працу! А цяпер нельга. Шмат крыві праліецца.

Але подлы вораг парушыў дагавор, раней выступіў, чым спадзяваўся мудры бацька народаў. Толькі ў гэтым ягонае віна: пралічыўся ў вызначэнні даты. Але з самых лепшых памкненняў!..

Аўтар гэтай версіі — і гісторык па адукацыі, і пісьменнік па родзе заняткаў, і ваяваў. Баявы афіцэр. Чаму ж яму не верыць? І многія паверылі. Тым больш, што раман выдаецца і раз, і другі, і трэці, адзначаецца Дзяржаўнай прэміяй. Як не паверыць, калі, мяркуючы па хвалебных рэцэнзіях, аўтар з усімі маршаламі знаёмы, а то і з Молатавым, самім! Чэрае праўду-матку з першых рук!

А вось мне — не паверылася. Не паверылася ў мудрасць пасля праўды пра генетыка-кібернетыка, у бацькоўскія пачуцці

памогу законнаму ўраду, па яго просьбе...

Так гэта было, і калі хто не верыць, хай звернецца да «Правды» ці «Известий» канца лістапада — пачатку снежня 1939 года.

Не, «перабольшванне значэння» не праходзіць. Чалавек, які сам такім чынам абыходзіўся з пактамі аб ненападзе, верыць у іх магчымую сілу не мог...

Ну, а версія раманіста? Пра яе гаворка доўгая — уся яна наперадзе.

Ёсць у рамане такі эпізод. 21 чэрвеня, вечар. Цімашэнка, Жукаў і Ватутін прыходзяць да Сталіна і паведамляюць, што з нямецкага боку прыйшоў перабегчык, які сцвярджае, што заўтра пачнецца вайна. У тым,

абходны для таго, каб задаволіць гэтыя патрэбы? Я думаю, што можна сцвярджаць» (падкрэслена мною. — І. Л.).

Значыць, у раманіста Сталін гаворыць — краіна да вайны не гатова; рэальны Сталін сказаў — была гатова. Які ж Сталін больш шчыры? Думаецца, рэальны. Не толькі таму, што Сталін у раманіста — плён яго мастацкага ўяўлення, а яшчэ і таму, што ў яго Сталін ніяк негатоўнасць не аргументуе, рэальны ж гатоўнасць абгрунтоўвае:

«Што тычыцца 1940 года, дык на працягу гэтага года ў нашай краіне атрымана: 15 мільёнаў тон чыгуны, г. зн. амаль у чатыры разы больш, чым у 1913 годзе; 18 мільёнаў 300 тысяч тон сталі, г. зн. у 4 з паловай разы больш, чым у 1913

прыхільнікаў у нейтральных краінах і, нарэшце, на 1 мільярд долараў золата ў наснай казне...

Гітлераўская Германія сваёй лютасцю робіць яшчэ больш застрашлівае ўражанне, чым вільгельмаўская, і ў такой ступені, што на першы погляд не відаць, наколькі яна ў сапраўднасці слабеяць у ваенных адносінах. У арміі назіраецца недахоп афіцэраў усіх рангаў, асабліва ж маёраў, падпалкоўнікаў і палкоўнікаў. Лейтэнанты і капітаны прызначаны з капралаў і сяржантаў пасляваеннага прафесійнага рэйхсвера. Маса рэзервістаў мае толькі шасцідзённую падрыхтоўку, 17 кантынгентаў ва ўзросце ад 24 да 41 года большай часткаю — неабучаныя. Па падліках германскіх улад, у сувязі з больш высокімі патрабавання-

Іван ЛАСКОУ

ЯК ЯНА ПАЧЫНАЛАСЯ

Роздум над раманам аб вайне

— пасля праўды пра 33-ці. Хутчэй у дурноту паверу, чым у гэта...

Ды адно — не верыць у чыюсьці правату, а другое — быць у неправаце яго перакананым. Якое, уласна, права ў мяне? Хіба я ваяваў, з маршаламі знаёмы? Не, з ніводным генералам нават...

Але ёсць, на шчасце, сведкі, аднолькава даступныя мне і яму. Якім не пагражае склероз. Якія не гавораць учора адно, сёння інаша. Сведкі гэтыя — газеты свайго часу. У іх, вядома, не поўная праўда, і нават не палова праўды, але хоць чвэрць праўды ў іх ёсць? Да гэтых сведкаў я і наважыўся пайсці для высвятлення спрэчак.

Перш за ўсё — пра версію 1957 года. Яна памылковая. Не мог Сталін перабольшваць «значэнне савецка-германскага дагавора». Ніяк не мог. Цану такіх дагавораў ён ведаў. Перад тым, як напасці на Польшчу, Гітлер парваў такі ж самы дагавор. У СССР падобныя дагаворы былі з Польшчай і Фінляндіяй. Ні той, ні другі Сталіна не спыніў.

Характэрна, якая была знойдзена падстава, каб парваць дагавор з Фінляндіяй. На савецкім баку базізу фінскай граніцы ўпала сем снарадаў. Ні больш ні менш. У сувязі з гэтым Молатаў накіраваў ноту. У ёй патрабавалася адвесці на дваццаць пяць кіламетраў ад граніцы фінскай войскі. У адказ фінны паведамлілі, што правялі расследаванне і высветлілі: снарады прыляцелі ва ўказанае месца не з фінскага, а з савецкага боку. Выказалі асцярожнае меркаванне: ці не ў выніку нейкіх няўдачных вучэнняў прыляцелі гэтыя снарады? Падкрэслілі, што ля граніцы не трымаюць дальнабойных гармат, каб іх снарады маглі легчы па другі бок мяжы. Прапанавалі стварыць сумесную камісію. «Ах, нахабнікі! Здэкуюцца з ахвяр абстрэлу!» — абурўся савецкі бок. І тут жа дэнансраваў дагавор.

Пасля былі пасланы войскі. «Вызвалілі» гарадок Тэрыёкі. Тут жа невядома адкуль паявіўся новы фінскі ўрад з О. Куусіненам на чале (будучы сакратар і член прэзідыума ЦК КПСС). Заклучылі з ім новы «савецка-фінскі дагавор», у адпаведнасці з якім правялі на карце новую граніцу з Фінляндіяй. А калі Ліга нацыяў спытала, чаму гэта СССР, член гэтай Лігі, ваюе супраць другога яе члена, адказалі: мы ў стане вайны з Фінляндіяй не знаходзімся. Адно аказваем да-

што вайна будзе, вайскоўцы перакананы. Яны падрыхтавалі ўжо дырэктыву аб прывядзенні войск у баявую гатоўнасць. Жукаў чытае дырэктыву ў прысутнасці членаў палітбюро. Усе згодны, што дырэктыва неабходная. Сталін — таксама. Але тут жа гаворыць: «Такую дырэктыву зараз даваць ранавата, можа, пытанне яшчэ ўдасца ўладзіць мірным шляхам. Трэба даць кароткую дырэктыву, у якой указаць, што напад можа пачацца з правакацыйных дзеянняў нямецкіх часцей. Войскі пагранічных акруг не павінны паддавацца ні на якія правакацыі, каб не выклікаць ускладненняў». Такія ўсечаная дырэктыва і пасылаецца ў рамане ў акругі.

Не сумняваюся, што так было і ў сапраўднасці. Гэта, у прыватнасці, пацвярджаюць успаміны маршала Жукава.

Чым жа вытлумачае такі страх Сталіна перад будучай вайной раманіст? «А да вайны ў нас яшчэ не ўсё гатова», — гаворыць Сталін Молатаву. «А калі мы не гатовы да вайны, значыць, трэба як мага далей трымаць сябе так, каб у Гітлера былі звязаны рукі...»

Ну што вы, шанюны раманіст! Гэта мы цяпер з вамі ведаем, што не былі гатовы да вайны. Таму ведаем, што немцы дайшлі да Масквы і Волгі. Але ж Сталін не мог ведаць напярэдадні вайны, што яны дойдуча да Масквы і Волгі! І, ацэньваючы шанцы свае і Гітлера, зыходзіў не з таго, што адбылося пасля пачатку вайны, а з таго, што ведаў да вайны.

Што ён ведаў пра ўласныя сілы? 9 лютага 1946 года ў перадвыбарчай прамове, прысвечанай вынікам вайны, Сталін гаварыў:

«Каб прыняць удар такога ворага, даць яму адпор, а пасля панесці яму поўнае паражэнне, для гэтага неабходна было мець, акрамя бяспрыкладнай храбрасці нашых войск, зусім сучаснае ўзбраенне і прытым у дастатковай колькасці, і добра наладжанае забеспячэнне — таксама ў дастатковых памерах. Але для гэтага неабходна было мець і прытым у дастатковай колькасці такія элементарныя рэчы, як: метал — для вытворчасці ўзбраення, рыштуку, абсталявання прадпрыемстваў; паліва — для падтрымання работ прадпрыемстваў і транспарта; бавоўна — для вытворчасці абмундзіравання; хлеб — для забеспячэння арміі.

Ці можна сцвярджаць, што перад уступленнем у другую сусветную вайну наша краіна мела мінімальна абавязковыя матэрыяльныя магчымасці, не-

годзе; 166 мільёнаў тон вугалю, г. зн. у 5 з паловай раз больш, чым у 1913 годзе; 31 мільён тон нафты, г. зн. у 3 з паловай разы больш, чым у 1913 годзе; 38 мільёнаў 300 тысяч тон таварнага збожжа, г. зн. на 17 мільёнаў тон больш, чым у 1913 годзе; 2 мільёны 700 тысяч тон бавоўны-сырцу, г. зн. у 3 з паловай разы больш чым у 1913 годзе... Розніца, як бачыце, каласальная».

Ну, а што ён ведаў аб эканоміцы Германіі? Наўрад ці Шцірліцы збіралі аб гэтым звесткі, у іх былі іншыя задачы. Такім чынам, можна меркаваць, што Сталін карыстаўся тымі ж самымі крыніцамі, якімі можам карыстацца і мы — публікацыямі таго часу.

«Германія прайграе» — гаворыць загаловак адной з іх у нумары «Правды» за 26 ліпеня 1939 года. «Пад такім заглаўкам, — паведамляе рэдакцыя, — у ліпенскім нумары амерыканскага часопіса «Харперс» змешчаны артыкул Вільсана Вудсайда. У гэтым артыкуле аўтар падрабязна аналізуе магчымы зыход «маланкавай вайны» Германіі супраць Англіі і Францыі. Ніжэй даём скарачаны пераклад гэтага артыкула».

Галоўная думка гэтага артыкула: Германія ў 1939 годзе куды горш гатова да вайны, чым у 1914 годзе. Гітлераўцы, пагражаючы суседзям, разлічваюць на «маланкавую вайну». Але вера ў «маланкавую вайну» ілюзорная. Гэтая ілюзія ўжо сыграла згубную ролю для Германіі ў першай сусветнай вайне, такую ж ролю сыграе і цяпер. Германія прайграе.

«Параўнаем на момант сённяшняю Германію з Германіяй, што ўступіла ў вайну ў жніўні 1914 года. Тая Германія мела выдатную армію, якая стваралася дзесяці гадоў. Кожны здаровы мужчына ў краіне быў трэніраваным салдатам. Кадры афіцэраў былі ўкамплектаваны зверху да нізу. Гэта давала магчымасць неадкладна выставіць сто першакласных дывізіяў, а пасля хутка дзевяць колькасць дывізіяў да 200... Побач з гэтымі аграмаднымі сухапутнымі сіламі, імператарская Германія мела тады досыць буйны ваенна-марскі флот... Гэтая ваенная машына абпіралася на пачатак вайны на квітнеючую эканоміку, на вялікія запасы сыравіны, на вытворчасць сталі (разам з Аўстра-Венгрыяй), большую, чым у Англіі, Францыі і Расіі ўзятых разам, і мела ўласную руду, на квітнеючы замежны гандаль, буйныя капіталаўкладанні і масу палкіх

мі, якія сучасная вайна вымагае ад прамысловасці, Германія можа мабілізаваць каля 6 мільёнаў чалавек, замест дзясці ў мінулую вайну. Замест грознага флоту дрдноўтаў імперскай Германіі, фашысцкая Германія мае толькі два лінкоры па дваццаць тысяч тон водазмяшчэння...

Эканамічнае становішча і настрой насельніцтва ў Германіі цяпер больш нагадваюць 1917, чым 1914 год. Людзі і машыны працуюць ваеннымі тэмпамі на працягу шэрагу гадоў, першыя — без адпачынку, другія — без замены. Дзяржаўныя чыгуныкі — без вымушаны скараціць аб'ёмы сваёй работы... прынамсі, 10% рухомага саставу патрабуе замены.

Становішча на германскім сыравінным рынку, асабліва цяпер, нагадвае 1917 год... Ці можа Германія, якая стаіць перад тварам аграмаднай індустрыяльнай магутнасці Францыі, Англіі, англійскіх дамініёнаў, Расіі, а магчыма, і ЗША, дазволіць сабе выдзеліць 500 тысяч людзей — 15 армейскіх карпусоў, — якія патрэбны будуча толькі для вытворчасці замённікаў бензіна і нафты, неабходных для вядзення вялікай вайны?

...Германская ваенная прамысловасць зараз фактычна базіруецца на шведскай рудзе, якой пакрываецца амаль палова спажывання. У час сусветнай вайны Швецыя прадавала Германіі руду і іншыя прадметы забеспячэння, пакуль Германія мела золата... Абяцанні — гэта ўсё, што можа Германія прапанаваць цяпер. Яе фінансавае становішча гэтак жа, як і ўнутранае, нагадвае 1917 год...

Калі пачнецца вайна, фашыстаў будзе больш за ўсё непакорліва не тэхніка і не забеспячэнне, а настрой насельніцтва. Нездарма карыстаецца фашысцкі рэжым шырока вядомай сістэмай тайнай паліцыі, канцэнтрацыйных лагераў. Германскі народ ужо не той, што ў 1914 годзе. Мільёны людзей у Германіі ненавідзяць фашысцкі рэжым. Цяперашняе насельніцтва Германіі нельга павесці на вайну, асабліва на вайну, якая вядзецца не дзеля абсолютнай самаабароны. Ці можа Гітлер быць настолькі недасведчаны аб гэтых настроях свайго народа, што робіць небяспечнай для яго любую вайну, якую германскі народ палічыць неавязанай» (падкрэслена мною. — І. Л.).

Ці чытаў Сталін гэты артыкул? Можна не сумнявацца:

Правы ці ўступкі

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 3).

мадзян, якая дасягае вядомай колькасці (напр., 10 000), роўнага права на карыстанне адпаведнай доляй запасаў паперы і адпаведнай колькасцю друкарскай працы». Тут коротка і ясна сказана, што адкуль бярыцца і што за чым ідзе. Яшчэ больш афарыстычна Ленін выказаўся ў іншай рабоце: «...Свабода друку азначае: усе меркаванні ўсіх грамадзян свабодна можна апавяшчаць».

Як і многія іншае, гэтая ідэяльная мадэль дэмакратычнай прэсы не была ўвасоблена. Адміністрацыйная Сістэма, кроўна зацікаўленая ў манополіі на інфармацыю, стварыла уніфікаваны і зручны ў карыстанні набор друкаваных органаў, выдатна адпрацаваўшы «тэхналогію безгаласнасці». Надзелены звышправадзімасцю ў адным напрамку, «зверху — уніз», механізм без асаблівых перабоў працуе і сёння і, як заўважана, найбольш надзейна на перыферыі.

Прыклады? Вось самы звыклы і досыць бяскрыўдны — дубліраванне публікацый ўсімі рэспубліканскімі газетамі. Ці спрыяе гэта творчым пошукам рэдакцыйнымі калектывамі свайго, адметнага аблічча; ці апраўдана сёння, калі наўрад ці хто-небудзь абмяжоўваецца адным выданнем? Ці эфектыўныя такія «масіраваныя атакі» на чытача, якому ў адзін дзень тры-чатыры газеты могуць паднесці і па-беларуску і па-руску гутарку з міністрам, няхай сабе і на важную тэму, афіцыйны дакумент па далейшаму развіццю і ўдасканаленню чаго-небудзь альбо, што ўжо зусім незразумела, падмацаваную аўтарытэтам і паўнамоцтвамі БЕЛТА думку таго ці іншага кандыдата гістарычных навук? Хоць, магчыма, гэта і ёсць пашырэнне галаснасці...

Але як у такім разе растлумачыць такое вольнае «звужэнне»? Пасля з'яўлення ў «ЛіМ» артыкула «Курпаты — дарога смерці» была створана ўрадавая камісія па вывучэнню фактаў, выкладзеных у публікацыі. Што і кажаць, падзея надзвычайная — урад рэспублікі вельмі аператыўна адгукнуўся на выступленне газеты. І ўсё ж, я дагэтуль не магу зразумець, чаму афіцыйнае паведамленне аб стварэнні камісіі было змешчана толькі ў «Вячэрнім Мінску»...

Яшчэ прыклад. Прывяду ў пэўным сэнсе гістарычны дакумент, каштоўны найпершым, што гэта — след, якіх «сістэма» пакідае не любіць. Вось што адступкалі тэлетайпы ў сакавіку: «Да ведама рэдакцый. У сувязі з запытамі газет аб перадруку артыкула Н. Андрэевай «Не магу наступіць на прынцыпамі» («Сов. Россия» ад 13 сакавіка г. г.) паведамляем: гэтак пэўнае неабходна рашаць па ўзгадненню з мясцовымі партыйнымі органамі. (ТАСС)». Ці трэба каменціраваць такую невялікую «падказку», невялікі эпизод з так званых «трох тыдняў Ніны Андрэевай»? Дык то хоць падказка, а колькі публікацый, санкцыянаваных «тэлефонным правам»...

БІЛО б верхам наўнасці думаць, што канстатаваныя партыйнай канферэнцыяй яшчэ не пераадолены дыктат і адміністрацыйнае свавольства, бюракратычная пагарда да грамадскай думкі не распаўсюджваецца на сродкі масавай інфармацыі. Дарэчы, апошнім часам у саюзным друку з'яўляецца нямаля прыкладаў некарэктнага ўмяшальніцтва «зверху» ва ўнутраныя справы рэдакцыйных калектываў, паведамляецца і пра крайнія выпадкі — затрымкі нумароў.

забароны матэрыялаў. «Канфлікт», які склаўся сёння паміж сродкамі масавай інфармацыі і некаторымі партыйнымі камітэтамі, — гаворыць у інтэрв'ю «Советской культуры» першы сакратар Ленінградскага ГК КПСС А. М. Герасімаў, — адбываецца таму, што адны — партыйныя органы — засядзелі на старце, а другія — сродкі масавай інфармацыі — пайшлі наперад, пачалі больш востра асвятляць пытанні».

Прыемна чуць такія словы з вуснаў партыйнага работніка, хоць, вядома, лепш прытрымлівацца цвярозай самаацэнкі. Нельга перабольшваць зробленага, бо зроблена яшчэ вельмі мала. Але вось што трывожыць: набыты метадам спроб і памылак, аплачаны «шышкамі» вопыт можа быць перакрэслены, нават палітычна-скампраметаваны адным «начальніцкім» вокрыкам. Здавалася б, выпактавана ўсімі выснова — ніхто не мае манополію на ісціну, не павіна быць і манополія на галаснасць, — а ўсё адно, журналіст і чыноўнік «дэпартаменту друку» (учарашні ці заўтрашні калега), што называецца, выступаюць у розных вагавых катэгорыях.

Так, у грамадстве, дзе адна за другой знікаюць зоны, раней вольныя ад крытыкі, не можа знаходзіцца па-за крытыкай і прэса. Але падкантрольнасць грамадству і бюракратычны дыктат — рэчы не тоесныя. Ідэалагічная цензура патрэбна разгневанаму рабу, — азначае вядомы савецкі пісьменнік, — свабодных людзей дысцыплінуе ўласнае сумленне».

І справа, думаецца, не ў добрых ці кепскіх чыноўніках. Газеты не могуць далей заставацца чымсьці сярэднім паміж нефармальным аб'яднаннем і вазніканым падраздзяленнем. Максімум адказнасці сродкаў масавай інфармацыі вымагае і максімум адпаведных праў. І менавіта праў, а не ўступак, «адпушчаных лейцаў», якія пры жаданні можна і нацягнуць. Друк — самастойная і сур'ёзная сіла, уплыў якой на грамадскія справы павінен вызначыцца не адлегласцю ад Масквы, а прафесійнасцю, кампетэнтнасцю і пазіцыяй журналістаў, трываласцю іх сувязей з чытачамі.

Апошнім часам з'яўляюцца паведамленні аб тым, што рэдакцыя той ці іншай цэнтральнай газеты абмеркавала праект Закона аб друку. Распрацоўваецца, такім чынам, надзвычай важны для развіцця праэсаў дэмакратызацыі і галаснасці дакумент, які тычыцца не адно толькі прафесіяналаў, работнікаў сродкаў масавай інфармацыі. Па сутнасці, прымаюцца рэальныя захады дзеля таго, каб рэзалюцыя XIX партканферэнцыі «Аб галаснасці» з палітычнай дырэктывы ператваралася ў арганічную частку грамадскага быцця.

Я, вядома, не юрыст, да таго ж, пакуль што чамусьці не знаёмы нават з галоўнымі ідэямі праекта, вызначальнага для майёй працы, працы і дзейнасці маіх калег, заканадаўства. Аднак наспеласць многіх праблем — прававая неакрэсленасць такога грамадскага інстытута, як друк, несумяшчальнасць манополіі на інфармацыю з кірункам на дэмакратызацыю ўсіх сфер нашага жыцця — відавочная. У гэтым сэнсе Закон аб друку павінен працаваць на незваротнасць перабудовы.

МАГЧЫМА, у гэтых натацках я залішне захапіўся цытатамі, але на заканчэнне згадаю яшчэ адну: «Прэса і нацыя разам уздымаюцца ўвышкі і разам падаюць уніз».

што, у адпаведнасці з савецка-чэхаславацкім дагаворам 1935 года аб узаемадапамозе, было ўмовай савецкай дапамогі, і нават у тым выпадку, калі тымчасовая панская Польшча ці баярская Румынія адмовяцца прапусціць савецкія войскі». І гэтыя былі не пустыя словы, сам раманіст піша, што «ўжо былі згрупаваны на Украіне сілы, каб кінуць іх на дапамогу Чэхаславакіі». Такім чынам, Сталін рваўся ў бойку з Гітлерам, а заадно з Румыніяй і Польшчай — у адзіночку, без саюзнікаў — яшчэ ў 1938 годзе!

Разумеючы, што такая безглядная хвацкасць з пазнейшай гітлерабояззю неак стасуецца, раманіст на гэтую хвацкасць не наіскае. Наадварот, стараецца нават яе прыглушыць. Напрыклад, аб тым, што пры аказанні дапамогі Чэхаславакіі давалася б парушыць граніцы Румыніі і Польшчы, ён і не ўспамінае.

Пакт аб ненападзе пад гітлерабояззю, здавалася б, падвесці прасцей: заключыць таму, што баяўся. Але адкуль узялася такая перамена? Чаму ў 1938 годзе не баяўся, а праз год стаў баяцца? Гэтага раманіст не вытлумачвае.

І як суаднесці з гэтай узніклай гітлерабояззю такія словы, апублікаваныя ў «Правде» ўсяго за 9 дзён да падпісання пакта, падпісанага нібыта па прычыне боязі:

«Бальшавікі — не пацыфісты. Сапраўднае абарона міру заключаецца не ва ўступках ці патуранні агрэсару, а ў двайным ударах на ўдар падпальшчыкаў вайны... Калі фашысцкія агрэсары вымусяць савецкі народ узяцца за зброю, дык вайна Савецкага Саюза супраць іх будзе сапраўды айчынай вайною... Але весці абарончую вайну зусім не азначае стаць на рубяжах сваёй зямлі. Лепшы від абароны — імклівае наступленне для поўнага знішчэння праціўніка на яго тэрыторыі. Такі асноўны вопыт бальшавіцкай стратэгіі... Знішчыць праціўніка — значыць знішчыць фашызм, падняць супраць яго працоўных, дапамагчы ім у вайне супраць фашызму».

Працываганая «лекцыя» «Аб войнах справядлівых і несправядлівых» праф. І. Мінца займае ўсю чацвёртую паласу газеты. Вядома, падпісана яна не Сталіным, але такія артыкулы ў такі час не маглі публікавацца, тым больш у «Правде», без ведама Сталіна і яго прагляду. Падвал жа пятай паласы займае заметка «Выкрыты міф». Таксама досыць цікавая. Чым? А тым, што даказвае тое ж самае, што і двайны падвал «Правды» за 26 ліпеня 1939 года — «Германія праіграе».

«Міф аб вяснянай дапамозе Германіі». Пад такім загалоўкам, — пачынаецца заметка, — Гаральд Ласкі публікуе ў «Дэйлі Геральд» падрабязную рэцэнзію на нядаўна выдадзеную кнігу венгерскага вучонага доктара Лайша «Ваенныя шанцы Германіі». Кніга ўгрунтавана на лічбах».

Да якіх жа высноў прыйшоў доктар Лайш у сваёй кнізе, забароненай, як сказана ў змётцы, венгерскім урадам па патрабаванні гітлераўцаў?

«Аўтар падлічвае матэрыяльныя магчымасці, якімі валодае Германія на выпадак вайны, і на аснове дакументаваных дадзеных прыходзіць да цвярозага вываду, што Германія гэтую вайну праіграе...»

Германія... мае толькі адзін мільён абучаных салдат, у па-

раўнанні з Францыяй, якая мае 5 мільёнаў абучаных салдат. Выключна дрэнныя справы з харчаваннем... значна горшыя, чым у 1914 годзе. Ваенная прамысловасць Германіі працуе на поўным хаду, але гэтая акалічнасць толькі падрывае агульную эканоміку краіны. Яна выклікае ўсё больш востры недахоп сыравіны. Германія не хапае нафты... Вельмі не хапае ўсёй германскай прамысловасці чыгуны. Пошукі заменнікаў нафты і высаканаснай сталі не даюць станоўчых вынікаў. Усё гэта адбываецца на якасці ў першую чаргу ваенных матэрыялаў; самалётаў, танкаў і г. д. Характэрна, што з усіх дзяржаў толькі Германія не публікуе дадзеных аб сваіх павётраных аварыях... Навейшыя германскія падводныя лодкі маюць сур'ёзныя дэфекты».

Як бачым, ацэнка тая ж самая, што і ў артыкуле «Германія праіграе». Нават канчаецца, па сутнасці, тым жа, хіба што не даслоўна:

«Паліцы ўсё часцей даводзіцца сутыкацца з такімі з'явамі, як сабатаж і хваляванні. Гітлер — кіраўнік гестапа — аднойчы заявіў, што ў час вайны ў Германіі будзе чацвёрты фронт... Германскі штаб... баіцца народа, які не хоча вайны і настроены супраць вайны».

Не, не пра гітлерабояззю сведчыць гэты слоўны залп, выпушчаны па Германіі «Правдой» 14 жніўня 1939 года! Дык пра што ж? Паспрабуем даць адказ і на гэтак пэўнае з дапамогаю старых газет.

«Известия» за 1 верасня 1939 года. «Аб ратыфікацыі савецка-германскага дагавора аб ненападзе. Паведамленне тав. Молатава на пасяджэнні Вяроўнага Савета СССР 31 жніўня 1939 года»:

«Выкрываючы шуміху, паднятую англа-французскай і паўночна-амерыканскай прэсай адносна германскіх «планаў» захопу Савецкай Украіны, т. Сталін гаварыў тады (на XVIII з'ездзе ВКП(б) у сакавіку 1939 г. — І. Л.): «Падобна на тое, што гэты падарозны шум меў сваёй мэтай выклікаць гнеў Савецкага Саюза супраць Германіі, атруціць атмасферу і справакаваць канфлікт з Германіяй без відавочных на тое падстаў». Як бачыце, т. Сталін біў у самую кропку, выкрываючы прохуку заходнеўрапейскіх палітыкаў, што імкнуцца сутыкнуць ілбамі Германію і Савецкі Саюз».

Трэба прызнаць, што і ў нашай краіне былі пазасобныя блізарукія людзі, якія, захапіўшыся спроччанай антыфашысцкай агітацыяй, забываліся на гэтую правакатарскую работу нашых ворагаў. Тав. Сталін, улічваючы гэтую акалічнасць, яшчэ тады паставіў пытанне аб магчымасці іншых, неварожых, добрасуседскіх адносін паміж Германіяй і СССР».

Цяпер відаць, што ў Германіі ўвогуле правільна зразумелі гэтыя заявы т. Сталіна і зрабілі з гэтага практычныя высновы... Ужо вясной гэтага года германскі ўрад прапанаваў аднавіць гандлёва-кредытныя перагаворы. Перагаворы былі неўзабаве прадоўжаны. Шляхам узаемных уступак удалося прыйсці да пагаднення. Гэтае пагадненне, як вядома, 19 жніўня было падпісана».

А раманіст піша, быццам немцы ні з таго ні з с'яго прыкацілі са сваім пактам ужо тады, калі ішлі англа-франка-савецкія ваенныя перагаворы! Быццам ён і не ў курсе, што першая вуда да стварэння саюза з Германіяй была закінута Сталіным яшчэ ў сакавіку і што ўжо тады гітлераўская кліка «ўвогуле правільна» зразумела яго. Што адначасова з савецка-англа-французскімі ішлі герман-савецкія перагаворы.

Але для чаго гэта было патрэбна?

(Працяг будзе).

чытаў, і вельмі ўважліва. Узяць, напрыклад, сцвярдженне, быццам Германія можа мабілізаваць у армію толькі каля 6 мільёнаў чалавек. Сталін моцна памятаў аб ім. 7 лістапада 1941 года на Краснай плошчы ён гаварыў: «За чатыры месяцы вайны Германія страціла 4 з паловай мільёны салдат, Германія сцякае крывёю, яе людскія рэзервы канчаюцца». Хіба не гучыць у гэтых словах упэўненасць, што людскія рэзервы ворага складаюць менавіта гэтыя шэсць мільёнаў?

Але асабліва блізка прыняў Сталін той абзац артыкула, дзе гаворыцца аб унутраным становішчы Германіі, аб тым, што гэтак становіцца робіць для Гітлера небяспечнай «любую вайну, якую германскі народ палічыць ненавязанай». У наступленні 3 ліпеня 1941 года Сталін гаварыў: «У гэтай вызваленчай вайне мы не будзем адзінокамі. У гэтай вялікай вайне мы будзем мець верных саюзнікаў у асобе народаў Еўропы і Амерыкі, у тым ліку ў асобе германскага народа, прыгнечанага гітлераўскімі заправіламі». Яшчэ больш падрабязна на гэтую тэму гаварыў ён у дакладзе 6 лістапада 1941 года, калі, па ягоных разліках, народ Германіі павінен ужо быць гатовым да паўстання: «... Пасля таго, як... гітлераўцы сталі на шлях імперыялізму, на шлях захопу чужых земляў і заваявання чужых народаў, ператварыўшы народы Еўропы і народы СССР у заклятых ворагаў сённяшняй Германіі, — у германскім народзе адбыўся глыбокі пералом супраць працягу вайны, за ліквідацыю вайны, канца якой яшчэ не відаць; мільёны чалавечых ахвяр; голад; галечка; эпідэмія, вакол варажых немцаў атмасфера; неразумная палітыка Гітлера, які ператварыў народ СССР у заклятых ворагаў сённяшняй Германіі, — усё гэта не магло не павярнуць германскі народ супраць непатрэбнай і спусташальнай вайны. Толькі гітлераўскія прыдуркі не могуць зразумець, што не толькі еўрапейскі тыл, але і германскі тыл нямецкіх войск уяўляе вулкан, які гатовы выбухнуць і пахаваць гітлераўскіх авантурыстаў». Такое было перакананне нашага «генія», выкліканае... амерыканскім журналістам.

Дык вось, у СССР вытворчасць металу, паліва, збожжа, баваўны да 1940 года ў параўнанні з 1913 вырасла што ў тры, што ў пяць разоў. Германія ж сваё становішча ў параўнанні з даваенным лагоршыла: горш стала з сыравінай, фінансамі, людскімі рэзервамі арміі, паявілася ўнутраная апавія, здольная ператварыць тыл нямецкіх войск у «вулкан, гатовы выбухнуць і пахаваць». Што яшчэ ведаў Сталін? Што ў яго краіне з 1913 года насельніцтва павялічылася на 60 мільёнаў, колькасць жа немцаў практычна не павялічылася; што ў яго гіганцкай краіне адступіць можна амаль бяскоцца. Гітлеру ж адступаць няма куды; што ў яго краіне ёсць і руда, і нафта, і баваўна, а ў Германіі руды не хапае — даводзіцца купляць, нафты і баваўны няма зусім; што ў яго, у Сталіна, у тыле не можа быць варажэга фронту — усе ворагі даўно знішчаны, нават і звыш неабходнага... І калі ўжо ў першую сусветную Расія ваявала з Германіяй на роўных, дык цяпер на чым баку рашаючая перавага? Чаго баяцца?

Ён і не баяўся. Раманіст з гэтым яўна дапускае нацяжку. Успамінае трыццаць васьмь год, напрыклад, а належных высноў не робіць. Што ў 1938 годзе адбывалася, я нагадаю не па рамане, а па больш сур'ёзнай крыніцы. Пачытайце другое выданне ВСЭ, т. 12, стар. 338 (том падпісаны да друку 28.V.1952 г.): «У 1938, па даручэнні І. В. Сталіна, Готвальд перадаў прэзідэнту Чэхаславакіі Э. Бенешу паведамленне аб гатоўнасці Савецкага Саюза аказаць Чэхаславакіі ваенную дапамогу для абароны яе ад гітлераўскай агрэсіі нават у тым выпадку, калі гэтага не зробіць Францыя,

У рэдакцыю прыйшло пісьмо ад масквіча, ураджэнца Клецкага раёна Мінскай вобласці Віктара Чайчыца. Есць у допісе такія словы: «Мясцовыя жыхары раскажуць вам і аб знішчэнні курганоў, што стаялі вяркамі і нікому, акрамя калгаснага кіраўніцтва, не заміналі, і аб разбурэнні царкваў, знікненні малых рэчак...» Сёлета Клецк адзначае сваё 860-годдзе. Усе падзеі, якія перажыла наша зямля за восем стагоддзяў, праходзілі і праз гэтыя мясціны. Былі

дрэў, — Раптоўна прымчаўся да мяне на кані ўсхваляваны дзед Габрусь: «Курганы збіраюцца знішчаць. Ратаваць трэба». Аднак усё адбылося хутка і ціха. Праўда, потым, кажуць, хтосьці прыязджаў, збіраўся шукаць нешта ў курганах, але ўжо было позна... Былы галоўны арганом калгаса «Знамя Саветаў», а цяпер супрацоўнік упраўлення Дзяржплана БССР Г. І. Траян:

— Нічога там не было. Косці, жалязкі? А хто ба-

пад будоўляй на доўгія гады маглі быць пахаваны найважнейшыя археалагічныя знаходкі, якія цяпер дазваляюць вучоным адкрыць новыя старонкі ў багатай гісторыі Клецка. Ахоўныя археалагічныя раскопкі, паводле заключэння спецыялістаў, павінны былі расцягнуцца не менш чым на тры гады. Зразумела, што раённыя ўлады не маглі так зацягваць з будаўніцтвам бальніцы. Трэба было шукаць кампраміснае рашэнне. І яго знайшлі: узяліся за

помнікаў гісторыі і культуры Беларусі) аб гэтым архітэктурным комплексе, што з'явіўся ён у Клецку ў 1683 годзе як кляштар дамініканцаў і «ўключае: Тройцкі касцёл (галоўным фасадам выходзіць на пл. Маякоўскага), жылы корпус. Цяпер касцёл (у мінулым стагоддзі ў сувязі з чарговым падзелам Рэчы Паспалітай быў перададзены прыватнаму, таму яго і называюць не інакш як царква — М. К.) прыстасаваны пад прамысловую ўстанову, кляштарны корпус — пад жыллё».

«Прыстасаваны пад прамысловую ўстанову» — дужа мякка сказана. Сюды ўжо трэба вадзіць экскурсіі, каб паказаць людзям, з якім «майстэрствам» можна ў нашы дні ператварыць цудоўнае творэнне рук чалавечых, помнік архітэктуры барока, у горкага вырадка Хаця... экскурсантам блізка падыйсць да помніка не ўдасца: прамысловая ўстанова не абыякая. Да нядаўняга часу тут размяшчалася адзін з філіялаў МВА імя У. І. Леніна, цяпер — цэх мясцовага механічнага заводу. Верагодна, з гэтай прычыны і абнеслі былую царкву драўняной загародай з цэнтральнай плошчы Клецка гэты будынак не змаглі не забячыць. Ён узвышаецца над астатнімі, нібы горды і непрыступны вяршаві. Аднак на самой справе можна пакинуць для царквы толькі апошні эпітэ: нават калі ўдасца трапіць у дворык за загароду, доўга вы там не прабудзеце.

Скарываючы прыдчыненую брамку, я ўвайшла ва ўладанні заводу. Уражанне — сумнае, горкае. Магчыма, будынак і фарбавалі гады тры назад, але даўно ўжо бледна-ружовы колер страціў сваю свежасць. Усюды — на сценах і нават на вежах касцёла-царквы — плямы і падцікі. Будынак стылю барока трохсотгадовай даўнасці, змяштыя металічныя трубы, шэрыя цагельныя прыбудовы гаспадарчага прызначэння...

А старажылы Клецка памятаюць, якой была царква да «рэканструкцыі». Дарэчы, заснавальнік і першы дырэктар мясцовага гісторыка-этнографічнага музея, раскажае: «Касцёл будаваўся на стагоддзі. Меў ён тоўстыя сцяны, быў сапраўды магучы і велічны. Цудоўныя арачныя вокны завод ператварыў у вялізныя шклянныя дзіркі з перамычкамі. Паркыціць было купалападобнае, цяпер — двухсхільнае. Наробілі да таго ж масу недарачных прыбудоваў».

Аднак доўга разважаць мне ў гэтым дворыку не прыйшлося, мяне напярэлі пакинуць тэрыторыю заводу: «Староннім асобам тут не гэта знаходзіцца». Але жанчына ў рабочым адзенні ўсё ж ветліва адказала мне на пытанне аб лёсе гістарычнага будынка: «Тут была царква. А, здаецца, 18 гадоў назад у ёй размясціліся цэх, бо не было іншага памяшкання».

Амаль тое ж самае я пачула ў райвыканкоме. Аднакны сакратар таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Г. В. Буката знайшла «выхадны дэдзенья» збудавання: касцёл дамініканцаў, 1683 год... Пра далейшы яго лёс яна няўпэўнена сказала: «Будуецца новы цэх механічнага заводу. Таму касцёл вызваліцца, і ў ім плануецца размясціць нейкую культурную ўстанову, здаецца, гэтак будзе канцэртная зала...»

Але намеснік старшыні райвыканкома хутка спыніў мае далейшыя распыты: «Па-першае, перавод цэха ў іншае памяшканне — вельмі далёкая перспектыва. Па-другое, у гэтым будынку мы размесцім не канцэртную залу, а спартыўны комплекс».

І Мікалай Міхайлавіч Мацуль паказаў мне даведку пад назвай «Стан і рэканструкцыя па скарыванні помнікаў архітэктуры (культуры) збудаванняў у Клецкім раёне на 1.07.87», згодна з якой памяшканне былой царквы «рэкамендуецца» перадаць райспарткамітэту. Дарэчы, гэты ўжо не заканамернасць: існуе нейкая нездаровая магільная цікавасць спарткіраўніцтва да культурных устаноў (успомніце таварыства «Спартак», размешчанае ў былым езуіцкім касцёле на плошчы Свабоды).

Самае цікавае ў гэтай гісторыі тое, што ніхто, як і ў выпадку з курганамі, не памятае (а часцей проста не ведае), па чым раённы царква стала «заводам» і нават — калі дакладна гэта адбылося. Цяперашнія апраўданы мінулыя спраў чужою даволі слушна: у той час усё культурныя ўстановы зачыняліся або знішчаліся, чаго ж нам сёння за некага адказаць? Сапраўды, смешна, ды і дарэмна было б абвінавачваць гэтую гісторыю: не адзін кіраўнік змяніўся ў гарадскіх і раённых савецка-партыйных установах. Але мяне цікавіць іншае: няўжо лічыцца звычайнай справай тое, што і сёння помнік архітэктуры XVII стагоддзя знаходзіцца ў такім заняпадзе?

Вось ён, парадокс: калі спатрэбілася тэрмінова ратаваць старое гарадзішча, улады хутка зарэагавалі, зрабілі ўсё, каб не пацярпець і ў сучаснасці, ні нашадкі. А побач — дзіўная абязкавасць тых жа людзей да каштоўнага помніка гісторыі. У апошняй гісторыі кропку ставіць, хочацца верыць, рана. Заканчаю яе шматкроп'ем. Касцёл дамініканцаў можа напаткаць лёс курганоў, што былі калісьці ў вёсцы Рассветная. Але можа быць і так, што мясцовыя ўлады і тут стануць ініцыятарамі аднаўлення архітэктурнага помніка. І не спартыўная ўстанова, а тая ж канцэртная зала або музей, як марыць наш чытач, размесціцца ў яе сценах.

М. КРАПАК, студэнтка журфака БДУ імя У. І. Леніна.

Помніць, ведаць, зберагаць

Тры гісторыі з гісторыі Клецка, або Парадоксы нашай памяці...

тут і татары, і шведы, і літоўцы, і немцы, і паліякі... Ішлі тут жорсткія баі, былі слаўныя перамогі. І кожны гістарычны перыяд пакідаў аб сабе памяць: пасяленні або зброю, магільны або царквы і кляштары.

Тых курганоў, што былі ў вёсцы Рассветная (ах, якая «прыгожая» сучасная словатворчасць!) Гурнаўскага сельсавета, даўно ўжо няма. І ніхто, бадай, не скажа цяпер з упэўненасцю, ці мелі яны нейкую гістарычную каштоўнасць. Усе «за» і «супраць» наокант гэтага заснаваны на паданнях, расказах, успамінах далёкага дзяцінства. Напрыклад, старшыня Гурнаўскага сельсавета І. А. Скаварада і сяліне — два Уладзіміра Масыны сцвярджалі, што курганы заўсёды былі для вясковых хлопцаў таямнічым месцам, дзе яны знаходзілі «нейкія іржавыя жалязкі...»

Аб паходжанні курганоў тут усталявалася пэўная думка: маўляў, яны захаваліся яшчэ з часоў... Паўночнай вайны 1703 — 1721 гадоў. Наступаючы або адыходзячы, шведы хавалі забітых салдат — разам з амуніцыяй і зброяй. На працягу стагоддзяў перадавалі людзі з пакалення ў пакаленне табу на крананне гэтых насыпаў. Наўрад ці думалі нашы продкі аб магчымай археалагічнай каштоўнасці пахаванняў, але прыроджаная мудрасць і навага да мінулага падказвалі ім: не гэта варушыць гэтыя месца. «І заўсёды мы стараліся абязці яго пугамі», — раскажаюць вясковцы.

— Гэта было ў пачатку сямідзесятых, — успамінае былы дырэктар мясцовай пачатковай школы А. П. Ан-

чыў? Іван Скаварада? Дык ён тады ў чацвёрты клас хадзіў: адкуль яму помніць? Там адзін маленькі ўзгорачак быў, на якім нічога не расло...

А тагачасны (і цяперашні) парторг калгаса П. Ф. Горбач адказаў так:

— Што вы слухаеце ўсіх? Нічога незвычайнага з гэтымі курганамі не звязана: разаралі іх і ўсё. Ды і займалі гэтыя чатыры-пяць насыпаў нейкіх паўгектара. І увогуле, які сэнс корпацца ў справах амаль дваццацігадовай даўнасці?

Тут можна ставіць кропку. Дадам толькі, у якасці каментарыя, словы П. Ф. Лысенкі, загадчыка сектара сярэднявечнай археалогіі Інстытута гісторыі АН БССР, які доўгі час займаецца раскопкамі захаванняў, у тым ліку і ў Клецкім раёне:

— Знішчаць гэтыя старажытныя помнікі, перш-наперш не даследаваўшы іх, — хаця б там нічога і не аказалася, — варварства: яны маглі ўяўляць сабой вялікую гістарычную каштоўнасць... Другая гісторыя, звязаная з гэтымі мясцінамі, завяршылася інакш.

Тры гады назад у Клецку сабраліся будаваць новую бальніцу. Падрыхтавалі праект, выбралі для будоўлі месца, і тут высветлілася, што месца гэта не абыякое, а старое гарадзішча.

— З аднаго боку, — раскажае намеснік старшыні райвыканкома М. М. Мацуль, — мы не мелі маральнага права парушаць гарадзішча. З іншага — і бальніца раённа вельмі патрэбна. Вырашылі звярнуцца ў Акадэмію навук БССР: што яны падкажуць?

І гэта аказалася самым правільным рашэннем, бо

справу сваімі сіламі пад кіраўніцтвам супрацоўнікаў АН БССР.

Штодзённа з канца мая да лістапада мінулага года ў гэтым месцы працавалі на раскопках брыгады прыкладна па сорок чалавек — школьнікі, навушчы ПТВ, моладзь, іншыя жыхары горада: старое гарадзішча Клецка было прыроўнена да ўдарнай будоўлі.

Шматлікія археалагічныя знаходкі, якія цяпер апісваюцца ў АН БССР, у хуткім часе папоўняць і без таго багатую экзізіцыю Клецкага гісторыка-этнографічнага музея.

Сёння ніхто і думаць не думае, што раскопкі на старым гарадзішчы маглі не быць, што мясцовыя ўлады за дрэвамі маглі не ўбачыць лесу і прынесці археалагічны помнік у ахвяру. Наадварот, атрымалася так, што ўлады, у прыватнасці райвыканком, сталі ініцыятарамі «ўдарнай будоўлі». Ім ёсць чым ганарыцца. Не выпадкова Мікалай Міхайлавіч Мацуль з задавальненнем раскажаў мне аб гэтых падзеях мінулага года.

Трэцяя гісторыя зусім не такая аптымістычная, як папярэдняя. Але пасля яе пакуль што рана ставіць кропку. Тут яшчэ ўладарыць шматкроп'е...

У пісьме Віктара Чайчыца былі і такія звесткі: «Апошнім часам у Клецку тое-сёе робіцца для аднаўлення гісторыі. Пафарбавалі, напрыклад, былую царкву ў цэнтры (там дзейнічае нейкі завод, а мог быць музей)».

Сказаць праўду, я не адразу ўцяміла, што значыць «завод». Проста ў галаву не магло прыйсці такое спалучэнне: царква — завод. Прачытала ў кнізе «Мінская вобласць» (з серыі «Збору

данладна вядома аб тым, што Максім Багдановіч пасылаў Горнаму ліст і прасіў парады. Бацька пэўна вырашыў спытаць аб гэтым вялікага пісьменніка:

«Я стал дедушкой, — паведамаў у 1925 годзе ў адным з лістоў А. Багдановіч М. Горнаму, — родилась престельная внучка... Это от моего пятого по порядку сына. Остальные пошли на разные алтари в жертву. Сейчас по поводу одной жертвы — моего Максима: листа номера Ярославского «Голоса», выписывая его статьи для Института белорусской культуры. Работа гробокопательская. Между прочим — Максим в 1913 или 14 году писал Вам и, вероятно, посылал Вам книжку своих стихов. Не сохранились ли у Вас его письма? Не дадите ли Вы о нем или о его стихах коротенького отзыва? Белорусы были бы весьма обрадованы... А. А. Золотарева я не только знаю, но и в приятельских отношениях с ним. Сейчас восторженный наш поэт А. Н. Лбовский принес от него письмо с от-

крыткой Максима (они были приятели)».

М. Горні хутка адказаў бацьку беларускага паэта:

«Получил интересное и как всегда содержательное письмо Ваше, старый друг Адам Егорович. Спасибо. Вы сказали много интересного для меня, а признаюсь, я этого не ожидал. Я очень верю в талант и художественный вкус Ваш...»

Ліст М. Багдановіча да Горнага не дайшоў, бо адносна яго вершаў Горні адказаў бацьку паэта: «Максім мне не пісал і кніжкі сваёй не прысылаў».

У аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў бібліятэкі імя Я. Коласа АН БССР я натрапіла на вельмі цікавую рэч, на якую багдановічазнаўцам вярта было б звярнуць асабліва ўвагу. Гэта кніга Горкага «Заметки из дневника. Воспоминания». Справа не ў тым, што кніжка рэдкая і выддзена ў Берліне: на кніжцы рукой Буравесніка выведзена: «Старому другу Адаму Егоровичу Богдановичу. Максим Горький на память. Sorrento. 1.XI.24».

Калі б маючаму адчыніцца музею М. Багдановіча удалося дабіцца, каб гэты мабыць, адзін на Беларусі горнаўскі аўтограф перадаў у музей і паказаць яго ў экспазіцыі, мы мелі б сапраўднае сведчанне блізкага сваяцкіх і сяброўскіх адносін бацькі беларускага песняра з вялікім мастаком слова.

Танім чынам, з ненадрукаванай перапіскай сям'ёў высветліцца, што Горні ведаў аб смерці Багдановіча, і сцвярджаў, што Горні ведаў і памылка. Снакун больш: мне давялося чытаць ліст М. Горкага да І. Груздзевы, дзе Горні патрабуе, каб у заснаванай ім серыі «Библиотека поэта» перш за ўсё сярод перакладаў выдалі вершы М. Багдановіча. У музеі Горкага ў Маскве ўніка вялікага пісьменніка М. Пешкава прынесла з фондаў музея і паказала мне першы том збора твораў М. Багдановіча, выддзены ў 1927 годзе да дзесятых угодкаў смерці паэта. На кнізе быў даравальны надпіс бацькі паэта М. Горнаму. Леанід ЗУБАРАУ.

ПОШУКИ, ЗНАХОДКІ

«Бацька Максіма — мой прыяцель...»

17 чэрвеня 1988 г. у «Ліме» быў надрукаваны цікавы артыкул пра М. Горкага Г. Чарняўскай. Але адно месца выклікае прырачэнне. Апісваючы праезд М. Горкага ў 1928 годзе праз Беларусь, аўтар артыкула сцвярджае, нібыта Горні спытаў: «Ці жыве Максім Багдановіч, як яго творчасць?»

— Няма іх, памерлі... — быў адказ.

— Шкада, — засмучана прамовіў Горні. — Бацька Максіма — мой вялікі прыяцель. Я з ім перапісваюся. Нядаўна атрымаў ад яго ліст».

Тое, што сцвярджае аўтар артыкула, зусім не данладна. Справа ў тым, што працуючы ў архіве М. Горнага ў Маскве, мне давялося пазнаёміцца з ненадрукаванай перапіскай М. Горкага з бацькам беларускага паэта

А. Багдановічам. Перапіска сям'ёў абарвалася ў 1905 годзе, калі М. Горні пакінуў К. П. Пешкаву (сваячку А. Багдановіча) і паехаў з антрысай М. Ф. Андрэевай у Амерыку. Перапіска паміж імі аднавілася толькі ў 1923 годзе, калі Горні разышоўся з Андрэевай, а аб тым, што сын памёр, Багдановіч паведамаў Пешкавай яшчэ ў 1917 годзе, бо сувязь паміж імі ніколі не спынялася. Дык вось, у адным з першых лістоў у Італіі Горні пытаўся ў А. Багдановіча: «Вы астались таким же интеллигентом, как были? Вас, наверное, очень огорчили бы объявления эмигрантских газет о продаже антикварных книг по унизительной дешевой цене...»

Паволжскі паэт і краязнаўца А. М. Лбовскі паведамаў А. Багдановічу, што яму

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культурасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04, 32-24-62, навукова-даследчай — 32-20-64, машынапіснага бюро — 33-44-04, бухгалтэры — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар АНАТОЛЬ ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
AT 01431

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12